

**Αξιολόγηση οικοτουρισμού
στο Δέλτα του Έβρου
και προτάσεις για την ορθολογικότερη
οργάνωσή του**

Σεπτέμβριος 2008

Η παρούσα μελέτη μπορεί να αναφέρεται ως:

Στεργιώτη, Β. 2008. Αξιολόγηση οικοτουρισμού στο Δέλτα του Έβρου και προτάσεις για την ορθολογικότερη οργάνωσή του. WWF Ελλάς, Αθήνα.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	2
Πίνακας Εικόνων	4
Πίνακας Χαρτών	5
Πίνακας Πινάκων.....	6
Πίνακας Γραφημάτων	7
Α΄ Μέρος – Παρουσίαση και Αξιολόγηση	8
Περίληψη Α΄ μέρους.....	8
A.1 Εισαγωγή.....	9
A.1.1 Μέθοδοι.....	9
A.1.2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση	10
A.1.3 Τουρισμός στις Προστατευόμενες Περιοχές	13
A.1.4 Φέρουσα Ικανότητα	14
A.2 Παρουσίαση υφιστάμενης κατάστασης	16
A.2.1 Φορείς που ασχολούνται – δραστηριοποιούνται στο Δέλτα του Έβρου	16
A.2.2 Φορέας διαχείρισης Δέλτα Έβρου	16
A.2.3 Νομοθεσία και καθεστώς διαχείρισης του Δέλτα του Έβρου	17
A.2.4 Τα πολύτιμα και προστατευτέα στοιχεία του Δέλτα του Έβρου	19
A.2.5 Τα κύρια περιβαλλοντικά προβλήματα του ΕΘΥΠΔΕ.....	20
A.2.6 Οι πόλοι έλξης επισκεπτών στο Δέλτα του Έβρου.....	22
A.3 Αξιολόγηση του τουριστικού αντικειμένου στο Δέλτα του Έβρου.....	24
A.3.1 Εισαγωγή.....	24
A.3.2 Οι επισκέπτες του Δέλτα του Έβρου	26
A.3.3 Κέντρα Πληροφόρησης Επισκεπτών	31
A.3.4 Η ξενάγηση	39
A.3.5 Οικονομικά στοιχεία	52
A.3.6 Τρόποι προβολής της περιοχής.....	54
A.3.7 Αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο Κέντρων	55
A.4 Διαπιστώσεις.....	57
B΄ μέρος – Προτάσεις βελτίωσης	59
Περίληψη B΄ μέρους.....	59
B.1 Εισαγωγή.....	62
B.2 Το Δέλτα του Έβρου ως Τουριστικός Πόρος.....	66
B.2.1 Εισαγωγή.....	66
B.2.2 Προτεινόμενες λύσεις στα προβλήματα προστασίας και διαχείρισης	67
B.2.3 Η τουριστική αξία του Δέλτα του Έβρου για τον επισκέπτη.....	69
B.2.4 Προτάσεις.....	72
B.2.5 Συμπεράσματα.....	73
B.3 Οι Φορείς Διαχείρισης του Τουρισμού και οι Υποδομές τους	74
B.3.1 Εισαγωγή.....	74
B.3.2 Η σύμπτυξη των δύο φορέων	75
B.3.3 Υποδομές.....	76
B.3.4 Εκθέσεις	78
B.3.5 Εργασιακό καθεστώς και οργανόγραμμα	78
B.3.6 Συμπεράσματα.....	79
B.4 Φιλοσοφία, Οργάνωση & Λειτουργία Συστήματος Τουριστικής Αξιοποίησης & Ερμηνείας Περιβάλλοντος	81
B.4.1 Εισαγωγή.....	81
B.4.2 Βασικές έννοιες και στόχοι για το νέο σχέδιο ερμηνείας περιβάλλοντος.....	82
B.4.3 Οι κύριοι άξονες του νέου συστήματος ερμηνείας περιβάλλοντος	82

B.4.4 Η διαδικασία που ακολουθούν οι επισκέπτες	84
B.4.5 Συμπεράσματα.....	85
B.5 Οι Τουριστικές Υποδομές μέσα στο Δέλτα του Έβρου	86
B.5.1 Εισαγωγή.....	86
B.5.2 Παρούσα κατάσταση.....	86
B.5.3 Προτάσεις βελτίωσης και δημιουργίας υποδομών.....	88
B.5.4 Συμπεράσματα.....	97
B.6 Οι Τουριστικές Δραστηριότητες μέσα στο Δέλτα του Έβρου	98
B.6.1 Εισαγωγή.....	98
B.6.2 Διαφήμιση και προσέλκυση επισκεπτών	98
B.6.3 Οι καθαυτό δραστηριότητες.....	99
B.6.4 Καταληκτικές και εκπαιδευτικές παρουσιάσεις.....	99
B.6.5 Επικαιροποίηση εκθεσιακού χώρου στο ΚΠΔΕ	102
B.6.6 Ειδικές δραστηριότητες.....	103
B.6.7 Η Περίπτωση της Παναγίας Κοσμοσώτειρας	104
B.6.8 Σχέδιο παρακολούθησης για τις επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας στον υγρότοπο.....	105
B.6.9 Συμπεράσματα.....	105
B.7 Οργάνωση και Διαδικασίες	107
B.7.1 Εισαγωγή.....	107
B.7.2 Σχεδιασμός προγράμματος προσέλκυσης επισκεπτών	108
B.7.3 Ραντεβού	108
B.7.4 Καταγραφή στατιστικών στοιχείων και αξιολόγηση ικανοποίησης επισκεπτών.....	108
B.7.5 Η οργανωτική πλευρά σχεδιασμού και αξιοποίησης μέσων και υποδομών	109
B.7.6 Εναλλακτικά σενάρια επίσκεψης	110
B.7.7 Τιμολογιακή πολιτική	110
B.7.8 Εκπαίδευση, κατάρτιση και εμφάνιση προσωπικού	111
B.7.9 Συνδυασμός με άλλα τουριστικά αντικείμενα	112
B.7.10 Συμπεράσματα.....	113
Βιβλιογραφία	114
Προσαρτήματα.....	116

Πίνακας Εικόνων

Εικόνα 1: Πρόσβαση σε παρατηρητήριο σε Προστατευόμενη Περιοχή στο Ηνωμένο Βασίλειο.....	90
Εικόνα 2: Παρατηρητήριο πουλιών στη λίμνη Hornborga της Σουηδίας	90
Εικόνα 3: Παρατηρητήριο πουλιών σε Προστατευόμενη Περιοχή στη Σουηδία.....	91
Εικόνα 4: Ανοιχτό παρατηρητήριο σε Προστατευόμενη Περιοχή στη Σουηδία.....	92
Εικόνα 5: Μονοπάτι με φυσικά υλικά στο Εθνικό Πάρκο Hamra, στη Σουηδία	94
Εικόνα 6: Μονοπάτι με φυσικά υλικά στο Περιφερειακό Φυσικό Πάρκο Camargue, στη Γαλλία	95
Εικόνα 7: Λεπτομέρεια μονοπατιού στο Εθνικό Πάρκο Hamra, στη Σουηδία	95
Εικόνα 8: Εικόνα από ψηλά με τους δρόμους πρόσβασης πεζών στη Λίμνη Hornborga στη Σουηδία	95
Εικόνα 9: Μονοπάτι κατάλληλο για χρήση από ΑΜΕΑ στο Ηνωμένο Βασίλειο.....	96

Πίνακας Χαρτών

Χάρτης 1: Ζώνες προστασίας του ΕΘΥΠΔΕ, σύμφωνα με την ΚΥΑ 4110/2007.	18
Χάρτης 2: Διαδρομές όπου επιτρέπεται η κυκλοφορία οχημάτων. Δ και ΝΔ αυτής της γραμμής απαγορεύεται οποιαδήποτε κίνηση οχημάτων, (κάτι που στην πράξη βέβαια δεν εφαρμόζεται) ενώ η κίνηση οχημάτων είναι ελεύθερη σε όλες τις άλλες περιοχές	19
Χάρτης 3: με πράσινο σημειώνεται η χερσαία ξενάγηση από το ΚΠΔΕ ως τη λιμνοθάλασσα Δράνα και με κόκκινο η βαρκάδα από το Μυδοτροφείο ως τη θάλασσα	40
Χάρτης 4: με πράσινο σημειώνεται η χερσαία ξενάγηση από το ΤΚΦ ως το Δασικό Περίπτερο και με κόκκινο η διαδρομή της βαρκάδας	46
Χάρτης 5: Προτεινόμενη διαδρομή με βάρκα, με αφετηρία - τέρμα το Μυδοτροφείο	101
Χάρτης 6: Προτεινόμενη διαδρομή με βάρκα με αφετηρία-τέρμα το Δασικό Περίπτερο.....	102
Χάρτης 7: Προτεινόμενες θέσεις υποδομών τουριστικής αξιοποίησης στην Α πλευρά του Δέλτα του Έβρου.....	122
Χάρτης 8: Προτεινόμενες θέσεις υποδομών τουριστικής αξιοποίησης στην κεντρική περιοχή του Δέλτα του Έβρου.	123
Χάρτης 9: Προτεινόμενες θέσεις υποδομών τουριστικής αξιοποίησης στη Δ περιοχή του Δέλτα του Έβρου.....	124
Χάρτης 10: Προτεινόμενες διαδρομές με όχημα. Α: Λουτρός - Άνθεια (γαλάζιο), Β: Λουτρός - Δημητριάδη – Φυλάκιο Εγνατία (κίτρινο), Γ: Φέρες - Δασ. Περίπτερο – Φυλάκιο Εγνατία (πράσινο).....	125

Πίνακας Πινάκων

Πίνακας 1: Ανάλυση κόστους ξενάγησης και βαρκάδας στα δύο Κέντρα.....	53
Πίνακας 2 : Υποκειμενική εκτίμηση βαθμού αξιοποίησης των τουριστικών δυνατοτήτων του Δέλτα του Έβρου από τους επισκέπτες ως σήμερα.	70

Πίνακας Γραφημάτων

Γράφημα 1: Επισκέπτες στα Εθνικά Πάρκα του νομού Έβρου (πηγή: WWF Ελλάς, ΤΚΦ και ΚΠΔΕ)	26
Γράφημα 2: Επισκέπτες του νομού Έβρου (πηγή: ΕΣΥΕ)	27
Γράφημα 3: Αφίξεις επισκεπτών στο Τουριστικό Κέντρο Φερών 2000-07 (πηγή: ΤΚΦ)	27
Γράφημα 4: Αφίξεις επισκεπτών στο Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου 2000-07 (πηγή: ΚΠΔΕ)	28
Γράφημα 5: Αφίξεις επισκεπτών στο Δέλτα του Έβρου, το 2007, ανά μήνα (πηγή: ΤΚΦ, ΚΠΔΕ)	29
Γράφημα 6: Οι φορείς και οι χρήστες επιδρούν επί των φυσικών πόρων μέσω υποδομών, έργων, δραστηριοτήτων και μετακινήσεων. Το σύνολο αυτών αποτελεί τον τουριστικό πόρο που βιώνει ο επισκέπτης.	67

Α΄ Μέρος – Παρουσίαση και Αξιολόγηση

Περίληψη Α΄ μέρους

Στο τμήμα αυτό της μελέτης παρουσιάζονται σύντομα οι σύγχρονες τάσεις για τον τουρισμό στις Προστατευόμενες Περιοχές και το σχετικό με αυτές θέμα της Φέρουσας Ικανότητας. Επιπλέον, παρουσιάζονται τα πολύτιμα χαρακτηριστικά που κάνουν αναγκαία την προστασία του Δέλτα του Έβρου, ενώ στη συνέχεια εξετάζεται η ίδια αυτή περιοχή ως πόλος έλξης των επισκεπτών. Η παρουσίαση αναφέρεται όχι μόνο στα στοιχεία εκείνα που προσελκύουν επισκέπτες, αλλά και σε εκείνα που προκαλούν αρνητικά σχόλια από τους επισκέπτες. Επίσης, γίνεται μία σύγκριση μεταξύ του αριθμού των επισκεπτών στο Δέλτα του Έβρου σε σχέση με άλλες προστατευόμενες περιοχές της Ελλάδας προκειμένου να απαντηθούν ορισμένα ερωτήματα. Στη συνέχεια γίνεται ανάλυση των δύο Κέντρων Πληροφόρησης και του τρόπου με τον οποίο λειτουργούν. Παρουσιάζονται η υποδομή των Κέντρων και αξιολόγησή της, το προφίλ των ανθρώπων που δουλεύουν σε αυτά και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η ξενάγηση και αξιολόγησή της. Τέλος, γίνεται αναφορά στους τρόπους προβολής που χρησιμοποιούν τα δύο Κέντρα, ενώ δίνονται και κάποια συνοπτικά οικονομικά στοιχεία της λειτουργίας τους. Το παρόν κείμενο ολοκληρώνεται με την εξέταση της σχέσης μεταξύ των δύο Κέντρων. Το τελευταίο κεφάλαιο, όπου δίνονται τα συμπεράσματα της μελέτης – όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί μέχρι τώρα – θα αποτελέσει και το υλικό στο οποίο θα βασιστεί το δεύτερο μέρος, αυτό των προτάσεων για ορθολογικότερη εφαρμογή του οικοτουρισμού στην περιοχή του Δέλτα του Έβρου.

A.1 Εισαγωγή

Όπως φαίνεται και από τον τίτλο της, η μελέτη αυτή χωρίζεται σε δύο τμήματα. Το πρώτο τμήμα ασχολείται με την αποτύπωση και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης στο Δέλτα του Έβρου, όσον αφορά την παροχή οικοτουριστικών υπηρεσιών, ενώ το δεύτερο τμήμα της περιλαμβάνει προτάσεις για τη βελτίωση αυτών.

Μετά από διαγωνισμό που προκήρυξε ο Φορέας Διαχείρισης, την εκπόνηση της μελέτης ανέλαβε η περιβαλλοντική οργάνωση WWF Ελλάς. Σε αυτό συνέβαλε κυρίως η μακρόχρονη εμπειρία της σε θέματα οικοτουρισμού και ερμηνείας περιβάλλοντος σε προστατευόμενες περιοχές.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η μελέτη στην παρούσα φάση της θα διανεμηθεί και σε όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς προκειμένου να μπορέσουν (όσοι το επιθυμούν) να τη σχολιάσουν. Τα σχόλια αυτά θα ενσωματωθούν στην τελική μελέτη – μετά από σχετική κρίση των ίδιων των μελετητών οι οποίοι και θα φέρουν την ευθύνη του τελικού κειμένου.

A.1.1 Μέθοδοι

Από τον Φεβρουάριο 2008, οπότε και ξεκίνησε η υλοποίηση της μελέτης έχουν γίνει τα εξής:

1. επίσκεψη στο Δέλτα του Έβρου με συνοδεία βιολόγων και περιβαλλοντολόγων που ασχολούνται με την προστατευόμενη αυτή περιοχή προκειμένου να συλλεχθούν επίκαιρα στοιχεία για την παρούσα κατάσταση της Προστατευόμενης Περιοχής, για τα στοιχεία που ελκύουν (ή που θα μπορούσαν να αποτελέσουν πόλο έλξης) επισκεπτών αλλά και για την πιθανή όχληση που μπορεί να προκύψει από την συμπεριφορά ή έστω την παρουσία των επισκεπτών στο υγρότοπο.
2. επίσκεψη στα δύο Κέντρα Πληροφόρησης (ΚΠ), το Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου καθώς και το Τουριστικό Κέντρο Φερών και λεπτομερή καταγραφή της υποδομής τους.
3. παρακολούθηση πολλών ξεναγήσεων από ξεναγούς και των δύο Κέντρων, με διαφορετικό κοινό (οργανωμένα γκρουπ επισκεπτών, μεμονωμένοι επισκέπτες,, οργανωμένες εκδρομές ομάδων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης αλλά και εκδρομές σχολείων που δεν εντάσσονται στο μάθημα αυτό, κλπ). Για την παρακολούθηση των ξεναγήσεων επιλέχθηκαν διαφορετικές ημερομηνίες (ημέρες αιχμής επισκέψεων και ημέρες χαμηλής κίνησης επισκεπτών) προκειμένου να διαπιστωθούν τυχόν διαφορές στην υποδοχή των επισκεπτών και την ξεναγήση.

4. συνεντεύξεις με εκπροσώπους φορέων που δραστηριοποιούνται με τον οικοτουρισμό στο Δέλτα του Έβρου (ξεναγοί των δύο Κέντρων, υπάλληλοι του Τουριστικού Κέντρου Φερών και του Κέντρου Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου, βαρκάρηδες που συνεργάζονται με το ΤΚΦ, εκπρόσωποι της Δημοτικής Επιχείρησης Τοπικής Ανάπτυξης Φερών (ΔΕΤΑΦ), Δήμαρχος Φερών, Πρόεδρος, υπάλληλοι και εκπρόσωποι του Φορέα Διαχείρισης Δέλτα Έβρου).
5. συνεντεύξεις με επισκέπτες του Δέλτα του Έβρου.
6. μελέτη στοιχείων επισκεπτών που μου έδωσαν από τα δύο Κέντρα.
7. μελέτη ιστοσελίδων των δύο Κέντρων.
8. μελέτη βιβλίων επισκεπτών στα δύο Κέντρα και ενδεικτική ανάλυση του περιεχομένου τους.

Στις συνεντεύξεις μεμονωμένων ατόμων (Δήμαρχος Φερών, Πρόεδρος Φορέα Διαχείρισης, εκπρόσωπος ΔΕΤΑΦ, υπάλληλοι Κέντρων) χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος του ανοιχτού ερωτηματολογίου. Αντιθέτως, για τις συνεντεύξεις με τους ξεναγούς των δύο Κέντρων (οι οποίες έγιναν ξεχωριστά σε καθένα ένα από αυτά) χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι συμμετοχικής διαδικασίας, ώστε να διασφαλιστεί η συμμετοχή όλων των παρευρισκόμενων. Τέλος, οι συνεντεύξεις των επισκεπτών έγιναν βάσει ανοιχτών ερωτηματολογίων – συζητήσεων και η αξιολόγηση της εμπειρίας τους βασίστηκε στην προσωπική παρακολούθηση των ξεναγήσεων σύμφωνα με ειδικά διαμορφωμένο πρωτόκολλο παρατήρησης.

A.1.2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Μέχρι σήμερα, έχουν εκπονηθεί αρκετές μελέτες γύρω από τον τουρισμό στο νομό Έβρου και την ευρύτερη περιοχή της Περιφέρειας Αν. Μακεδονίας και Θράκης. Οι περισσότερες από αυτές έχουν ασχοληθεί ειδικά και με το Δέλτα του Έβρου, ως σημαντικό πόλο έλξης των επισκεπτών της περιοχής. Επιπλέον, υπάρχουν και επιμέρους εργασίες (επιστημόνων ή φοιτητών) που σχετίζονται με τον τουρισμό στο Δέλτα του Έβρου – εξετάζοντάς τον από διάφορες οπτικές γωνίες. Παρακάτω ακολουθεί μία σύντομη βιβλιογραφική ανασκόπηση αυτών των μελετών και εργασιών, με σύντομη αξιολόγησή τους:

1. Χανδρινός, Γ (επιμ.) 1984. Έβρος .Υφυπ. Νέας Γενιάς και Αθλητισμού, Αθήνα. *Η πρώτη σχετική μελέτη. Πλέον σχετικά παρωχημένη*.
2. Παρασκευόπουλος, Α., Γεωργιάδης, Θ. & Κριάρης, Ν. 1993 ή 1994; Μελέτη διαχείρισης βιοτόπων του Δέλτα στις εκβολές του ποταμού Έβρου. Νομαρχιακό Ταμείο Έβρου. Αλεξανδρούπολη. 283 σελ. *Μικρή αξία για τουρισμό.*

3. Ζηλιασκόπουλος Χ., 1999 ή 1997;. Μελέτη βελτίωσης ενδιαιτημάτων ειδών πανίδας στο δέλτα του ποταμού Έβρου. Δασαρχείο Αλεξανδρούπολης, Αλεξανδρούπολη. *Περιορισμένης αξίας για τουρισμό.*
4. Παρασκευόπουλος, Π., Καμπασάκαλη, Α., Βαγενάς, Α., Παρασκευόπουλος, Β. και Πλατής, Ν. 1997. Οικοτουριστική αξιοποίηση Δέλτα Έβρου. (στα πλαίσια προγράμματος Interreg I. Δημοσυνεταιριστική Έβρου ΑΕ, Αλεξανδρούπολη.
5. Καλοκάρδου, Ρ., Οικονόμου, Γ., Περγέρος, Β., Αποστολίδης , Η., και Μπότσογλου, Π. (συμπράτοντα γραφεία μελετών). 1996-1999. Πρόγραμμα αντιμετώπισης ειδικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστήματος λειτουργίας και διαχείρισης της Προστατευόμενης Περιοχής Δέλτα Έβρου και της ευρύτερης περιοχής του. ΥΠΕΧΩΔΕ. Δ/ση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού. Αθήνα. 225 σελ. *Στη μελέτη αυτή είχαν διατυπωθεί οι προδιαγραφές και τα σχέδια προκήρυξης της μελέτης: Πρόγραμμα Χωρικής Οργάνωσης Οικοτουρισμού. Συνολική Χωροθέτηση Οικοτουριστικών Δραστηριοτήτων στην περιοχή Δέλτα Έβρου και Σύνδεσή τους με Τουριστικό Κύκλωμα Ευρύτερης Περιοχής. Επίσης είχαν δοθεί προδιαγραφές και σχέδιο προκήρυξης για δύο ακόμη σημαντικά έργα που άπτονται άμεσα του τουρισμού: α. Μελέτη για την κατασκευή εγκαταστάσεων αλιευτικών δραστηριοτήτων στις θέσεις των εκβολών Δράνας και Ευθυγράμμισης στο Δέλτα του Έβρου, καθώς επίσης και μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων. β. Μελέτη Κέντρου Περιβαλλοντικών Δραστηριοτήτων στη θέση Τοπσί-Νεραϊδοπόταμος στο Δέλτα του Έβρου.*
6. Ergorlan Α.Ε. 2000. Σχέδιο ολοκληρωμένης βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης του Νομού Έβρου. Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. *Περιέχει πολύ γενικές και συνοπτικές προτάσεις για το Δέλτα του Έβρου.*
7. Αποστόλου – Παλακίδου, Ε. 2000. «Πρόγραμμα χωρικής οργάνωσης οικοτουρισμού-Συνολική χωροθέτηση οικοτουριστικών δραστηριοτήτων στην περιοχή Δέλτα Έβρου και σύνδεσή τους με τουριστικό κύκλωμα ευρύτερης περιοχής». Σύνδεσμος Προστασίας και Ανάδειξης Δέλτα Έβρου». Α΄, Β΄ και Γ΄ Φάση + χάρτες. *Η πρώτη μελέτη που ασχολείται αποκλειστικά με τον τουρισμό στο Δέλτα του Έβρου. Κάνει αναφορά στις μελέτες που έχουν γίνει για τον τουρισμό ή που αναφέρονται στον τουρισμό στο Δέλτα του Έβρου. Σύντομη περιγραφή των υφιασμένων ή προγραμματιζόμενων έργων με κριτική στον μη συντονισμό των εκτελούντων φορέων, αναφορά στις υφιστάμενες τουριστικές δραστηριότητες, δυνατότητες και περιορισμούς, και προτάσεις. Προτείνει μέγιστο αριθμό επισκεπτών και οχημάτων ανα ημέρα βασισμένο σε αυθαίρετα στοιχεία, προτείνει επίσης έργα και διαδρομές πολύ συνοπτικά, αλλά και έργα για την προστασία του Δέλτα του Έβρου και πολύ συνοπτικά πρόγραμμα εφαρμογής. Η μελέτη συνοδεύεται από 6 χάρτες. Δεν πήραμε ποτέ στα χέρια μας τις Β΄ και Γ΄ φάσεις που αφορούσαν την πρόταση για οργάνωση Τοπικού Οικοτουριστικού Δικτύου και τη Σύνδεση του Τοπικού Δικτύου με τον τουρισμό της περιφέρειας, αντίστοιχα.*
8. Τσάρτας Π. «Ο τουρισμός σε ΠΠ: μορφές και παραδείγματα ανάπτυξης στην Ελλάδα και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες» στο *Τουρισμός σε Προστατευόμενες*

Περιοχές στην Ελλάδα, σελ. 37-48. ΕΚΒΥ, Κρήτη 2001. Στο άρθρο αυτό γίνεται σύντομη αναφορά στην περίπτωση του Δέλτα του Έβρου¹.

9. Σχέδιο Ολοκληρωμένης Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης του Νομού Έβρου. Περιφέρεια Αν. Μακεδονίας & Θράκης, 2001. *Προτείνεται η ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού, στα πλαίσια της αειφόρου ανάπτυξης του νομού Έβρου. Δίνεται έμφαση στη δημιουργία ευνοϊκού επενδυτικού κλίματος προκειμένου να μεγιστοποιηθούν οι ιδιωτικές επενδύσεις. Επίσης, τονίζεται η ανάγκη ενοποίησης της τουριστικής αγοράς του νομού, αλλά και δημιουργίας σύνδεσης του τουριστικού προϊόντος με τη Ροδόπη καθώς και τις γειτονικές χώρες (Βουλγαρία, Τουρκία). Ειδικά το Δέλτα Έβρου θεωρείται ως ενιαίος (μαζί με τη Λαδιά) χώρος οικολογικού τουρισμού, ένας σημαντικός πόλος έλξης για ολόκληρο το νομό. Ως προβλήματα θεωρούνται η έλλειψη τουριστικών υποδομών (ξενοδοχειακές μονάδες, παρατηρητηρίων, χώρων ανάπαυσης, κλπ.)*
10. Ρήγας, Γ. κ.ά. Σχέδιο Διαχείρισης Επισκεπτών στο Δέλτα Έβρου. Μελέτη στα πλαίσια του προγράμματος LIFE-Nature «Αποκατάσταση, προστασία και διαχείριση της λιμνοθάλασσας Δράνας στο Δέλτα Έβρου». Αλεξανδρούπολη, 2002. *Στα πλαίσια αυτής της μελέτης γίνεται εκτεταμένη ανάλυση του είδους των επισκεπτών που επισκέπτονται την περιοχή, ενώ στο τέλος δίνονται συγκεκριμένες προτάσεις για την ανάπτυξη του τουρισμού στο δυτικό τμήμα του Δέλτα του Έβρου που ήταν και η περιοχή εφαρμογής του προγράμματος LIFE-Nature, στα πλαίσια του οποίου συντάχθηκε η μελέτη. Προτείνει διαδρομές με αυτοκίνητο, ποδήλατο, με τα πόδια, θέσεις και είδος υποδομών που πρέπει να κατασκευαστούν ή να ανακατασκευαστούν.*
11. Ζωγράφου Χ. & Τ. Ακριώτης. Η όχληση ως αρνητικός παράγων για την ορνιθοπανίδα στο Δέλτα του Έβρου. *Στην έρευνα αυτή μελετάται ο δείκτης ενόχλησης ανά είδος πηγής όχλησης (π.χ. αυτοκίνητο, αεροπλάνο, άλλα είδη πανίδας, κλπ.) σε κάποια από τα βασικά είδη πουλιών που ζουν στο Δέλτα του Έβρου.*
12. Γιαννέλης Γ. Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Αν. Μακεδονίας & Θράκης. ΕΟΤ Αθήνα, 2003. *Στη μελέτη αυτή παρουσιάζεται ολόκληρη η περιφέρεια Αν. Μακεδονίας – Θράκης ως σύνολο. Γίνεται ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης του τουριστικού προϊόντος στην περιοχή καθώς και προτάσεις αναβάθμισής του. Πάντως, σε καμία από τις ζώνες τουριστικής ανάπτυξης (Α' – Δ') δεν περιλαμβάνεται η περιοχή του Δέλτα του Έβρου – επομένως η μελέτη δεν προτείνει συγκεκριμένα μέτρα για αυτήν. Έτσι, η αξία της μελέτης όσον αφορά την ΠΠ του Δέλτα του Έβρου περιορίζεται στην ανάλυση και τα μέτρα που προτείνει για ολόκληρη την περιφέρεια.*
13. Γιαννακάκης Α. Μελέτη στρατηγικής για την τουριστική προβολή και ανάπτυξη της Περιφέρειας Αν. Μακεδονίας και Θράκης. Περιφέρεια Αν. Μακεδονίας και Θράκης. 2004. *Η μελέτη προτείνει την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού (σε αντιδιαστολή με τον τουρισμό που βασίζεται στο δίπτυχο «ήλιος-θάλασσα»). Έτσι, το Δέλτα του Έβρου ορίζεται ως «στοιχείο*

---

¹ Περισσότερες πληροφορίες για αυτό το άρθρο δίνονται στο κεφάλαιο Τουρισμός στις Προστατευόμενες Περιοχές

τουριστικού δυναμικού της περιφέρειας» για το νομό Έβρου. Κάποιες από τις αδυναμίες που πρέπει να αντιμετωπισθούν είναι η έλλειψη υποδομών, η ανεπαρκής τουριστική φιλοσοφία των επαγγελματιών και η έλλειψη καταρτισμένου προσωπικού και η έλλειψη συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ των φορέων που ασχολούνται με τον τουρισμό.

Α.1.3 Τουρισμός στις Προστατευόμενες Περιοχές

Σύμφωνα και με τη μελέτη του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (ΕΟΤ) «Σχεδιασμός Δράσεων Πιλοτικού Χαρακτήρα για την Ανάπτυξη του Οικολογικού Τουρισμού» (WWF Ελλάς 2000), τα τελευταία χρόνια οι άνθρωποι επιλέγουν όλο και συχνότερα κάποιον «φυσικό προορισμό» για τις διακοπές τους. Έτσι, το ποσοστό του φυσιολατρικού τουρισμού διαρκώς αυξάνει επί του συνόλου των τουριστών. Στην Ελλάδα, οι «φυσιολάτρες» συχνά προσανατολίζονται σε περιοχές που έχουν ανακηρυχθεί βάσει διεθνούς σύμβασης ή εθνικής νομοθεσίας «Προστατευόμενες», όπως η Πρέσπα, το Φαράγγι της Σαμαριάς, η Αλόνησος, κλπ. Ειδικά για την περιοχή του Έβρου, οι Προστατευόμενες Περιοχές που ελκύουν τους περισσότερους επισκέπτες είναι δύο: το Δάσος της Δαδιάς και το Δέλτα του Έβρου.

Αντίστοιχα, στις δύο μελέτες για την τουριστική ανάπτυξη της περιφέρειας Αν. Μακεδονίας – Θράκης που εκπόνησαν ο ΕΟΤ (Γιαννέλης 2003) και η ίδια η Περιφέρεια (Γιαννακάκης 2004), ένα από τα «ισχυρά» σημεία της περιοχής για την ανάπτυξη του τουρισμού ορίζεται το πλούσιο φυσικό περιβάλλον που μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης.

Σύμφωνα με τον Τσάρτα (2001), μπορεί να γίνει μία κατηγοριοποίηση των Προστατευόμενων Περιοχών με τουρισμό και τάσεις ανάπτυξης ως εξής:

1. Προστατευόμενες Περιοχές με ελάχιστη παρουσία επισκεπτών,
2. Προστατευόμενες Περιοχές με ήπια και ελεγχόμενη τουριστική ζήτηση και ανάπτυξη,
3. Προστατευόμενες Περιοχές με σημαντική τουριστική ζήτηση και οργανωμένο πλαίσιο ανάπτυξης και διαχείρισης και
4. Προστατευόμενες Περιοχές με σημαντική τουριστική ζήτηση χωρίς οργανωμένο πλαίσιο ανάπτυξης και διαχείρισης.

Στην ιεραρχία αυτή το Δέλτα του Έβρου θα μπορούσε να συμπεριληφθεί στην τρίτη ομάδα, δηλαδή τις Προστατευόμενες Περιοχές με σημαντική τουριστική ζήτηση και οργανωμένο πλαίσιο ανάπτυξης και διαχείρισης. Βέβαια, όπως σημειώνεται στο ίδιο αυτό άρθρο, η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής δεν έχει ακόμη εξελιχθεί, ενώ απουσιάζει «ο συντονισμός και η συγκροτημένη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης» (Τσάρτας 2001).

Στα ίδια συμπεράσματα φαίνεται να καταλήγουν και όλες οι υπάρχουσες μελέτες γύρω από την τουριστική ανάπτυξη του Νομού (ή της Περιφέρειας) καθώς αναφέρονται σε αδυναμίες όπως η ελλιπής ξενοδοχειακή και τουριστική υποδομή και η έλλειψη συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ των ενδιαφερόμενων φορέων, η

έλλειψη καταρτισμένου προσωπικού και τέλος η περιορισμένη εφαρμογή τεχνικών μάρκετινγκ.

Όμως, ο τουρισμός στις Προστατευόμενες Περιοχές μπορεί να έχει και αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον. Σύμφωνα με μελέτη που διεξήγαγε το 1980 η Υπηρεσία Εθνικών Πάρκων (Park Service) των ΗΠΑ για τις Προστατευόμενες Περιοχές, υπάρχουν 73 διαφορετικοί τύποι απειλών για τα πάρκα, οι οποίες μπορούν να ενταχθούν σε 7 διαφορετικές κατηγορίες: αισθητική υποβάθμιση, μόλυνση αέρα, φυσική απομάκρυνση πόρων, εποίκιση από ξενικά είδη, φυσική επίδραση επισκεπτών, επιδείνωση της ποιότητας του νερού και αύξηση της ζήτησης για νερό και τέλος οι ίδιες οι δραστηριότητες του Πάρκου (Peterson 2005).

Επομένως, η αύξηση του αριθμού των επισκεπτών δεν είναι κάτι που μπορούμε να προωθήσουμε μακρόχρονα, χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει στο φυσικό περιβάλλον. Η ανάγκη προστασίας του φυσικού πόρου γίνεται ακόμη επιτακτικότερη στην περίπτωση που ενδιαφερόμαστε για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού. Βέβαια, στο Δέλτα του Έβρου ο τουρισμός είναι μία μόνο από τις χρήσεις που γίνονται από τους ανθρώπους και μάλιστα φαίνεται ότι δευτερεύουσας σημασίας. Όμως, ακόμη και αν η όχληση των ειδών ή η ρύπανση του υδροτόπου από τους επισκέπτες μοιάζει να ανήκουν στο απώτερο, υπάρχει ένας παράγοντας που θα πρέπει να λάβουμε υπόψη: η φέρουσα ικανότητα της περιοχής.

A.1.4 Φέρουσα Ικανότητα

Με τον όρο «φέρουσα ικανότητα» εννοούμε τον αριθμό των επισκεπτών που μπορούν να βρίσκονται ταυτόχρονα μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή χωρίς η παρουσία τους να επηρεάζει αρνητικά το περιβάλλον (φυσικό και πολιτιστικό). Επίσης, με τον όρο «κοινωνική φέρουσα ικανότητα» εννοούμε τον αριθμό των επισκεπτών που αν και βρίσκονται ταυτόχρονα στην Προστατευόμενη Περιοχή, η παρουσία τους δεν αλλοιώνει την ίδια τους την εμπειρία (WWF Ελλάς 2000).

Παρόλο που και οι δύο αυτοί ορισμοί θεωρούνται σημαντικοί, ιδίως όταν θέλουμε να μιλάμε για οικοτουρισμό και όχι απλώς για τουρισμό, πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι μέχρι σήμερα δεν υπάρχει κάποιος γενικώς αποδεκτός τρόπος εύρεσης ενός «μαγικού αριθμού» επισκεπτών που να αντιστοιχεί στη φέρουσα ικανότητα της Προστατευόμενης Περιοχής. Τελευταίες, μάλιστα, εξελίξεις τείνουν να θεωρούν δεδομένη την επίδραση των επισκεπτών στην Προστατευόμενη Περιοχή (τόσο όσον αφορά το φυσικό περιβάλλον όσο και την εμπειρία των επισκεπτών), στρέφοντας περισσότερο την προσοχή τους στην προσπάθεια διαχείρισης των επισκεπτών ώστε να ελαχιστοποιείται αυτή η επίδραση (Sofield 2002). Για αυτό το λόγο είναι απαραίτητη η χρήση επιστημονικών στοιχείων παρακολούθησης κάποιων δεικτών που θα αποδεικνύουν την επίδραση των επισκεπτών και θα προτείνουν μέτρα διαχείρισης.

Η διαχείριση των επισκεπτών σημαίνει μία διαφοροποίηση της νοοτροπίας που ίσχυε παλιότερα «ο πελάτης έχει πάντα δίκιο» και την αντικατάστασή της με την εκπαίδευση (προκειμένου ο επισκέπτης να καταλάβει περισσότερα αλλά και να ακολουθήσει κάποιους απαραίτητους κανόνες μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή) και κατανομή (σε τόπο – διαδρομές και χρόνο) των επισκεπτών (Wight 2002).

Η Αποστόλου – Παλακίδου (2000) αναφέρεται στη φέρουσα ικανότητα του Δέλτα του Έβρου, χωρίς να διευκρινίζει αν αφορά την «κοινωνική φέρουσα ικανότητα» ή την «περιβαλλοντική/οικολογική φέρουσα ικανότητα», αλλά μάλλον αφήνει να εννοηθεί ότι αφορά τη δεύτερη. Προτείνει, χωρίς τη χρήση αυστηρά επιστημονικών μεθόδων, ότι τα μέγιστα μεγέθη είναι 140 επ./ημέρα τους καλοκαιρινούς μήνες και 100 επ./ημέρα τους χειμερινούς.

Οι Ρήγας και συν. (2002) παρουσίασαν επίσης ως εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας, πως ο μέγιστος αριθμός ατόμων που μπορεί να επισκεφτεί το Δυτικό Δέλτα του Έβρου είναι 200 άτομα ανά ημέρα ή 73.000 άτομα το χρόνο. Αυτό το νούμερο προκύπτει θεωρώντας πως δεν πρέπει να επισκέπτονται τον υγρότοπο περισσότερα από 3 λεωφορεία και επιπλέον 50 ανεξάρτητοι επισκέπτες ανά ημέρα.

Όσον αφορά το Δέλτα του Έβρου, η φέρουσα ικανότητα της περιοχής αποτελεί αντικείμενο αυτής της μελέτης. Όμως, όχι ως ένας μέγιστος επιτρεπόμενος αριθμός επισκεπτών που προκύπτει από κάποιον μαθηματικό τύπο: τέτοιος τύπος άλλωστε δεν υφίσταται. Αντίθετα, η έννοια της φέρουσας ικανότητας θα χρησιμοποιηθεί ως ένα από τα κριτήρια για την αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης αλλά και ως παράγοντας που θα επηρεάσει τις προτάσεις του δεύτερου μέρους.

A.2 Παρουσίαση υφιστάμενης κατάστασης

A.2.3 Φορείς που ασχολούνται – δραστηριοποιούνται στο Δέλτα του Έβρου

Ως Προστατευόμενη Περιοχή, με μεγάλη φυσική αξία, η διαχείριση του Δέλτα του Έβρου υπόκειται σε νόμους των Υπουργείων ΠΕΧΩΔΕ και Γεωργικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Είναι μάλιστα μία από τις πρώτες Προστατευόμενες Περιοχές στην Ελλάδα όπου λειτούργησε Φορέας Διαχείρισης, ήδη από το 2003. Παράλληλα, με το Δέλτα του Έβρου ασχολείται και το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, λόγω της θέσης του δίπλα στα ελληνοτουρκικά σύνορα. Τέλος, λόγω της γεωγραφικής του θέσης εντάσσεται και στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Σε επίπεδο περιφέρειας το Δέλτα του Έβρου διαχειρίζεται η Περιφέρεια Αν. Μακεδονίας και Θράκης ενώ η Νομαρχία Έβρου είχε συστήσει ειδικό Γραφείο Περιβάλλοντος για το Δέλτα του Έβρου το οποίο όμως έπαψε πρόσφατα να λειτουργεί. Επιπλέον, διοικητικά το Δέλτα ανήκει σε τρεις ξεχωριστούς Δήμους: το Δήμο Φερών, το Δήμο Τραϊανούπολης και το Δήμο Αλεξανδρούπολης. Επίσης, το Δέλτα του Έβρου εντάσσεται στη δικαιοδοσία του Δασαρχείου Αλεξανδρούπολης και του Λιμεναρχείου Αλεξανδρούπολης.

Ως εκπρόσωποι των χρηστών του Δέλτα του Έβρου, στην περιοχή δραστηριοποιούνται δύο συνεταιρισμοί αλιέων, οι σύλλογοι κτηνοτρόφων Φερών και Τραϊανούπολης, ένας σύλλογος ακτημόνων, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί Λουτρού και Φερών οι οποίοι ανήκουν στην Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών καθώς και οι κυνηγετικοί σύλλογοι Φερών και Αλεξανδρούπολης.

Χάρη στη μεγάλη οικολογική του αξία, με το Δέλτα του Έβρου ασχολούνται επίσης περιβαλλοντικές οργανώσεις, όπως η Οικολογική Εταιρία Έβρου και το WWF Ελλάς.

Τέλος, την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής έχει αναλάβει - από την πλευρά του Δήμου Φερών - η Δημοτική Επιχείρηση Τοπικής Ανάπτυξης Φερών (ΔΕΤΑΦ) και το Τουριστικό Κέντρο Φερών, καθώς και το Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου που λειτουργεί υπό την αιγίδα του Φορέα Διαχείρισης Δέλτα Έβρου.

A.2.2 Φορέας διαχείρισης Δέλτα Έβρου

Ουσιαστικά υπεύθυνες για τη διατήρηση του πάρκου και των αξιών του είναι οι διάφορες δημόσιες υπηρεσίες που έχουν αρμοδιότητα εκτελεστική, ελεγκτική και κανονιστική μέσα σε αυτό. Αυτές είναι η Διεύθυνση Δασών Έβρου και το Δασαρχείο Αλεξανδρούπολης, αφού η πλειονότητα των εκτάσεων του υδροτόπου θεωρούνται δασικές εκτάσεις και εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του. Επίσης, υπεύθυνα σώματα για τη φύλαξη - ανάλογα με τις αρμοδιότητές τους - είναι η Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα και η Αγροφυλακή. Στην πράξη εμπλέκονται πολύ στη διαχείριση οι τοπικοί

δήμοι - κυρίως ο Δήμος Φερών και πολύ λιγότερο οι δήμοι Τραϊανούπολης και Αλεξανδρούπολης - καθώς και η Νομαρχία Έβρου. Η Νομαρχία Έβρου είχε μάλιστα ιδρύσει το 1995 και Γραφείο Περιβάλλοντος Δέλτα του Έβρου, το οποίο λειτουργούσε μέχρι πρόσφατα.

Τυπικά υπεύθυνος όμως για τον συντονισμό όλων αυτών των φορέων είναι ο Φορέας Διαχείρισης Δέλτα Έβρου (ΦΔΔΕ). Ο ΦΔΔΕ ιδρύθηκε το 2003 ενώ η σύνθεσή του άλλαξε το 2006, λόγω της τριετούς θητείας των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου του². Το Διοικητικό Συμβούλιο του ΦΔΔΕ αποτελείται από 10 εκπροσώπους τοπικών και υπερτοπικών φορέων: την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης, τη Νομαρχία Έβρου, το ΥΠΕΧΩΔΕ (ο εκπρόσωπός του είναι και Πρόεδρος του ΔΣ), το Υπουργείο Ανάπτυξης, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, τον Σύνδεσμο Προστασίας και Ανάδειξης Δέλτα Έβρου, τις Περιβαλλοντικές ΜΚΟ, την Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών, τον Αλιευτικό Συνεταιρισμό Παράκτιων Αλιέων Αλεξανδρούπολης «Ο ΕΒΡΟΣ», υπάρχει δε και ένας Ειδικός Επιστήμων με θέση συμβούλου.

Ο ΦΔΔΕ εδρεύει στο Κέντρο Ενημέρωσης Επισκεπτών Δέλτα του Έβρου, 2 χλμ έξω από τον οικισμό Λουτρός. Στον Φορέα εργάζονται συνολικά 8 άτομα (επιστήμονες, ξεναγοί τεχνικοί και διοικητικό προσωπικό). Παρόλα αυτά, η επιχειρησιακή του ικανότητα στο να φέρει σε πέρας οποιοδήποτε από τα καθήκοντά του είναι ακόμη ισχνή, ιδιαίτερα όσον αφορά τα πλέον ζωτικά και κρίσιμα εξ αυτών: ενημέρωση και διαπραγματεύσεις με τους χρήστες της περιοχής, συντονισμό των υπηρεσιών και φορέων που εμπλέκονται, έλεγχο και φύλαξη από παρανομίες και γενικώς εφαρμογή των νόμων.

Από την άλλη, ο βασικός νόμος που διέπει τη λειτουργία του πάρκου είναι η ΚΥΑ 4110, (ΦΕΚ 102 Δ/16-3-2007) η οποία έχει δεχτεί (δικαιολογημένη και αδικαιολόγητη) κριτική από διάφορους φορείς με αποτέλεσμα να αμφισβητείται από μέρος της τοπικής κοινωνίας και τις αρχές. Έτσι, κάποιοι φορείς έχουν προσφύγει στα δικαστήρια για την αλλαγή της ενώ και οι υπόλοιποι φορείς, οι αρμόδιες υπηρεσίες αλλά και οι πολιτειακοί και αυτοδιοικητικοί παράγοντες δεν επιδεικνύουν και τόσο ζήλο για την εφαρμογή της.

4.2.3 Νομοθεσία και καθεστώς διαχείρισης του Δέλτα του Έβρου

Διάφορες υποπεριοχές του Δέλτα του Έβρου διέπονται από τα παρακάτω καθεστάτα προστασίας όσον αφορά τα στοιχεία φυσικής κληρονομιάς που περιέχουν. Η αναφορά γίνεται περιληπτικά αφού δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας μελέτης η λεπτομερής παρουσίαση αυτού του θέματος ή η παράθεση σχετικών χαρτών³.

- Εθνικό Υδροτοπικό Πάρκο Δέλτα του Έβρου (ΕΘΥΠΔΕ), ΚΥΑ 4110/07 (ΦΕΚ 102 Δ/16-3-2007).
- Υγρότοπος Διεθνούς Σημασίας υπό τη Σύμβαση Ραμσάρ (Ν.Δ. 191/1974).

² Απόφαση ΥΠΕΧΩΔΕ 43716/ Συγκρότηση του ΔΣ του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Υδροτοπικού Πάρκου Δέλτα του Έβρου/ ΦΕΚ 65, 7-11-2006.

³ Κατάλληλοι χάρτες και σχετικές αναλύσεις μπορούν να βρεθούν σε πληθώρα άλλων πονημάτων.

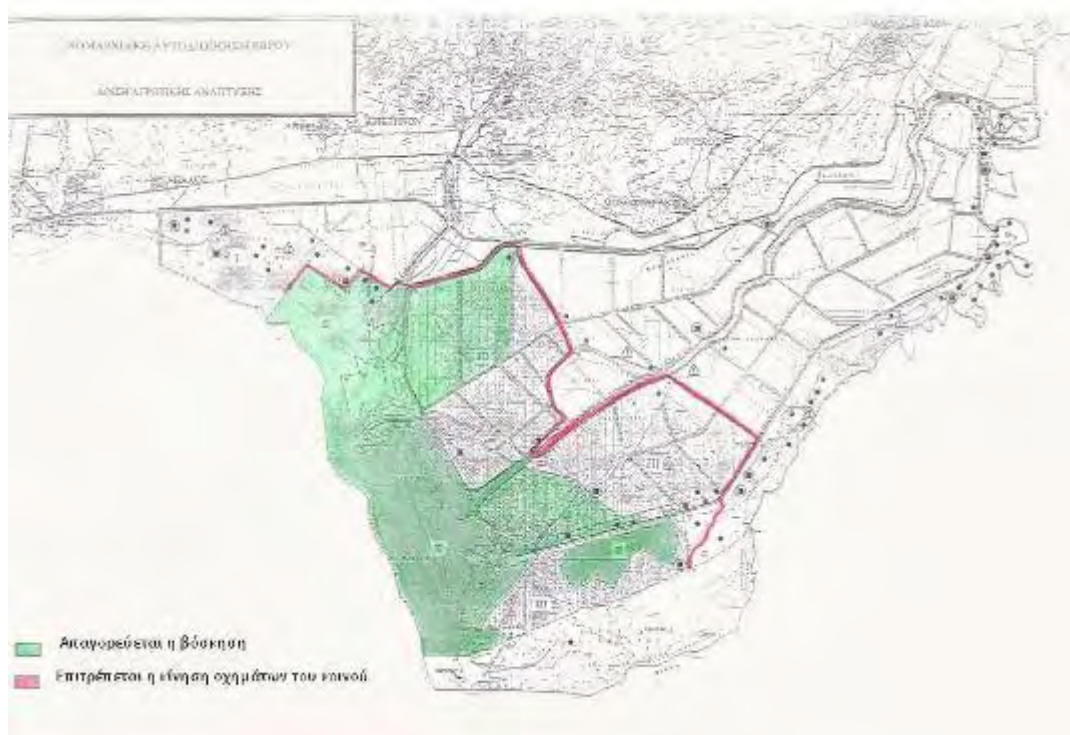
- SAC (Special Area of Conservation / Ειδικές Ζώνες Διατήρησης, ΕΖΔ), Δίκτυο Natura 2000, (υφίσταται μέσω κήρυξης του σε SPA Special Protection Area / Ζώνες Ειδικής Προστασίας ΖΕΠ, με κωδικό GR1110006 βάσει της Οδηγίας 79/409 και SCI Site of Community Interest Τόπος Κοινοτικής Ενδιαφέροντος ΤΚΕ , με κωδικό GR1110007, βάσει της Οδηγίας 92/43).
- Καταφύγιο Άγριας Ζωής. Τμήμα του υγρότοπου συνολικής έκτασης 69.000 στρεμμάτων είναι καταφύγιο θηραμάτων/ Άγριας Ζωής (ΦΕΚ 674/Β/91).

Υποτίθεται ότι το καθεστώς ΕΘΥΠΔΕ μέσα από το νόμο - πλαίσιο 1650/86 ενσωματώνει και υπερκαλύπτει θεσμικά όλα τα προηγούμενα καθεστώτα εκτός αυτών του Ραμσάρ και του Καταφυγίου Άγριας Ζωής.

Αν και αυτή τη στιγμή η ΚΥΑ 4110/2007 - ο βασικός, δηλαδή, νόμος διαχείρισης και λειτουργίας του ΕΘΥΠΔΕ - αμφισβητείται από πολλές πλευρές και οι προοπτικές εφαρμογής της είναι ισχνές, η παρούσα μελέτη δεν μπορεί να κάνει τίποτα άλλο από το να βασιστεί σε όσα η ΚΥΑ καθορίζει για τις επιτρεπόμενες χρήσεις και δραστηριότητες μέσα στο Δέλτα του Έβρου. Παραθέτουμε τον χάρτη των ζωνών προστασίας στο ΕΘΥΠΔΕ (Χάρτης 1) και παραπέμπουμε στην ΚΥΑ 4110 για τα σχετικά κείμενα.

Χάρτης 1: Ζώνες προστασίας του ΕΘΥΠΔΕ, σύμφωνα με την ΚΥΑ 4110/2007.

Χάρτης 2: Διαδρομές όπου επιτρέπεται η κυκλοφορία οχημάτων. Δ και ΝΔ αυτής της γραμμής απαγορεύεται οποιαδήποτε κίνηση οχημάτων, (κάτι που στην πράξη βέβαια δεν εφαρμόζεται) ενώ η κίνηση οχημάτων είναι ελεύθερη σε όλες τις άλλες περιοχές

Α.2.4 Τα πολύτιμα και προστατευτέα στοιχεία του Δέλτα του Έβρου

Η ανάγκη προστασίας του Δέλτα του Έβρου είναι επιστημονικά τεκμηριωμένη θεσμικά κατοχυρωμένη μέσω πολλών νόμων που αποτελούν καθεστώτα προστασίας ή μέσω διεθνών συμβάσεων, ενσωματωμένων στην Ελληνική νομοθεσία, εδώ και πολλά χρόνια. Τα πολύτιμα και προστατευτέα στοιχεία του Εθνικού Πάρκου του Δέλτα του Έβρου είναι:

- Η ποικιλία των ενδιαιτημάτων, που συμβάλλει άλλωστε και στην ύπαρξη μεγάλης ποικιλίας ειδών χλωρίδας / πανίδας. Μόνο που το Δέλτα είναι ήδη σε τέτοιο βαθμό υποβαθμισμένο που δεν αρκεί μόνο να προστατεύσουμε τα ενδιαιτήματα, αλλά θα πρέπει ενεργά να τα διαχειριστούμε ώστε να βελτιωθεί η κατάστασή τους (σε ορισμένες περιπτώσεις αυτή η «διαχείριση» μπορεί να σημαίνει τον περιορισμό της ανθρώπινης παρέμβασης).
- Σχετική με την ποικιλία των ενδιαιτημάτων είναι και η μωσαϊκότητα του τοπίου, η εναλλαγή δηλαδή των ενδιαιτημάτων με άτακτο, τυχαίο τρόπο.
- Ένα σύνολο ιδιοτήτων που κάνει την περιοχή αυτή ελκυστική για πολλά είδη πουλιών σε διάφορες φάσεις του κύκλου ζωής τους. Αυτές περιλαμβάνουν την καταλληλότητα των ενδιαιτημάτων για τη διατροφή, ασφάλεια, ξεκούραση και αναπαραγωγή τους. Βασικό δε στοιχείο αποτελούν οι βιότοποι με ρηχά

νερά (γλυκά, αλμυρά και υφάλμυρα) καθώς και η παραγωγικότητα των βιοτόπων αλλά και η παρουσία ολοκληρωμένων τροφικών αλυσίδων.

- Η ποικιλία υδροχαρών και υδρόβιων φυτών.
- Η συνολική βιοποικιλότητα ειδών ορισμένων ομάδων ζώων (όπως τα πουλιά και τα ψάρια).
- Η δυναμική του οικοσυστήματος, που δημιουργεί το στοιχείο του τυχαίου, του απρόβλεπτου στην εξέλιξη του οικοσυστήματος, σε αντίθεση με την κατάσταση όπου τα πάντα θα είναι ελεγχόμενα από τον άνθρωπο.
- Ορισμένα είδη σπάνιων και προστατευόμενων ζώων και φυτών.
- Το γεγονός ότι υπάρχουν ακόμη μέσα στο Δέλτα του Έβρου ορισμένα μέρη (και μάλιστα εκτεταμένα) όπου δεν μπορεί να φτάσει κάποιο όχημα και δύσκολα φτάνει εκεί ο άνθρωπος.
- Η παρουσία φυσικών ιχθυοτροφείων (λιμνοθάλασσες) και αλιευμάτων, είτε αυτά προέρχονται από ελεύθερη αλιεία είτε από φυσικά ιχθυοτροφεία.
- Τα εκτεταμένα βοσκοτόπια που προσφέρει το Δέλτα του Έβρου. Επίσης, τα εκτεταμένα λιβάδια που φαίνεται να είναι κατάλληλα για τις χήνες (χαρακτηριστικό είναι ότι κάθε χρόνο, χιλιάδες χήνες συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένα μέρη μέσα στο Δέλτα του Έβρου)

Για τις ανάγκες της μελέτης αυτής, τα σημαντικά χαρακτηριστικά του Δέλτα του Έβρου παρουσιάστηκαν ένα προς ένα. Στην πράξη τα χαρακτηριστικά αυτά δεν είναι ανεξάρτητα το ένα από το άλλο και το καθένα βασίζεται στην ύπαρξη κάποιων ή όλων των υπολοίπων. Δεν μπορούμε για παράδειγμα να μιλάμε για τη σημασία που έχουν τα εκτενή λιβάδια για τις χήνες χωρίς να αναγνωρίζουμε τη σημασία που έχει η γεωγραφική θέση του Δέλτα του Έβρου στη μετανάστευση των πουλιών, κ.ο.κ.

Επίσης, κάποια από τα πολύτιμα χαρακτηριστικά αλλά και τις οικοσυστημικές υπηρεσίες που προσφέρει το Δέλτα είναι ανεξάρτητα της ανθρώπινης παρουσίας, ενώ άλλα (όπως το κυνήγι ή η αλιεία) εξαρτώνται άμεσα από την εκδήλωση ενδιαφέροντος και δράσεων από τον άνθρωπο. Σήμερα, η διαχείριση της περιοχής από τον άνθρωπο είναι απαραίτητη, χωρίς όμως αναγκαστικά αυτή να περιλαμβάνει την απαγόρευση της ανθρώπινης δραστηριότητας μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή.

Α.2.5 Τα κύρια περιβαλλοντικά προβλήματα του ΕΘΥΠΑΕ

Τα προφανέστερα αποτελέσματα των περιβαλλοντικών προβλημάτων και των λαθών που έγιναν στη διαχείριση του Πάρκου, κατά τα τελευταία 30 χρόνια, είναι τα εξής:

- Μειώθηκαν τόσο τα είδη όσο και οι πληθυσμοί των φωλιαζόντων υδρόβιων και άλλων ειδών πουλιών καθώς και άλλων ειδών πανίδας (θηλαστικά, όπως τσακάλι, λαγόγυρος, κλπ),

- Συρρικνώθηκαν και υποβαθμίστηκαν σημαντικοί τύποι οικοτόπων,
- Υποβαθμίστηκαν (και συνεχίζουν να υποβαθμίζονται) τα τοπία του Πάρκου λόγω της ρύπανσης με στερεά απορρίματα, λόγω της δόμησης, των ασυντόνιστων έργων καθώς και της έλλειψης ενδιαφέροντος.

Τα προβλήματα γύρω από τη βιοποικιλότητα και τα πολύτιμα φυσικά στοιχεία του Δέλτα του Έβρου είναι πολλά και διαφορετικά, εμπίπτουν σε διαφορετικά επίπεδα και είναι αλληλεπιδρώντα, - το ίδιο και οι αιτίες τους. Ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής προβλήματα:

- Μικρότερες ποσότητες γλυκών νερών πλημμυρίζουν τη χέρσο, λόγω των υπεραντλήσεων ανάντη και της αλλαγής των κλιματικών συνθηκών.
- Παρατηρείται υφαλμύρωση των εδαφών σε μεγάλες εκτάσεις λόγω περιορισμένης έκτασης και χρόνου πλημμύρας με γλυκά νερά.
- Έχουν προκληθεί πολυποίκιλες υδρολογικές αλλοιώσεις εξαιτίας των έργων του ανθρώπου την τελευταία πενήνταετία.
- Τα νερά του ποταμού και στις τρεις χώρες παρουσιάζουν αυξημένη ρύπανση.
- Η ενόχληση των πουλιών έχει αυξηθεί καθόλη τη διάρκεια του έτους από κυνηγούς και άλλους χρήστες.
- Η προσβασιμότητα των ανθρώπων έχει αυξηθεί σε όλα τα σημεία του Δέλτα του Έβρου.
- Παρατηρείται θανάτωση σπάνιων και απειλούμενων ειδών πουλιών από λαθροθήρες.
- Τα τελευταία χρόνια έχουν υλοποιηθεί άστοχες και ασυντόνιστες παρεμβάσεις με έργα κυρίως υδραυλικά καθώς και έργα πρόσβασης (αντλήσεις, φράγματα, αναβαθμοί, κλπ).
- Υπερβολικά μεγάλες υγροτοπικές εκτάσεις έχουν αποδοθεί - εσφαλμένα - στη γεωργική καλλιέργεια.
- Έχει επιτραπεί η είσοδος και η άναρχη μετακίνηση υπερβολικά μεγάλου αριθμού βοσκόντων ζώων σε όλο τον υγρότοπο,

Προφανώς, η μείωση της βιοποικιλότητας οφείλεται εν μέρει και σε ορισμένες ανθρώπινες δραστηριότητες. Οι αιτίες των προβλημάτων είναι πολλές και αλληλεξαρτώμενες, αποτελούν δε σύστημα στοιχείων και δεν συνδέονται με γραμμικό τρόπο μεταξύ τους. Το ίδιο άλλωστε ισχύει και με τους λόγους στους οποίους οφείλεται η αδυναμία επίλυσής των προβλημάτων. Πάντως πρέπει να γίνει σαφές ότι τα προβλήματα και η αδυναμία επίλυσής τους δεν σχετίζονται αποκλειστικά με το Δέλτα του Έβρου· συνδέονται με ευρύτερες αδυναμίες της

διοίκησης και της πολιτείας, με τη νοοτροπία και την παιδεία των πολιτών και των φορέων τους και πιο συγκεκριμένα με:

- Την έλλειψη πολιτικής βούλησης για ουσιαστική προστασία της φυσικής κληρονομιάς της πατρίδας μας και για διόρθωση των κακώς κειμένων – έστω και αν έχουν εντοπιστεί.
- Την ανυπαρξία κεντρικού οργάνου και θεσμοθετημένων διαδικασιών για τον συντονισμό και τη λήψη αποφάσεων για το Δέλτα του Έβρου και τη διαχείρισή του.
- Την προχειρότητα και τις αστοχίες της νομοθεσίας (π.χ. οι περιορισμοί των δραστηριοτήτων και οι ζώνες προστασίας).
- Την πολύχρονη αδυναμία να εφαρμοστεί η πολεοδομική, η κυνηγετική και η αλιευτική νομοθεσία, με αποτέλεσμα την εγκαθίδρυση στρεβλών και φαύλων καταστάσεων, την συσσώρευση προβλημάτων και την αδυναμία εξεύρεσης λύσεων.
- Την άγνοια για τα περιβαλλοντικά θέματα που επικρατεί σε μεγάλα τμήματα της κοινωνίας, στους φορείς και τις υπηρεσίες.
- Την αδιαφάνεια, τη διαφθορά της διοίκησης, τα κομματικά και τα ψηφοθηρικά συμφέροντα, κλπ.

Α.2.6 Οι πόλοι έλξης επισκεπτών στο Δέλτα του Έβρου

Οι επισκέπτες του Δέλτα του Έβρου έχουν μία κάπως γενική ιδέα για τον προορισμό τους πριν φτάσουν σε αυτόν. Γνωρίζουν το Δέλτα του Έβρου ως «περιοχή με αξιόλογο φυσικό περιβάλλον» και ως «όριο της Ελλάδας προς την ανατολή». Όμως, λίγοι είναι εκείνοι που έχουν πιο εξειδικευμένες γνώσεις γύρω από τη λειτουργία και τη διαχείριση ενός υδροτόπου. Για παράδειγμα, ελάχιστοι επισκέπτες είναι σε θέση να απαντήσουν με ακρίβεια ερωτήσεις όπως τί είναι ένας υδροτόπος, τί σημαίνει «Προστατευόμενη Περιοχή» ή Εθνικό Πάρκο, ποια είδη πανίδας / χλωρίδας μπορεί κανείς να συναντήσει στο Δέλτα του Έβρου, τί στόχους πρέπει να έχει η διαχείριση μίας Προστατευόμενης Περιοχής ή ενός υδροτόπου, κλπ.

Παρόλο όμως που ο μέσος επισκέπτης δε θα μπορούσε να απαντήσει αυτές τις ειδικές ερωτήσεις (τουλάχιστον πριν από την ξενάγησή του στην Προστατευόμενη Περιοχή), έχει ωστόσο μία γενική ιδέα για το τί περιμένει και τί θέλει να δει κατά την ξενάγησή του στο Δέλτα του Έβρου. Πέραν λοιπόν των προκαταλήψεων των επισκεπτών, παρακάτω παρατίθενται εκείνα τα φυσικά ή αισθητικά αντικείμενα που έχει να προσφέρει το Δέλτα του Έβρου στον επισκέπτη:

- Το τοπίο: το φυσικό σκηνικό με τεράστια αξία αφεαυτού ως τουριστικό αντικείμενο αλλά και το περιβάλλον μέσα στο οποίο θα παρατηρήσει τα πουλιά και τα ζώα της περιοχής.
- Η γραφικότητα των ανθρώπινων κατασκευών και εγκαταστάσεων.

- Η ποικιλία μορφών ζωής και τα σπάνια είδη φυτών και ζώων.
- Τα πουλιά: τόσο ο μεγάλος τους αριθμός, όσο και η ποικιλία και η σπανιότητα των ειδών.
- Η αίσθηση μυστηρίου και κινδύνου που πηγάζει από τη θέση του Δέλτα του Έβρου δίπλα στα ελληνοτουρκικά σύνορα αλλά και η αίσθηση φυσικότητας που σχετίζεται με την ύπαρξη απρόσιτων στον άνθρωπο σημείων μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή.
- Τα παραδοσιακά σκάφη της περιοχής και οι μέθοδοι ψαρέματος που χρησιμοποιούν οι αλιείς στο Δέλτα του Έβρου.
- Τα φυσικά ιχθυοτροφεία.
- Τα βόσκοντα ζώα.

Τέλος, δεν πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι το Δέλτα του Έβρου είναι ο σπουδαιότερος κυνηγότοπος για υδρόβια πουλιά σε ολόκληρη την Ελλάδα. Έτσι, για έναν πολύ μεγάλο αριθμό φίλων του κυνηγιού ο βασικός πόλος έλξης στην περιοχή είναι το ίδιο το κυνήγι.

Το να ορίσουμε τί είναι εκείνο που ελκύει τους επισκέπτες στο Δέλτα του Έβρου έχει διττή αξία. Καταρχήν, για την αύξηση των ίδιων των επισκεπτών (εστιάζοντας την προβολή της περιοχής σε αυτά ακριβώς τα στοιχεία) αλλά και για την μακροπρόθεσμη προστασία του Δέλτα του Έβρου ως τουριστικό προϊόν (ορίζοντας τους προαναφερθέντες πόλους έλξης ως προστατευτέα χαρακτηριστικά).

A.3 Αξιολόγηση του τουριστικού αντικειμένου στο Δέλτα του Έβρου

A.3.1 Εισαγωγή

Αυτό που ονομάζουμε σήμερα «Δέλτα του Έβρου» είναι μία πολύ εκτενής περιοχή, μέσα στην οποία έχουν πρόσβαση εκατοντάδες νόμιμοι χρήστες (κτηνοτρόφοι, γεωργοί, αλιείς αλλά και κυνηγοί, αν οι κυνηγοί καταχωριστούν ως χρήστες). Το να προσπαθήσει κανείς να αξιολογήσει λοιπόν αυτή τη μεγάλη έκταση ως έναν «φυσικό παράδεισο» θα ήταν αδύνατον αλλά και άτοπο. Ακόμη και η κατάταξή του σε μία φανταστική κλίμακα «φυσικότητας» ή «παραδοσιακότητας». Χαρακτηριστική, μάλιστα, είναι η μεγάλη απόσταση των απόψεων που ακούγονται από τους επισκέπτες, από τους χρήστες αλλά και από εκείνους που στελεχώνουν τους φορείς που ασχολούνται με τον τουρισμό στην περιοχή. Για κάποιους, το Δέλτα του Έβρου είναι ένας φυσικός βιότοπος μεγάλης αξίας, σχετικά ανεπηρέαστος ακόμη από την ανθρώπινη παρουσία, ενώ για άλλους, η επίδραση του ανθρώπου είναι τόσο μεγάλη και εμφανής που η αλλοίωση της φύσης και του τοπίου είναι οριστική.

Ακόμη όμως και αν μία αξιολόγηση του συνόλου της περιοχής είναι αδύνατη, πρέπει ωστόσο να αξιολογηθούν οι πόλοι έλξης των επισκεπτών του Δέλτα του Έβρου. Μάλιστα, η αξιολόγηση θα βασιστεί μόνο στο κομμάτι εκείνο της Προστατευόμενης Περιοχής που γνωρίζουν οι επισκέπτες κατά τη διάρκεια των ξεναγήσεών τους από τα δύο Κέντρα.

Τοπίο

Για τους επισκέπτες φύσης το τοπίο είναι πολύ σημαντικό. Έρχονται όχι μόνο για να δουν κάποια σπάνια είδη πανίδας (ή χλωρίδας), αλλά για να τα απολαύσουν μέσα σε ένα τοπίο που θα τα προβάλλει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Το τοπίο γίνεται λοιπόν ένα ουσιαστικό στοιχείο προσέλκυσης των επισκεπτών. Πώς βλέπουν λοιπόν οι επισκέπτες το τοπίο στο Δέλτα του Έβρου;

Από τις αντιδράσεις και τα σχόλια των επισκεπτών κατά τη διάρκεια των ξεναγήσεων είναι φανερό ότι οι περισσότεροι εντυπωσιάζονται. Τους αρέσει η παραποτάμια βλάστηση, η έλλειψη ασφαλτοστρωμένου δρόμου (παρόλη την ταλαιπωρία που αυτό συνεπάγεται) και κυρίως η αίσθηση ότι βρίσκονται τόσο κοντά στα σύνορα με την Τουρκία. Ακόμη και η συνάντηση με ελεύθερα κοπάδια αγελάδων που βόσκουν δίπλα στο δρόμο, αποτελεί για την πλειονότητα των επισκεπτών μία εικόνα «φύσης».

Όμως, δεν είναι όλες οι εντυπώσεις θετικές. Σύμφωνα με τους ξεναγούς και των δύο Κέντρων, οι επισκέπτες κάνουν αρνητικές παρατηρήσεις για:

- τα σκουπίδια τα οποία μάλιστα αποτελούν τόσο μεγάλο πρόβλημα ώστε να είναι με διαφορά το αρνητικό σχόλιο που διατυπώνεται συχνότερα. Επίσης, τα συσσωρευμένα κατά τόπους μάζα μειώνουν πολύ την αίσθηση φυσικότητας. Τέλος, η όψη των καλυβών μέσα στο Δέλτα του Έβρου προκαλεί αμηχανία σε πολλούς επισκέπτες, οι οποίοι δεν είναι φυσικά σε θέση να γνωρίζουν τη συζήτηση γύρω από την

αναγκαιότητα ύπαρξής τους και τη νομιμότητά τους. Αυτό που τους ξενίζει, λοιπόν, δεν είναι η ύπαρξη των καλυβών μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή, αλλά τα υλικά κατασκευής τους και τα πρόχειρα, ογκώδη αντικείμενα που βρίσκονται παρατημένα γύρω τους. Τη χειρότερη εντύπωση, δε, προκαλούν οι εγκαταλειμμένες εδώ και πολύ καιρό καλύβες που έχουν απομείνει να ρημάζουν αποτελώντας την πλέον παράταιρη εικόνα για μία Προστατευόμενη Περιοχή.

Το τοπίο του Δέλτα του Έβρου είναι ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του. Ωστόσο, παρά την αξία του, παραμένει αναξιοποίητο λόγω της δυσκολίας ανάδειξης του (δύσκολα μπορεί κανείς αντιληφθεί το τοπίο σε ένα τόσο επίπεδο μέρος). Ο συνδυασμός της περιοχής του υγροτόπου με τη Σαμοθράκη να ξεπροβάλλει μέσα από τη θάλασσα, και τα βουνά της Αίνου στα ανατολικά θα μπορούσε να γίνει (εφόσον αναδειχθεί σωστά) ένα από τους σημαντικότερους πόλους έλξης για τους επισκέπτες. Για να συμβεί όμως αυτό θα πρέπει να υπάρξει σημαντική ανθρώπινη παρέμβαση, όχι μόνο σε επίπεδο ερμηνείας περιβάλλοντος, αλλά και για την απαλοιφή εκείνων των στοιχείων που προσδίδουν αρνητική εικόνα στο σημερινό τοπίο.

Ανθρώπινη παρουσία

Η ανθρώπινη παρουσία είναι αυτονόητη μέσα σε έναν υγρότοπο. Ακόμη και όταν αυτός προστατεύεται, ο άνθρωπος είναι παρών τουλάχιστον σε ορισμένα σημεία του. Μάλιστα, σε αντίστοιχες περιοχές του εξωτερικού, ο άνθρωπος και οι επεμβάσεις του έχουν γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελούν συνέχεια της φύσης: κατασκευές με φυσικά υλικά που «δένουν» με τον τόπο, σωστή διαχείριση των απορριμμάτων που δεν επιδρά αρνητικά στα πολύτιμα φυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής, ορθολογική χρήση του πόρου ώστε να μην μειώνεται μακροπρόθεσμα η παραγωγικότητα ή η φυσική αξία του.

Δυστυχώς, στο Δέλτα του Έβρου η ανθρώπινη παρουσία δεν είναι τόσο διακριτική και πολλές φορές ούτε τόσο προσεχτική. Αναφέραμε ήδη την ύπαρξη σκουπιδιών και μπάζων (σε πολλά σημεία, σε μεγάλες ποσότητες) καθώς και τα παράταιρα υλικά κατασκευής των καλυβών. Επιπλέον, οι κατασκευές (απαραίτητες για ορισμένες χρήσεις) γίνονται πρόχειρα• κριτήριό τους φαίνεται να είναι καταρχήν η ελαχιστοποίηση του κόστους κατασκευής και η λειτουργικότητά τους. Αντίθετα, κριτήρια όπως η αντοχή στο χρόνο και κυρίως η αισθητική ενσωμάτωση με το φυσικό περιβάλλον δε φαίνεται να απασχολούν κανέναν. Επομένως, αν και ιδανικά οι χρήστες θα έπρεπε πρώτοι εκείνοι να προστατεύουν την περιοχή με δικό τους μακροπρόθεσμο όφελος, κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει.

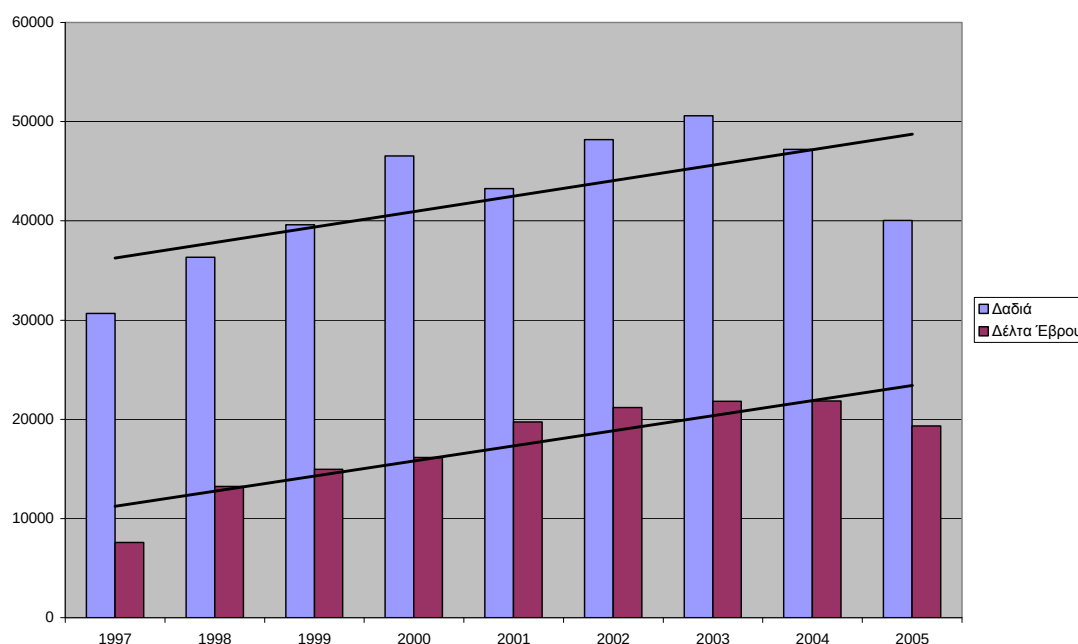
Προκειμένου να αναδειχθεί το Δέλτα του Έβρου ως τουριστικός πόρος, όλα αυτά τα κριτήρια πρέπει να ενσωματωθούν στα υπάρχοντα. Οι χρήστες και οι εμπλεκόμενοι φορείς πρέπει να λάβουν υπόψη τους τη «ματιά του επισκέπτη» και να σκέφτονται μακροπρόθεσμα πριν λάβουν μία απόφαση. Μόνο τότε θα μπορούσε το Δέλτα του Έβρου να αποτελέσει ένα πρότυπο μοντέλο υγροτόπου όπου οι χρήστες συμβάλλουν με τον τρόπο τους στη βελτίωση των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών.

4.3.2 Οι επισκέπτες του Δέλτα του Έβρου

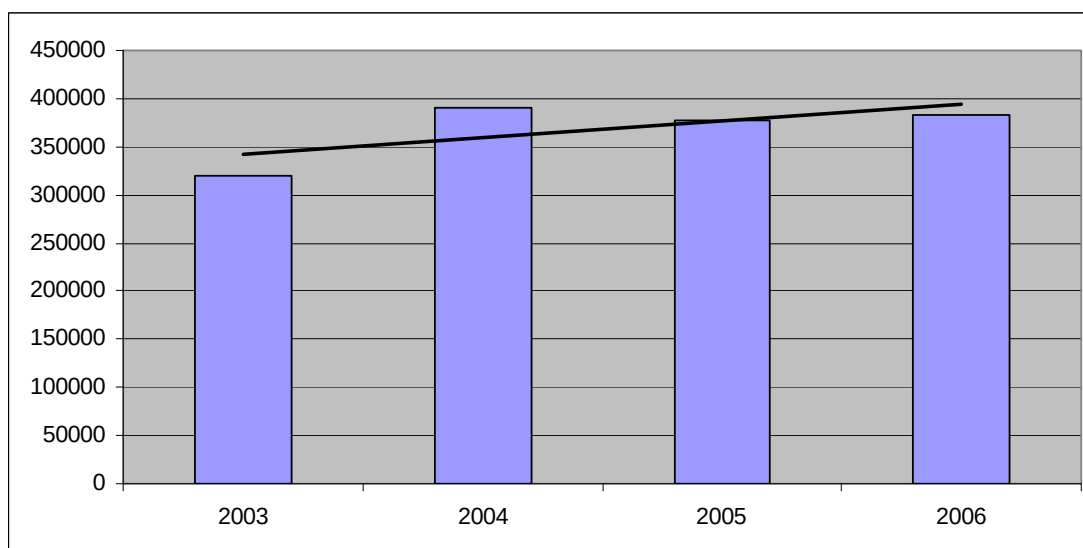
Αφίξεις επισκεπτών και εποχικότητα

Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή της μελέτης, ο αριθμός εκείνων που επιλέγουν ως τουριστικό τους προορισμό μία περιοχή γνωστή για τη φύση της, διαρκώς αυξάνει. Η τάση αυτή έχει εμφανιστεί ήδη από την προηγούμενη δεκαετία και στην Ελλάδα και φαίνεται ότι θα συνεχιστεί και τα επόμενα χρόνια. Είναι λοιπόν αναμενόμενο να πληθαίνουν οι επισκέπτες του νομού Έβρου όσο περισσότερο διαφημίζονται το Δέλτα του Έβρου και το Δάσος της Δαδιάς.

Αυτή η ανοδική τάση φαίνεται στα δύο παρακάτω γραφήματα:

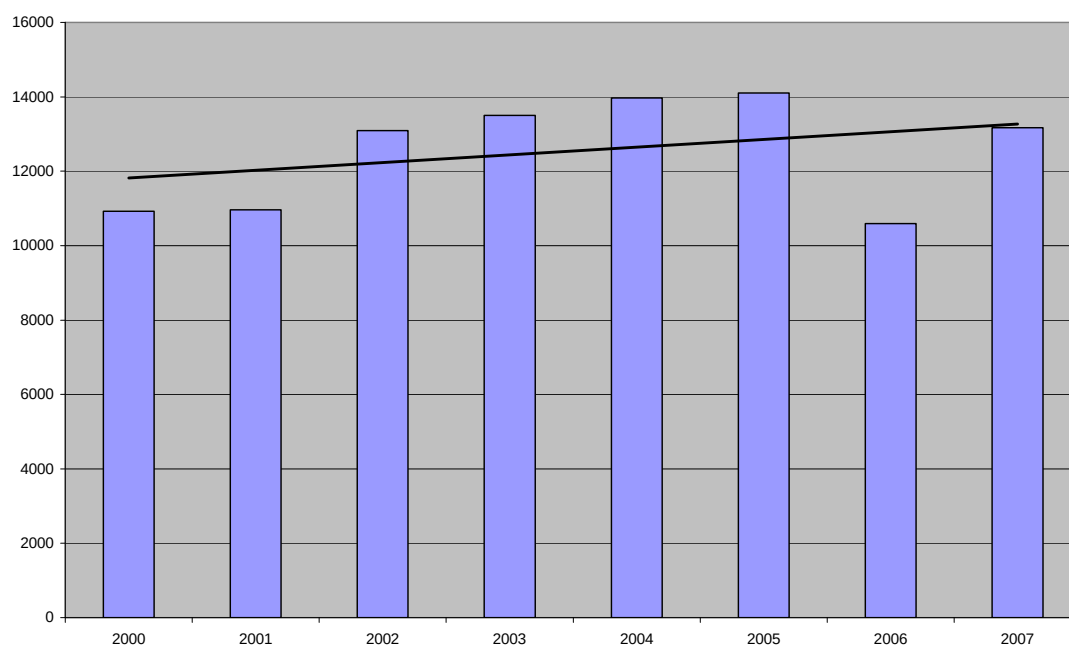
Γράφημα 1: Επισκέπτες στα Εθνικά Πάρκα του νομού Έβρου (πηγή: WWF Ελλάς, ΤΚΦ και ΚΠΔΕ)

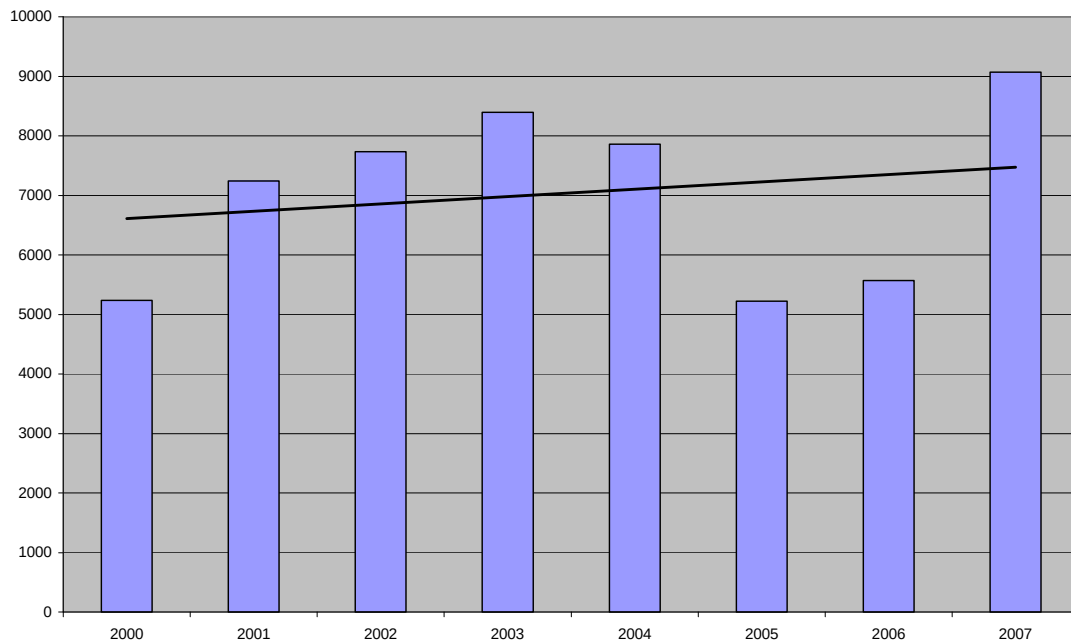
Γράφημα 2: Επισκέπτες του νομού Έβρου (πηγή: ΕΣΥΕ)

Από τα Γραφήματα 1 και 2 γίνεται λοιπόν φανερό ότι οι επισκέπτες του νομού γνωρίζουν τα δύο Εθνικά Πάρκα και επιδιώκουν να τα δουν από κοντά. Με άλλα λόγια, η προβολή των δύο Εθνικών Πάρκων όχι μόνο φτάνει αλλά και πείθει τους επισκέπτες ότι αξίζει μία επίσκεψη σε αυτά. Μένει βέβαια να αποδειχτεί αν η προβολή των Εθνικών Πάρκων γίνεται από τους φορείς που ασχολούνται με την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή ή από άλλους, ανεξάρτητους παράγοντες (π.χ. προβολή ντοκυμανταίρ στην τηλεόραση, κλπ.).

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με τα στοιχεία που τηρούν τα δύο Κέντρα οι αριθμοί των επισκεπτών από το 2000 ως το 2007 έχουν ως εξής:

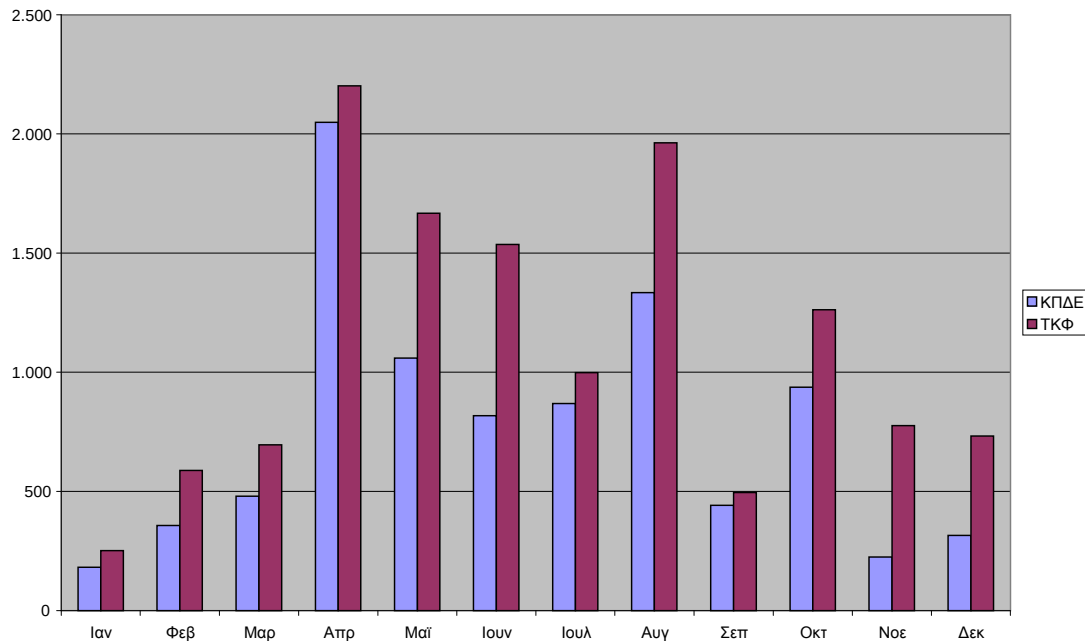
Γράφημα 3: Αφίξεις επισκεπτών στο Τουριστικό Κέντρο Φερών 2000-07 (πηγή: ΤΚΦ)

Γράφημα 4:Αφίξεις επισκεπτών στο Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου 2000-07 (πηγή: ΚΠΑΕ)

Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναλογία μεταξύ Ελλήνων και ξένων επισκεπτών η οποία παραμένει περίπου σταθερή και κυμαίνεται μεταξύ 7-14%. Δυστυχώς, όμως αυτή η αναλογία αποτελεί ένδειξη και όχι αποδεδειγμένη τάση διότι τα σχετικά στοιχεία από το Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου καλύπτουν μόνο την τελευταία τριετία (2005-2007) ενώ το Τουριστικό Κέντρο Φερών δεν τηρεί τα αντίστοιχα δεδομένα.

Ένα επιπλέον ενδιαφέρον στοιχείο είναι εποχικότητα του τουρισμού στο Δέλτα του Έβρου που γίνεται φανερή από τα στοιχεία που κρατούν τα δύο Κέντρα. Κάθε χρόνο ο αριθμός των επισκεπτών αυξάνει από την άνοιξη (λίγο πριν το Πάσχα) ως το φθινόπωρο, φτάνοντας ένα μέγιστο κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού (Ιούλιος – Αύγουστος). Στον Πίνακα 5 χρησιμοποιήθηκαν ενδεικτικά οι αφίξεις του τελευταίου έτους (2007) προκειμένου να φανεί αυτή η εποχικότητα – ίδια πάντως είναι και η εικόνα των προηγούμενων ετών.

Γράφημα 5: Αφίξεις επισκεπτών στο Δέλτα του Έβρου, το 2007, ανά μήνα (πηγή: ΤΚΦ, ΚΠΑΕ)

Επιπλέον, σύμφωνα με τα αρχεία του ΤΚΦ, το προφίλ των επισκεπτών ανά εποχή του έτους σε μεγάλο βαθμό επαναλαμβάνεται κάθε έτος. Πιο συγκεκριμένα, πριν το Πάσχα έρχονται κυρίως σχολεία, οικογένειες και μεμονωμένοι επισκέπτες που επιθυμούν να κάνουν και βαρκάδα. Τον Μάιο είναι η σειρά των Ελλήνων και ξένων ορνιθοπαρατηρητών καθώς και αρκετών οργανωμένων γκρουπ. Το καλοκαίρι έρχονται κυρίως γκρουπ και πολλές παρέες μεμονωμένων επισκεπτών, ενώ το Σεπτέμβριο έρχονται διάφοροι σύλλογοι (π.χ. ΚΑΠΗ). Τέλος, τις αργίες (τρίημερα, κλπ.) η ποικιλία αυξάνει: έρχονται οικογένειες, γκρουπ αλλά και σύλλογοι.

Προφίλ επισκεπτών στο Δέλτα του Έβρου

Προκειμένου να περιγραφεί με λεπτομέρεια το προφίλ των επισκεπτών που φτάνουν στο Δέλτα του Έβρου θα έπρεπε να γίνει μία ξεχωριστή, εξειδικευμένη έρευνα. Παρόλα αυτά, τόσο οι ξεναγοί από την εμπειρία τους όσο και η παρατήρηση των επισκεπτών κατά τη διάρκεια των ξεναγήσεων η οποία έγινε στα πλαίσια αυτής της μελέτης δίνει μία πρώτη εικόνα. Έτσι, φαίνεται ότι η πλειονότητα των επισκεπτών γνωρίζει λίγα μόνο πράγματα για το περιβάλλον και για τον τόπο που έρχονται να επισκεφτούν. Αν και υπάρχουν μεταξύ των επισκεπτών φυσιολάτρες και ορνιθοπαρατηρητές, αυτοί αποτελούν τη μειονότητα των Ελλήνων επισκεπτών. Το ακριβώς αντίθετο συμβαίνει με τους ξένους: εκείνοι που έρχονται στο Δέλτα του Έβρου και στο Δάσος της Δαδιάς είναι καλά ενημερωμένοι και ζητούν πιο εξειδικευμένες πληροφορίες από τους ξεναγούς.

Τελειώνοντας αυτό το κεφάλαιο πρέπει να αναφερθεί ότι και τα δύο Κέντρα τηρούν αρχεία με τον αριθμό των επισκεπτών και άλλα στοιχεία (υπηκοότητα, ηλικία, τόπος προέλευσης, ιδιότητα, ακόμη και επίπεδο εκπαίδευσής τους). Δυστυχώς, όμως, δεν έχει γίνει ακόμη επαρκής χρήση των δεδομένων προς όφελος των ίδιων των Κέντρων. Εφόσον η τήρηση των δεδομένων αυτών συνεχίσει και μάλιστα με τυπικό τρόπο και τα επόμενα χρόνια, μπορεί μετά από κατάλληλη επεξεργασία τους να δοθούν απαντήσεις σε ερωτήματα όπως:

- ποιοι είναι οι επισκέπτες που έρχονται στο Δέλτα του Έβρου; Σε τί κατηγορίες μπορεί κανείς να τους χωρίσει;
- τί περιμένουν οι επισκέπτες από την ξενάγηση στο Δέλτα του Έβρου;
- πώς μπορεί να γίνει πιο αποδοτική η ξενάγηση ανά κατηγορία επισκεπτών;
- σε ποια(ες) ομάδα(ες) επισκεπτών αξίζει να επικεντρωθεί η προβολή που γίνεται από τα Κέντρα;

«Αλιευτικός Τουρισμός»

Παρόλο που δεν έχει γίνει κάποια σχετική μελέτη, είναι γνωστό ότι το Δέλτα προσελκύει πολλούς ερασιτέχνες ψαράδες. Ωστόσο, επειδή αυτοί προέρχονται κατά κύριο λόγο (αν όχι αποκλειστικά) από τις γύρω περιοχές, δεν μπορούμε να μιλάμε πραγματικά για «τουρισμό».

Κυνηγετικός Τουρισμός

Αντίθετα με τον αλιευτικό, ο κυνηγετικός τουρισμός στο Δέλτα είναι γνωστός τουλάχιστον πανελληνίως. Το Δέλτα του Έβρου αποτελεί τον σημαντικότερο κυνηγότοπο για κυνήγι υδρόβιων πουλιών σήμερα, προσελκύοντας κυνηγούς από όλη την Ελλάδα. Ενδεικτικό είναι το σχετικό αποτέλεσμα μελέτης, σύμφωνα με την οποία το 65,3% των κυνηγών προέρχονται από τον Έβρο, αλλά οι υπόλοιποι έρχονται από άλλους νομούς (και μάλιστα το 10% από την Αττική) (Λογοθέτης 1998). Δεδομένου μάλιστα ότι αυτά τα στοιχεία είναι παλιά, το πιο πιθανό είναι το ποσοστό των «ξένων» κυνηγών να έχει αυξηθεί.

Λογικό είναι να υποθέσει κανείς ότι οι κυνηγοί που έρχονται από μακριά για να κυνηγήσουν στο Δέλτα του Έβρου συμβάλλουν σημαντικά στην τόνωση της τοπικής οικονομίας, μιας που μένουν για κάποιες μέρες στην περιοχή, νοικιάζοντας καλύβες μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή και αγοράζοντας διάφορα αγαθά από τα καταστήματα της γύρω περιοχής. Θα μπορούσε λοιπόν κάποιος να προτείνει να γίνουν συνειδητές προσπάθειες αξιοποίησης του κυνηγετικού τουρισμού. Αυτό θα σήμαινε σχεδιασμό για το μέλλον του κυνηγετικού τουρισμού, προβολή του Δέλτα ως κυνηγότοπου, δημιουργία κατάλληλων υποδομών, κλπ.

Υπάρχει όμως το εξής πολύ σοβαρό εμπόδιο για τη σοβαρή και οργανωμένη ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού: ο κυνηγετικός τουρισμός στο Δέλτα του Έβρου εντάσσεται εν πολλοίς στον κύκλο της παραοικονομίας. Έτσι, υπό αυτές συνθήκες δεν μπορεί να γίνει πραγματική αξιολόγησή του, ούτε σχεδιασμός για την προώθησή και την προβολή του.

4.3.3 Κέντρα Πληροφόρησης Επισκεπτών

Ο επισκέπτης που θέλει να γνωρίσει από κοντά το Δέλτα του Έβρου έχει δύο επιλογές: το Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου (ΚΠΔΕ) και το Τουριστικό Κέντρο Φερών (ΤΚΦ).

Το ΚΠΔΕ απέχει 14 χλμ. από την Αλεξανδρούπολη, στα όρια του Δήμου Τραϊανούπολης. Ξεκίνησε να λειτουργεί το 1997, ενώ σήμερα απασχολεί πλήρως 9 υπαλλήλους οι οποίοι έχουν αναλάβει ευρύ φάσμα υποχρεώσεων: εργασίες γραφείου, επιστημονική παρακολούθηση και επόπτευση της Προστατευόμενης Περιοχής, ξενάγηση επισκεπτών, κλπ. Το ΚΠΔΕ χρηματοδοτεί και διαχειρίζεται ο Φορέας Διαχείρισης Δέλτα Έβρου.

Στην άκρη του οικισμού των Φερών λειτουργεί το ΤΚΦ. Είναι ο πρώτος φορέας που ξεκίνησε να κάνει ξεναγήσεις μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή, ήδη από το 1994. Σήμερα, το ΤΚΦ διαχειρίζεται η Δημοτική Επιχείρηση Τοπικής Ανάπτυξης (ΔΕΤΑΦ) ενώ – πέρα από τα έσοδά του – χρηματοδοτείται και από το Δήμο Φερών. Σε αυτό απασχολούνται πλήρως 3 υπάλληλοι και μία απασχολούμενη με πρόγραμμα του ΟΑΕΔ. Τα καθήκοντά τους είναι κυρίως οργανωτικά και λογιστικά, ενώ παράλληλα το ΤΚΦ διατηρεί ελεύθερη σχέση συνεργασίας με 7 ξεναγούς και 15 βαρκάρηδες.

Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικά τα δύο αυτά Κέντρα (υποδομή, τρόπος λειτουργίας, αριθμός επισκεπτών, εκπαίδευση ξεναγών, κλπ.). Τα στοιχεία για τα δύο Κέντρα συλλέχθηκαν μετά από προσωπικές συνεντεύξεις με τους ανθρώπους που δουλεύουν σε αυτά, καθώς και κατόπιν προσωπικής παρατήρησης.

1. Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου

Το κτίριο

Το ΚΠΔΕ απέχει 2 χλμ. από τον οικισμό Λουτρά. Η κατασκευή του κτιρίου ολοκληρώθηκε το 1994 αλλά λειτούργησε για πρώτη φορά το 1997. Βρίσκεται μέσα σε έναν μεγάλο, περιφραγμένο χώρο ο οποίος φιλοξενεί και άλλες δραστηριότητες (π.χ. περιβαλλοντική εκπαίδευση, προσωρινή φύλαξη πουλιών σε ανάρρωση λίγο πριν από την απελευθέρωσή τους, κ.α.).

Ωστόσο, ο περιβάλλον χώρος δεν αξιοποιείται επαρκώς: λειτουργεί περισσότερο αυτοσχέδια από τους επισκέπτες ως σημείο αναμονής λίγο πριν επιβιβαστούν στο λεωφορείο ή αφού επιστρέψουν από την επίσκεψή τους στο Δέλτα. Επίσης, η (μεγάλη σχετικά) απόσταση από τον κοντινότερο οικισμό εμποδίζει τη σύνδεση του ΚΠΔΕ με αυτόν: οι επισκέπτες του Κέντρου σπανιότατα θα φτάσουν ως το Λουτρό για να αγοράσουν κάτι, ή για να κάνουν μία μικρή βόλτα σε αυτόν. Αλλά και η ταβέρνα ΧΑΝΑ του Γυναικείου Συνεταιρισμού και η ταβέρνα του ιδιωτικού ξενοδοχείου ΙΣΙΔΩΡΑ που απέχουν μόλις 300 μ. από το ΚΠΔΕ, σπάνια φιλοξενούν τουρίστες που θα έχουν πρώτα περάσει από το ΚΠΔΕ.

Μέσα στο κτίριο του ΚΠΔΕ υπάρχει ο χώρος της μόνιμης έκθεσης (βλ. παρακάτω), καθώς και ξεχωριστός χώρος προβολών με δυνατότητα συσκότισης, χωρητικότητας 45 ατόμων. Ο χώρος προβολών συχνά χρησιμοποιείται και ως χώρος σεμιναρίων –

παρουσιάσεων, ενώ στο χώρο της έκθεσης λειτουργεί και πωλητήριο με διάφορα είδη (μπλουζες, καπέλα, μολύβια, αφίσες, βιβλία, κάρτες αλλά και οδηγοί πουλιών). Ο διαχωρισμός της έκθεσης από το χώρο προβολών διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό τη λειτουργία του ΚΠΔΕ, διότι βοηθά στην καλύτερη διαχείριση επισκεπτών, ιδιαίτερα τις ημέρες αιχμής (π.χ. αργίες, τριήμερα, κλπ.).

Επίσης, μέσα στο ΚΠΔΕ υπάρχουν γραφεία για τους ανθρώπους που δουλεύουν στο Κέντρο⁴, μία ευρύχωρη κουζίνα που εξυπηρετεί τις ανάγκες των υπαλλήλων και δημόσιες τουαλέτες. Το Κέντρο έχει εξάλλου τη δυνατότητα φιλοξενίας 2 ατόμων, δυνατότητα που αξιοποιείται σε περιπτώσεις επιστημονικών συνεργατών.

Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι το κτίριο του ΚΠΔΕ έχει υποστεί σημαντικές, ορατές φθορές οι οποίες (εκτός από τους κινδύνους που πιθανώς να κρύβουν) προκαλούν αρνητική εντύπωση στον επισκέπτη.

Η υποδομή

Η υποδομή του Κέντρου περιλαμβάνει δύο λεωφορεία των 15 θέσεων δύο βάρκες χωρητικότητας 12 θέσεων και έξι βάρκες χωρητικότητας 7 θέσεων. Από τις βάρκες, χρησιμοποιούνται οι δύο μεγάλες και δύο από τις μικρότερες βάρκες μια που στο Κέντρο μόνο 4 υπάλληλοι έχουν την απαραίτητη άδεια για να τις οδηγήσουν. Τα λεωφορεία και τις βάρκες χειρίζονται κάποιοι από τους υπαλλήλους – ξεναγούς του Κέντρου για την ξενάγηση επισκεπτών. Οι βάρκες μάλιστα χρησιμοποιούνται και για άλλους σκοπούς του κέντρου (επιστημονική παρακολούθηση, επόπτευση Προστατευόμενης Περιοχής, κλπ.).

Η έκθεση

Η μόνιμη έκθεση του ΚΠΔΕ έχει ως αντικείμενό της το Δέλτα του Έβρου. Δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο φυσικό περιβάλλον, παρουσιάζει εντούτοις και κάποια πολιτιστικά στοιχεία της περιοχής, καθώς και γειτονικές περιοχές με ιδιαίτερο ενδιαφέρον (π.χ. Δάσος Δαδιάς). Η έκθεση μπορεί να λειτουργήσει αυτόνομα, χωρίς δηλαδή επεξηγήσεις από κάποιον ξεναγό, μια που είναι αρκετά αναλυτική, με κείμενα αλλά και οπτικό υλικό (φωτογραφίες, εικόνες). Τέλος, διαθέτει και μία μακέτα που παρουσιάζει ολόκληρη την Προστατευόμενη Περιοχή. Με τη βοήθεια της μακέτας οι ξεναγοί δείχνουν στους μεμονωμένους κυρίως επισκέπτες τη γεωγραφία της περιοχής αλλά και τη διαδρομή που επιτρέπεται να ακολουθήσουν μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή. Πάντως, η έκθεση είναι ήδη 11 ετών, και αυτό φαίνεται τόσο από ορισμένες φθορές που έχει υποστεί (σπασμένα εκθέματα, ξεθώριασμα από τον ήλιο) αλλά και από κάποιες πληροφορίες που δεν περιλαμβάνουν τελευταία, διαθέσιμα δεδομένα⁵.

Ο χώρος προβολών είναι αρκετά μεγάλος για να καλύπτει τις ανάγκες του Κέντρου. Την περίοδο που διεξήχθη αυτή η μελέτη οι επισκέπτες είχαν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν ντοκυμανταίρ για τη λιμνοθάλασσα Δράνα (μία παραγωγή που έγινε στα πλαίσια του προγράμματος LIFE-Nature 2001-2005) καθώς και μία σειρά Powerpoint με θέμα τη μετανάστευση των πουλιών. Και τα δύο ήταν αρκετά

⁴ Στο κτίριο του ΚΠΔΕ χώρο φιλοξενείται και ο Φορέας Διαχείρισης Δέλτα Έβρου, άρα και όσοι εργάζονται σε αυτόν.

⁵ Η ανάγκη επικαιροποίησης και ανανέωσης της έκθεσης αναφέρεται και στο Σχέδιο Διαχείρισης Επισκεπτών στο Δέλτα του Έβρου (Ρήγας 2001)

ενημερωτικά, χωρίς ωστόσο να καλύπτουν ευρύτερα το θέμα «Δέλτα Έβρου», κάτι που πετυχαίνει περισσότερο η σειρά slides που διαθέτει το Κέντρο, με τα συνοδευτικά σχόλια του ξεναγού που την παρουσιάζει.

Χώρος ανάπαυσης

Το ΚΠΔΕ δε διαθέτει κάποιο χώρο για την ανάπαυση των επισκεπτών. Αυτό έχει το θετικό αποτέλεσμα οι επισκέπτες περιμένοντας την ώρα αναχώρησης του λεωφορείου να περιδιαβαίνουν την έκθεση, ή αλλιώς να περιμένουν στον περιβάλλοντα, εξωτερικό χώρο. Όμως, η ανάγκη ενός τέτοιου χώρου έχει διαπιστωθεί πολλές φορές τόσο από τους επισκέπτες όσο και από τους υπαλλήλους του ΚΠΔΕ. Αυτός θα βοηθούσε σημαντικά στη διαχείριση των επισκεπτών, ιδίως επειδή το Κέντρο απέχει αρκετά από τον κοντινότερο οικισμό όπου θα μπορούσαν να απασχοληθούν οι επισκέπτες μέχρι να ξεκινήσει η ξενάγηση.

Εξίσου σημαντική έχει διαπιστωθεί ότι είναι η απουσία ενός πωλητηρίου αναψυκτικών και άλλων αγαθών: καθόλη τη διάρκεια της προβολής – ανάγνωσης της έκθεσης – ξενάγησης στο Δέλτα δεν υπάρχει ένα σημείο όπου θα μπορούσε ο επισκέπτης να ξεδιψάσει ή να αγοράσει κάτι να φάει. Ειδικά για το νερό, ισχύει η κατά περίπτωση εξυπηρέτηση των επισκεπτών από την κουζίνα του ΚΠΔΕ.

Στάθμευση αυτοκινήτων

Η θέση του ΚΠΔΕ μακριά από τον οικισμό διευκολύνει τη στάθμευση των αυτοκινήτων: ακόμη και όταν γεμίσει ο χώρος μέσα στην περίφραξη του ΚΠΔΕ, τα αυτοκίνητα μπορούν να σταματήσουν έξω από αυτόν χωρίς να εμποδίσουν τη διέλευση άλλων οχημάτων. Επίσης, έξω από τον περιφραγμένο χώρο σταματούν και τα πούλμαν.

Σήμανση

Υπάρχουν αρκετές πινακίδες στον κεντρικό δρόμο Αλεξανδρούπολης – Φερών, και στις δύο κατευθύνσεις του δρόμου.

2. Το Δημοτικό Τουριστικό Κέντρο Φερών

2.1 Το κτίριο

Το Τουριστικό Κέντρο Φερών βρίσκεται ακριβώς στη ΒΔ άκρη του οικισμού των Φερών. Η θέση του είναι ιδιαίτερα ευνοϊκή για τους επισκέπτες που θέλουν να περπατήσουν μέσα στον οικισμό ή μέχρι την Παναγία Κοσμοσώτεια. Άλλωστε, οι ίδιοι οι υπάλληλοι του ΤΚΦ προτρέπουν τους επισκέπτες (μεμονωμένους και γκρουπ) να περπατήσουν μέσα στον οικισμό, είτε προκειμένου να εξυπηρετήσουν κάποιες βασικές τους ανάγκες (π.χ. αγορά νερού από κάποιο μαγαζί των Φερών) είτε για να πάνε στην Παναγία Κοσμοσώτεια. Έτσι επιτυγχάνονται τρεις στόχοι: η κάλυψη των αναγκών των επισκεπτών, η οικονομική τόνωση της τοπικής οικονομίας αλλά και η (χρονική) διαχείριση των επισκεπτών.

Το κτίριο του ΤΚΦ ανήκει στο Δήμο Φερών. Διαθέτει έναν ενιαίο χώρο που λειτουργεί ως χώρος ενημέρωσης των επισκεπτών και ως χώρος προβολής (χωρητικότητας 45 ατόμων), ενώ στην ίδια αίθουσα υπάρχει ένα τραπέζι και ένα μικρό έπιπλο προβολής αντικειμένων και βιβλίων προς πώληση. Επίσης, το κτίριο διαθέτει ξεχωριστό γραφείο για τις ανάγκες των υπαλλήλων και των ξεναγών.

Στο κτίριο δεν υπάρχει κουζίνα (μόνο ένα μικρό ψυγείο που εξυπηρετεί τις βασικές ανάγκες των υπαλλήλων) ούτε χώρος φιλοξενίας. Οι τουαλέτες του ΤΚΦ βρίσκονται έξω από το κτίριο (ξεχωριστή είσοδος), κάτι που δυσχεραίνει σημαντικά τη χρήση τους από τους υπαλλήλους του Κέντρου.

Δίπλα ακριβώς στο ΤΚΦ λειτουργεί τουριστικό μαγαζί (στο ίδιο δημοτικό κτίριο με το Κέντρο, ενοικιαζόμενο σε ιδιώτη) από όπου μπορεί κανείς να αγοράσει και νερό. Ο χώρος έξω από το ΤΚΦ είναι φροντισμένος, χάρη στην προσωπική φροντίδα των υπαλλήλων του Κέντρου, αλλά παραμένει αναξιόποιος. Το γειτονικό, δημοτικό αναψυκτήριο λειτουργεί σπάνια.

2.2 Η υποδομή

Το Τουριστικό Κέντρο Φερών δεν διαθέτει δικά του λεωφορεία και γι' αυτό οι υπάλληλοι του Κέντρου δεν μπορούν να ορίσουν συγκεκριμένα ωράρια αναχώρησης για την ξενάγηση μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή. Ωστόσο, τις ημέρες αιχμής ο Δήμος Φερών παραχωρεί δύο λεωφορεία 30 θέσεων (μερικές φορές και ένα μικρότερο των 8 θέσεων) στο Κέντρο για δική του χρήση κάτι που διευκολύνει τη διαχείριση των επισκεπτών αλλά και την καλύτερη αξιοποίηση των ξεναγών – ιδίως στην περίπτωση μεμονωμένων επισκεπτών.

Το Κέντρο έχει τη δυνατότητα χρήσης δώδεκα βαρκών 6-7 θέσεων η καθεμία, χάρη στη συνεργασία που έχει συνάψει με κάποιους ιδιοκτήτες βαρκών της περιοχής.

2.3 Η έκθεση

Στο Τουριστικό Κέντρο Φερών δεν υπάρχει κάποια μόνιμη έκθεση, πέρα από ορισμένες φωτογραφίες, χωρίς επεξηγηματικές λεζάντες. Οι υπάλληλοι του Κέντρου χρησιμοποιούν έναν μικρό χάρτη προκειμένου να εξηγήσουν στους επισκέπτες τη γεωγραφία της Προστατευόμενης Περιοχής και του Δέλτα αλλά και για να τους

δείξουν τη διαδρομή που θα ακολουθήσουν. Πάντως ο χάρτης αυτός θα μπορούσε να είναι πολύ καλύτερης ποιότητας, και κυρίως μεγαλύτερος ώστε να περιλαμβάνει ολόκληρη την υπό παρουσίαση περιοχή (π.χ. δεν περιλαμβάνει τον ίδιο τον οικισμό Φερών).

Η ανάγκη ύπαρξης μίας έκθεσης έχει διαπιστωθεί και από τους ίδιους τους υπαλλήλους και τους ξεναγούς του Κέντρου. Αυτή θα διευκόλυνε σημαντικά το έργο της ξενάγησης, μια που θα προετοίμαζε τους επισκέπτες για όσα θα δουν, πριν ακόμη ξεκινήσει η περιήγησή τους μέσα στο Δέλτα. Επιπλέον, θα αποτελούσε μία άριστη λύση για τη διαχείριση των επισκεπτών (ιδίως τις ημέρες αιχμής).

2.4 Χώρος ανάπαυσης

Δεν υπάρχει κάποιος χώρος ανάπαυσης μέσα στο Τουριστικό Κέντρο Φερών. Οι επισκέπτες συνήθως περιμένουν στον εξωτερικό χώρο (στον οποίο υπάρχουν λίγα παγκάκια και ένα κιόσκι), παρακολουθούν το ντοκυμανταίρ στο χώρο προβολής, κοιτάζουν λίγο τα βιβλία και τα υπόλοιπα προϊόντα που προσφέρει το πωλητήριο, ή επισκέπτονται το γειτονικό κατάστημα τουριστικών ειδών. Τις περισσότερες ωστόσο φορές, οι υπάλληλοι του Κέντρου προτείνουν (και προτρέπουν) τους επισκέπτες να κάνουν μία σύντομη βόλτα μέσα στον οικισμό, όπου μπορούν να αγοράσουν κάτι να φάνε ή να καθίσουν για έναν καφέ, καθώς και να επισκεφτούν την Παναγία Κοσμοσώτεια.

2.5 Στάθμευση αυτοκινήτων

Ο δρόμος μπροστά από το ΤΚΦ λειτουργεί ως χώρος στάθμευσης των ΙΧ και των λεωφορείων. Προς το παρόν, ο χώρος επαρκεί (επειδή είναι στην άκρη του οικισμού δεν υπάρχουν άλλα σταθμευμένα οχήματα εκεί), αλλά μελλοντικά ίσως αυτός να μην φτάνει πια.

2.6 Σήμανση

Υπάρχουν πολλές πινακίδες που δείχνουν το δρόμο για το Τουριστικό Κέντρο Φερών. Όμως, λόγω των έργων οδοποιίας που διαρκώς αλλάζουν τον κεντρικό δρόμο των Φερών η πρόσβαση στο ΤΚΦ παραμένει δύσκολη. Εξάλλου, οι πινακίδες του Κέντρου δε διακρίνονται εύκολα από παρόμοιες πινακίδες, εμπορικών επιχειρήσεων με παρεμφερές μέγεθος, σχήμα και χρώμα.

Οι άνθρωποι των Κέντρων Πληροφόρησης Επισκεπτών

Στο Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου υπάρχουν 9 υπάλληλοι, 6 με σύμβαση ορισμένου χρόνου και 3 με σύμβαση έργου. Τα καθήκοντά τους ποικίλουν, από την επιστημονική παρακολούθηση περιβαλλοντικών παραγόντων μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή και την τήρηση οικονομικών στοιχείων ως την οργάνωση των ξεναγήσεων. Έτσι, η ξενάγηση αποτελεί για τους περισσότερους από αυτούς μία ακόμη από τις υπευθυνότητες που έχουν αναλάβει. Για παράδειγμα, μπορεί ένας υπάλληλος κάποιες μέρες να παίρνει μέρος στην επιστημονική παρακολούθηση πουλιών, την επομένη να εκτελεί χρέη επόπτη στο Δέλτα, ενώ την τρίτη να συμμετέχει σε δακτυλίωση και απελευθέρωση πουλιών και μετά να ξεναγήσει ένα γκρουπ επισκεπτών.

Αυτή η ποικιλία βοηθά στην καθημερινή εξοικείωση και ενημέρωση όλων για επιστημονικά θέματα, που μετά μπορούν να ενσωματώσουν στην ξενάγησή τους (π.χ. «εδώ βλέπετε τον κύκνο που έφτασε πριν λίγες μέρες από το ΕΚΠΑΖ θεραπευμένος από τραύμα στο φτερό. Εχθές τον δακτυλιώσαμε και τον απελευθερώσαμε, και περιμένουμε να δούμε αν θα αρχίσει πάλι να τρώει κανονικά»). Αυτό κάνει πολύ πιο ζωντανή και ενδιαφέρουσα την ξενάγηση, αφού οι επισκέπτες παίρνουν την αίσθηση ότι μαθαίνουν εκ των έσω πληροφορίες για τη λειτουργία και τη διαχείριση του Δέλτα του Έβρου.

Επίσης, η βαρκάδα των επισκεπτών του ΚΠΑΕ γίνεται από τους ίδιους τους ξεναγούς, οπότε υπάρχει μία συνέπεια και συνέχεια όσων λέγονται στην ξενάγηση επί χέρσου και επί σκάφους.

Όμως, υπάρχει και μία αρνητική πλευρά στην πληθώρα των αρμοδιοτήτων που έχουν ανατεθεί στους υπαλλήλους του ΚΠΑΕ. Αν και κατανοούν πλήρως την σημασία που έχει ο ρόλος του ξεναγού που αναλαμβάνουν, παρόλα αυτά, δεν παύει να είναι ένας από τους πολλούς ρόλους που παίζουν. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην προλαβαίνουν να του δώσουν τη βαρύτητα που θα έδινε κάποιος που η ξενάγηση θα αποτελούσε την αποκλειστική του υπευθυνότητα.

Διαφορετικές συνθήκες επικρατούν στο Τουριστικό Κέντρο Φερών. Εδώ οι ξεναγοί (συνολικά πέντε, ενώ μερικές φορές κάνουν ξενάγηση και δύο από τις υπαλλήλους του ΤΚΦ) είναι συνεργάτες του Κέντρου, χωρίς εξαρτημένη σχέση εργασίας. Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι το αν και πόσες ώρες (ή ημέρες) θα δουλέψουν εξαρτάται από τον αριθμό των επισκεπτών. Επειδή δε πληρώνονται ανά ξενάγηση, το μηνιαίο εισόδημά τους είναι όχι μόνο αβέβαιο, αλλά και σε μεγάλο βαθμό διακυμαινόμενο. Επίσης, κάθε ξενάγηση δεν έχει την ίδια διάρκεια, κάτι που σημαίνει ότι δεν υπάρχει καν μία σταθερή αξία της ωριαίας απασχόλησής τους (μπορεί π.χ. κάποιος να πληρωθεί 30€ είτε η ξενάγηση διαρκέσει 2 ώρες – το ελάχιστο δυνατόν – ή 4 ώρες!).

Πάντως, οι ξεναγοί στις Φέρες έχουν ως αποκλειστική τους αρμοδιότητα την ξενάγηση. Αυτό σημαίνει ότι τους απασχολεί η ξενάγηση ως αντικείμενο (π.χ. αντιμετώπιση επισκεπτών, επικαιροποίηση πληροφοριών, εμπλουτισμός ξενάγησης, κλπ.). Όμως, δυστυχώς, το Τουριστικό Κέντρο Φερών δεν έχει άμεση επαφή με την τρέχουσα διαχείριση ή την επιστημονική έρευνα στο Δέλτα του Έβρου. Για το λόγο

αυτό, οι πληροφορίες τους αναγκαστικά περιορίζονται σε παλιότερα δεδομένα ή και πιο θεωρητικά στοιχεία – και αυτό το εντοπίζουν οι ίδιοι οι υπάλληλοι και ξεναγοί ως πρόβλημα που θέλουν να αλλάξει.

Τέλος, το ΤΚΦ συνεργάζεται με 12 «βαρκάρηδες», οι οποίοι αμείβονται επίσης ανά ξενάγηση. Η βαρκάδα διαρκεί 45΄ οπότε υπάρχει πολύς χρόνος για συζήτηση – ξενάγηση. Μάλιστα, επειδή μέσα στη βάρκα ο αριθμός των επισκεπτών είναι αναγκαστικά περιορισμένος (6 ως 7 άτομα), ενώ η επαφή με τον αντικείμενο είναι πιο άμεση από ό,τι μέσα από το λεωφορείο, όσα λέγονται έχουν πολύ μεγαλύτερο αντίκτυπο στους επισκέπτες. Για το λόγο αυτό πρέπει να διασφαλιστεί τόσο η ακρίβεια όσων λένε οι βαρκάρηδες αλλά και η αντιστοιχία με τα όσα έχουν ήδη ακούσει από τον ξεναγό οι επισκέπτες (σύμφωνα με τους ξεναγούς δυστυχώς πολλές φορές οι πληροφορίες που δίνονται από τους μεν έρχονται σε αντίθεση με τα όσα λένε οι δε).

Μία ακόμη διαφορά ανάμεσα στα δύο Κέντρα αφορά τη λήψη αποφάσεων. Στο ΚΠΔΕ υπεύθυνος για τη λήψη αποφάσεων είναι ο Φορέας Διαχείρισης Δέλτα Έβρου. Η εισήγηση των προτάσεων γίνεται από τους επιστημονικούς συνεργάτες του ΚΠΔΕ οι οποίοι άλλωστε βρίσκονται σε καθημερινή, άμεση επαφή με τους «ανθρώπους του πεδίου». Έτσι, οι προτάσεις συνδέονται άμεσα και γρήγορα με τις ανάγκες που εμφανίζονται, κάτι που διευκολύνει την επίλυση τυχόν προβλημάτων.

Το ΤΚΦ λειτουργεί υπό την επίβλεψη της ΔΕΤΑΦ. Οι αποφάσεις λαμβάνονται από το Διοικητικό Συμβούλιο της ΔΕΤΑΦ μετά από σχετική εισήγηση των υπαλλήλων της ΔΕΤΑΦ που έρχονται σε επαφή με τους ανθρώπους του ΤΚΦ. Αυτό, όμως, συνεπάγεται ότι εκείνοι που αποφασίζουν έρχονται σε έμμεση μόνο επαφή με τους «ανθρώπους του πεδίου», κάτι που δυσχεραίνει τη γρήγορη επίλυση προβλημάτων και την αποτελεσματικότερη θεώρηση των αναγκών που προκύπτουν από εκείνους που καλούνται να τις αντιμετωπίσουν.

Εκπαίδευση ξεναγών

Θα ήταν χρήσιμη η παράθεση ορισμένων στοιχείων γύρω από την εκπαίδευση των ξεναγών των δύο Κέντρων. Ωστόσο, πρέπει από την αρχή να γίνει σαφές ότι η μεταδοτικότητα και η δυνατότητα επικοινωνίας με τους επισκέπτες είναι αυτό που κάνει έναν καλό ξεναγό να ξεχωρίζει – και αυτά είναι προτερήματα που αποκτώνται μετά από ειδική εκπαίδευση. Έτσι, τα δεδομένα που ακολουθούν είναι περισσότερο ενδεικτικά.

Ως προς την εκπαίδευσή τους, οι ξεναγοί που συνεργάζονται με το Τουριστικό Κέντρο Φερών μπορούν να χωριστούν σε 3 «γενιές». Η πρώτη ξεκίνησε τη συνεργασία της με το ΤΚΦ μετά από ένα σεμινάριο διάρκειας περίπου δύο μηνών, που οργάνωσε ο Δήμος Φερών. Αυτό ήταν επικεντρωμένο στο Δέλτα του Έβρου και την ξενάγηση. Η δεύτερη «γενιά» που ξεκίνησε τη συνεργασία της δύο χρόνια αργότερα, ήταν κοπέλες που είχαν ολοκληρώσει το τμήμα Ξεναγών Εθνικών Δρυμών στο ΙΕΚ Αλεξανδρούπολης. Τέλος, η τρίτη «γενιά» ξεναγών εκπαιδεύτηκε σε μικρότερης διάρκειας και πιο γενικά σεμινάρια ενώ έλαβαν τα απαραίτητα εφόδια για τη δουλειά τους κυρίως παρακολουθώντας τις ξεναγήσεις των παλιότερων και μαθαίνοντας στην πράξη από αυτούς.

Οι ίδιοι οι ξεναγοί του ΤΚΦ διαπιστώνουν την ανάγκη να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους, προκειμένου να εμπλουτίσουν και να επικαιροποιήσουν τις γνώσεις τους γύρω από το αντικείμενο που παρουσιάζουν αλλά και για να αναβαθμίσουν τις επικοινωνιακές ικανότητές τους.

Στο Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου η κατάσταση παρουσιάζει μεγαλύτερη ποικιλία: δύο από τους υπαλλήλους που ασχολούνται με την ξενάγηση έχουν πτυχίο ανώτατης σχολής σχετικής με το περιβάλλον, ενώ οι υπόλοιποι έχουν πρακτικές γνώσεις. Αξιοσημείωτο είναι ότι κανένας από όλους οι οποίοι ασχολούνται με την ξενάγηση στο ΚΠΔΕ δεν έχει εκπαιδευτεί γύρω από τις τεχνικές της ξενάγησης. Φυσικά, μετά από τόσα χρόνια που ασχολούνται με την ξενάγηση αλλά και χάρη στις προσωπικές ικανότητές τους έχουν καταφέρει να αντιληφθούν στην πράξη πολλές από τις τεχνικές ενός «καλού ξεναγού».

Ολοκληρώνοντας αυτό το κεφάλαιο, αξίζει να αναφερθεί μία παρατήρηση που έγινε κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης των ξεναγήσεων. Όπως αναφέρθηκε ήδη, η επικοινωνιακή ικανότητα και η επιστημονική κατάρτιση είναι μεν απαραίτητα εφόδια για έναν καλό ξεναγό, αλλά η ύπαρξη του ενός είναι ανεξάρτητη από την ύπαρξη του άλλου. Αυτό έγινε φανερό στην παρούσα μελέτη όταν σε κάποιες περιπτώσεις οι συνοδοί των επισκεπτών (ξεναγοί ή βαρκάρηδες) αν και δεν είχαν επαρκείς «επιστημονικές» γνώσεις (ή δεν ήταν ενήμεροι για τα τελευταία επιστημονικά δεδομένα) ήταν τόσο γλαφυροί και μεταδοτικοί που κέρδιζαν αμέσως το κοινό τους. Αυτό, είναι σημαντικό προτέρημα στα μάτια του επισκέπτη του οποίου η ευχαρίστηση αυξάνεται κατακόρυφα χάρη σε έναν γλαφυρό ξεναγό. Μπορεί ωστόσο να αποτελέσει πρόβλημα όταν τα όσα ακούει (και συγκρατεί χάρη στη μεταδοτικότητα του ξεναγού) απέχουν πολύ από την πραγματικότητα.

Α.3.4 Η ξενάγηση

1. Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου

Υποδοχή επισκεπτών

Η πλειονότητα των γκρουπ που φτάνουν έχουν ειδοποιήσει εκ των προτέρων τηλεφωνικώς για την ημέρα και ώρα άφιξής τους. Έτσι, έχει οριστεί ποιος (ή ποιοι, αν είναι περισσότερα από ένα πούλμαν) ξεναγός θα τους αναλάβει. Η συνήθης πρακτική είναι ότι το γκρουπ παρακολουθεί το ντοκυμανταίρ για τη Δράνα (μερικές φορές – σπάνια – ακολουθούν ερωτήσεις και απαντήσεις από τον ξεναγό) και μετά επιβιβάζονται στο δικό τους λεωφορείο, μαζί με τον ξεναγό, και ξεκινούν για την Προστατευόμενη Περιοχή.

Στην περίπτωση όπου το γκρουπ αποτελείται από πολλά λεωφορεία, γίνεται διαχωρισμός της ομάδας προκειμένου να εξυπηρετηθούν καλύτερα οι επισκέπτες: δηλαδή, όσο οι επιβάτες του ενός λεωφορείου παρακολουθούν το ντοκυμανταίρ, το δεύτερο λεωφορείο ξεκινά κατευθείαν την ξενάγηση μέσα στο Δέλτα. Αν τα λεωφορεία είναι τρία, οι επιβάτες του πρώτου παρακολουθούν το ντοκυμανταίρ, οι επιβάτες του δεύτερου κοιτάζουν (διαβάζουν) την έκθεση (ή περιμένουν στον προαύλιο χώρο) και οι επιβάτες του τρίτου ξεκινούν την ξενάγηση. Με τον τρόπο αυτό, γίνεται η καλύτερη δυνατή διαχείριση των επισκεπτών, ώστε και να επαρκούν οι υπάρχοντες ξεναγοί αλλά και να μην ξεπερνιέται η «κοινωνική φέρουσα ικανότητα» της περιοχής. Με άλλα λόγια, με το διαχωρισμό των μεγάλων γκρουπ αποφεύγεται η όχληση του φυσικού περιβάλλοντος και επιτυγχάνεται η διατήρηση της αίσθησης της «φυσικής ομορφιάς» για τους επισκέπτες. Παράλληλα, με το διαχωρισμό των μεγάλων γκρουπ δεν προκαλείται υπερβολικός συνωστισμός μέσα στην αίθουσα προβολών ή την αίθουσα της έκθεσης.

Οι μεμονωμένοι επισκέπτες μπορεί να έχουν τηλεφωνήσει εκ των προτέρων ή να φτάσουν απροειδοποίητα. Πάντως, και οι μεν και οι δε αρχικά παίρνουν κάποιες πληροφορίες από τον ξεναγό που τους αναλαμβάνει, ο οποίος πολλές φορές χρησιμοποιεί τη μακέτα για να εξηγήσει τη γεωγραφία της περιοχής και να δείξει τη διαδρομή που θα ακολουθήσουν. Κάποιοι επισκέπτες μπορεί ακόμη να παρακολουθήσουν το ντοκυμανταίρ (αναλόγως του χρόνου που έχουν στη διάθεσή τους) ή να μελετήσουν την έκθεση. Στο τέλος, επιβιβάζονται σε κάποιο από τα λεωφορεία του Κέντρου και συνοδεία του ξεναγού ξεκινούν τη διαδρομή μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή.

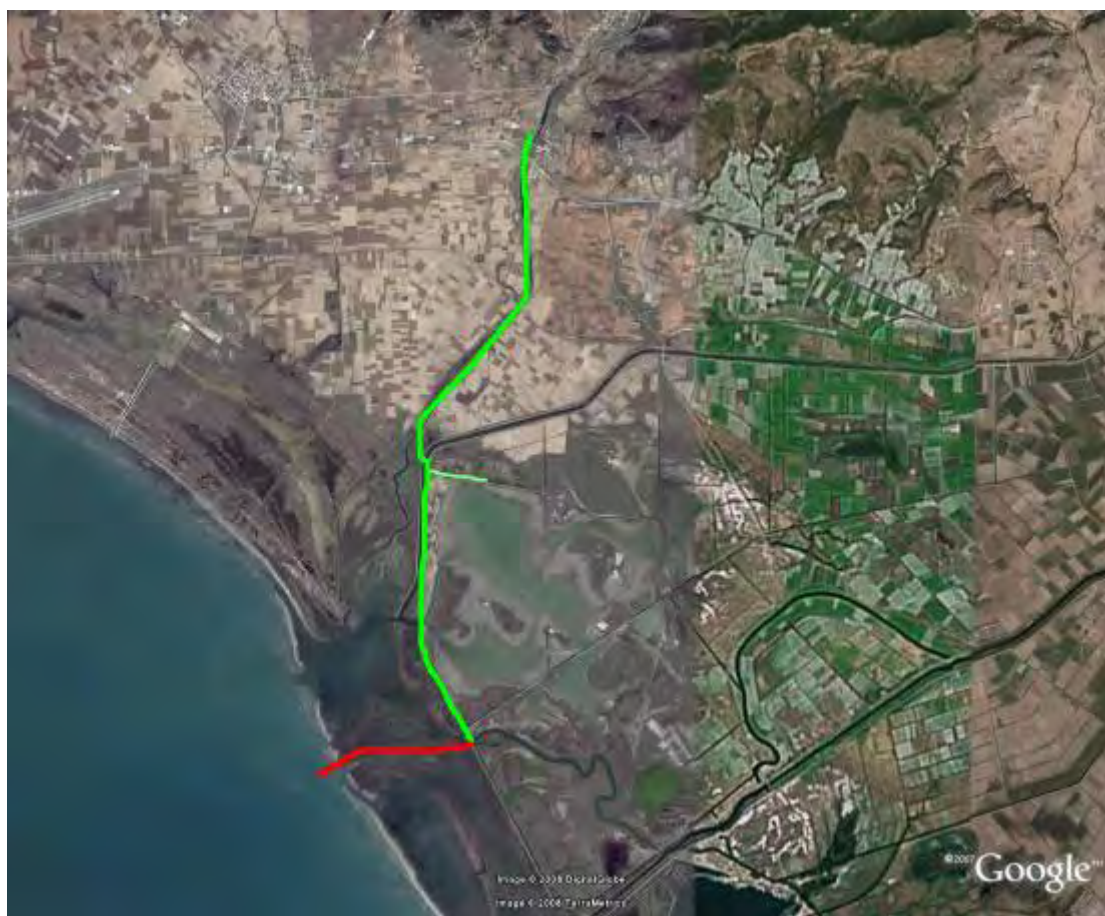
Αξίζει να αναφερθεί ότι οι ώρες αναχώρησης του λεωφορείου είναι ορισμένες εκ των προτέρων – τουλάχιστον για τις ημέρες «αιχμής». Έτσι, όλοι οι επισκέπτες πρέπει να ακολουθήσουν το ισχύον ωράριο. Αυτό βοηθά στην καλύτερη αξιοποίηση των ξεναγών. Από την πλευρά των επισκεπτών, το σύστημα αυτό τους δίνει την αίσθηση αρτιότερης οργάνωσης του Κέντρου. Επειδή δε οι ώρες αναχώρησης δεν απέχουν πολύ η μία από την άλλη, οι επισκέπτες μπορούν πάντα να απασχοληθούν μέσα στο Κέντρο (ντοκυμανταίρ, έκθεση, πωλητήριο) μέχρι να έρθει η στιγμή της επιβίβασής τους στα λεωφορεία.

Περιήγηση μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή

Όπως αναφέραμε ήδη, η μεταφορά των γκρουπ γίνεται με το δικό τους λεωφορείο το οποίο ακολουθεί μία διαδρομή στο δυτικό τμήμα του Δέλτα του Έβρου (βλ. Χάρτη 1). Αρχικά ακολουθεί το δρόμο παράλληλα με το χείμαρρο του Λουτρού που διασχίζει τη Σαραντάμετρο για να φτάσει στο φυλάκιο του ΥΠΕΧΩΔΕ και από εκεί ως το δρόμο δίπλα στη λιμνοθάλασσα Δράνα. Τις περισσότερες φορές η ξενάγηση συνεχίζει μέχρι το Μυδοτροφείο όπου (όσοι επιθυμούν) επιβιβάζονται στις βάρκες και κάνουν μία βαρκάδα, ακολουθώντας το κανάλι ως τη θάλασσα. Από εκεί η διαδρομή της επιστροφής είναι τις περισσότερες φορές ίδια.

Την ίδια διαδρομή ακολουθούν και οι μεμονωμένοι επισκέπτες, μέσα στο λεωφορείο του ΚΠΔΕ.

Χάρτης 3: με πράσινο σημειώνεται η χερσαία ξενάγηση από το ΚΠΔΕ ως τη λιμνοθάλασσα Δράνα και με κόκκινο η βαρκάδα από το Μυδοτροφείο ως τη θάλασσα

Η διάρκεια της διαδρομής από το Κέντρο μέχρι τη λιμνοθάλασσα Δράνα διαρκεί περίπου 20', η απόσταση από τη Δράνα ως το Μυδοτροφείο είναι άλλα 5', ενώ η βαρκάδα διαρκεί περίπου 20' - 25'.

Έργα ερμηνείας περιβάλλοντος και ανάπαυσης μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή

Δρόμος

Ο δρόμος που χρησιμοποιούν οι ξεναγοί του ΚΠΑΕ είναι χωματόδρομος, σε αρκετά καλή κατάσταση. Πάντως, επειδή η διαδρομή είναι μικρής διάρκειας, η μερική επιδείνωση του δρόμου δεν αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για τους επισκέπτες.

Χώρος αναψυχής

Δεν υπάρχει κάποιος χώρος αναψυχής καθόλη τη διάρκεια της διαδρομής.

Παρατηρητήριο

Δεν υπάρχει κάποιο παρατηρητήριο. Ως τέτοιο χρησιμοποιείται από κάποιους ξεναγούς το κιόσκι δίπλα στη Σαραντάμετρο, ενώ τις περισσότερες φορές τα τηλεσκόπια στήνονται στο δρόμο πάνω από τη λιμνοθάλασσα της Δράνας.

Σημείο στάσης

Μερικοί ξεναγοί χρησιμοποιούν το κιόσκι, δίπλα στη Σαραντάμετρο. Εκεί υπάρχουν και ενημερωτικές πινακίδες. Το κιόσκι προσφέρει σκιά στους επισκέπτες, αλλά δεν προστατεύει από κουνούπια ή κρύο.

Αγκυροβόλι

Η επιβίβαση στις βάρκες γίνεται στο Μυδοτροφείο. Μοιάζει εγκαταλειμμένο, ενώ σχετικά (αρνητικά) σχόλια έχουν γίνει και από τους επισκέπτες. Όσοι δεν επιθυμούν να κάνουν βαρκάδα, μπορούν να περιμένουν μέσα στο λεωφορείο, ή στο γύρω χώρο (όπου όμως δεν υπάρχει κάποιο μέρος να καθίσουν).

Πινακίδες επεξηγηματικές

Στο κιόσκι δίπλα στη Σαραντάμετρο υπάρχουν δύο επεξηγηματικές πινακίδες: μία για τη Νανόχηνα και μία για το πρόγραμμα LIFE – Nature. Όταν οι ξεναγοί σταματούν σε εκείνο το σημείο, οι επισκέπτες τις διαβάζουν με ενδιαφέρον.

Κτίρια

Κατά μήκος της διαδρομής, υπάρχουν δύο κτίρια (κατασκευής ΥΠΕΧΩΔΕ): ένα ακριβώς μετά τη Σαραντάμετρο και ένα στο Μυδοτροφείο. Και τα δύο παραμένουν κλειστά και αναξιοποίητα δίνοντας την εντύπωση εγκατάλειψης και προκαλώντας την απορία και τα αρνητικά σχόλια των επισκεπτών.

Ξενάγηση

Η ξενάγηση γίνεται από κάποιον ξεναγό – υπάλληλο του ΚΠΑΕ. Στα γκρουπ, ο ξεναγός συνοδεύει την ομάδα μέσα στο λεωφορείο τους, ενώ στην περίπτωση των μεμονωμένων επισκεπτών που χρησιμοποιούν το λεωφορείο του ΚΠΑΕ ο ξεναγός είναι εκείνος που οδηγεί και το λεωφορείο. Και στις δύο πάντως περιπτώσεις, η ξενάγηση αρχίζει με το που ξεκινά το λεωφορείο από το ΚΠΑΕ. Έμφαση δίνεται στα φυσικά χαρακτηριστικά του Δέλτα του Έβρου και κυρίως τα πουλιά, ενώ με συντομία

εξηγείται το καθεστώς προστασίας που διέπει το Δέλτα του Έβρου. Σχεδόν πάντα δίνονται και κάποιες πληροφορίες για την επιστημονική δράση του Κέντρου (π.χ. δακτυλίωση πουλιών, επιστημονική παρακολούθηση, κλπ.). Επίσης, παρουσιάζεται με σύντομία η ιστορία της λιμνοθάλασσας Δράνα και του σχετικού προγράμματος LIFE-Nature.

Σε περίπτωση που ο ξεναγός εντοπίσει κάποιο ενδιαφέρον πουλί, το λεωφορείο σταματά για να το δουν και οι επισκέπτες. Επίσης, το λεωφορείο σταματά σε σημεία όπως το πέρασμα της Σαραντάμετρου όπου με αφορμή το (ορατό) όργανο παρακολούθησης της ποιότητας των υδάτων γίνεται αναφορά στην επιστημονική δράση του ΚΠΔΕ.

Η βασική στάση γίνεται στο δρόμο πάνω από τη Δράνα. Εκεί οι επισκέπτες ακολουθούν τον ξεναγό με τα πόδια. Εκείνος στήνει το τηλεσκόπιο και αφού εντοπίσει (και εστιάσει) σε κάποια ομάδα πουλιών που μπορεί να βρίσκεται μέσα στη λιμνοθάλασσα εξηγεί στους επισκέπτες τί θα δουν. Οι επισκέπτες με τη σειρά τους παρακολουθούν τα πουλιά και τις περισσότερες φορές γίνεται συζήτηση με τον ξεναγό που απαντά σε διευκρινιστικές ερωτήσεις (οι ερωτήσεις αφορούν επί το πλείστον τα πουλιά, αλλά κάποιοι πιο ενημερωμένοι επισκέπτες μπορεί να ενδιαφερθούν να μάθουν και άλλα πράγματα γύρω από την Προστατευόμενη Περιοχή, π.χ. για τη χρήση της από τους ανθρώπους, για το κυνήγι, για το καθεστώς προστασίας, κλπ.).

Κάποιοι από τους ξεναγούς κάνουν ακόμη μία στάση – πιο σύντομη – στο φυλάκιο του ΥΠΕΧΩΔΕ, αμέσως μετά τη Σαραντάμετρο, από όπου μπορεί και πάλι να γίνει παρατήρηση πουλιών με τηλεσκόπιο και συζήτηση μεταξύ ξεναγού και επισκεπτών. Επιπλέον, η ύπαρξη στο σημείο αυτό δύο επεξηγηματικών πινακίδων (μία για τη Νανόκηνη και μία για το πρόγραμμα LIFE-Nature για τη λιμνοθάλασσα Δράνα) αποτελεί αφορμή για συζήτηση με τον ξεναγό.

Η τρίτη στάση γίνεται στο Μυδοτροφείο, όπου όσοι το επιθυμούν (και το έχουν κανονίσει από πριν) επιβιβάζονται σε μία από τις βάρκες του ΚΠΔΕ και ξεκινούν τη βαρκάδα στο κανάλι. Και εδώ, ο οδηγός της βάρκας είναι ο ίδιος ο ξεναγός, ο οποίος με αφορμή τα όσα συναντούν κατά τη διάρκεια της βαρκάδας, δίνει κάποιες επιπλέον πληροφορίες στους επισκέπτες (μπορεί πάντως και να μη μιλήσει πολύ – οπότε οι επισκέπτες απλώς απολαμβάνουν την πρωτόγνωρη για τους περισσότερους αίσθηση της βαρκάδας μέσα σε ένα κανάλι, περιτριγυρισμένοι από ψηλά καλάμια).

Το γεγονός ότι ο ίδιος ξεναγός ακολουθεί την ομάδα από την αρχή της ξενάγησης ως το τέλος βοηθά στη συνέχεια και τη συνέπεια της ξενάγησης – κάτι σημαντικό για να αποκτήσουν οι επισκέπτες μία ολοκληρωμένη εικόνα της περιοχής. Η ξενάγηση μέσα στο λεωφορείο διαρκεί αρκετά για να ειπωθούν κάποιες βασικές πληροφορίες, αλλά όχι υπερβολικά για να κουραστούν οι επισκέπτες. Πάντως, υπάρχει το πρόβλημα της «τυφλής ξενάγησης», όπου δηλαδή ο ξεναγός δεν έχει οπτική επαφή με το κοινό του, χάνοντας έτσι σε μεγάλο βαθμό τις αντιδράσεις του. Άλλωστε, στην περίπτωση αυτή, η δουλειά του ξεναγού γίνεται πολύ πιο δύσκολη μια που πρέπει με τη χρήση της φωνής του και μόνο να προκαλεί το ενδιαφέρον των επισκεπτών, χωρίς να έχει οπτική επαφή μαζί τους.

Στην περίπτωση όπου γίνονται δύο στάσεις (μία στο φυλάκιο του ΥΠΕΧΩΔΕ και μία δίπλα στη Δράνα), οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να μιλήσουν ακόμη περισσότερο με τον ξεναγό – και έτσι η διαδρομή γίνεται πιο ενδιαφέρουσα, ενώ μειώνεται η προαναφερθείσα δυσκολία της «τυφλής ξενάγησης», μια που ξεναγός και κοινό βρίσκονται ο ένας απέναντι από τον άλλον, δημιουργώντας μία ζωντανή ομάδα, και όχι ένα ακροατήριο που παρακολουθεί μία φωνή. Στις ξεναγήσεις φύσης ποτέ δεν είναι γνωστό εκ των προτέρων τί είδη θα δει κανείς ή ακόμη και αν θα τα δει. Ωστόσο, στα σημεία που έχουν επιλέξει να σταματούν οι ξεναγοί του ΚΠΔΕ είναι σίγουρο ότι τις περισσότερες φορές οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να δουν κάποια είδη πουλιών μέσα στη λιμνοθάλασσα Δράνα.

Αξιοσημείωτο πάντως είναι το γεγονός ότι η αντίδραση των επισκεπτών (είτε αυτοί ήταν μαθητές, είτε γκρουπ, είτε μεμονωμένοι) αποδείκνυε ότι πέρα από τα πουλιά τους εντυπωσίασε σε μεγάλο βαθμό το τοπίο και κυρίως η αίσθηση της γειτνίασης με την Τουρκία, παρόλο που αυτά τα στοιχεία δεν αναφέρονται σχεδόν καθόλου στην ίδια την ξενάγηση. Το ίδιο συνέβαινε και με τη βαρκάδα: η συντριπτική πλειονότητα των επισκεπτών βιώνει για πρώτη φορά την αίσθηση της βαρκάδας μέσα σε ένα τοπίο σαν αυτό του Δέλτα του Έβρου και αυτό κάνει την εμπειρία αυτή ξεχωριστή.

Σύμφωνα με τους ίδιους τους ξεναγούς, οι επισκέπτες είναι θετικοί απέναντί τους και τα σχόλια που λαμβάνουν είναι πολύ ενθαρρυντικά. Παρόλα αυτά, δε λείπουν κάποια παράπονα που σχετίζονται περισσότερο με τα όσα βλέπουν (ή ακούν) κατά τη διάρκεια της ξενάγησης, όπως τα σκουπίδια, ή το θέμα του κυνηγιού το οποίο για πολλούς παραμένει ασύμβατο με την έννοια μίας Προστατευόμενης Περιοχής.

Η διαδρομή που έχει επιλεγεί είναι αρκετά σύντομη και έτσι δεν κουράζονται οι επισκέπτες. Για εκείνους, όμως, που έχουν επισκεφτεί και άλλους υγρότοπους ίσως να μην είναι τόσο εντυπωσιακή. Επίσης, η ξενάγηση θα μπορούσε να λειτουργήσει πιο αποδοτικά αν υπήρχε ένα συνδετικό στοιχείο που να διέπει όλες τις πληροφορίες που δίνονται, το οποίο να είναι πιο συγκεκριμένο και όχι τόσο γενικό όσο η «παρουσίαση του Δέλτα του Έβρου». Εξάλλου, παρόλο που κατά τη διάρκεια των στάσεων, η ανταπόκριση των επισκεπτών είναι σαφώς θετική, οι συνθήκες δεν είναι οι πιο ευνοϊκές: οι επισκέπτες πρέπει να περιμένουν τον ξεναγό να στήσει το τηλεσκόπιο και μετά να περιμένουν τη σειρά τους μέχρι να δουν (για λίγα δευτερόλεπτα συνήθως) κάποιο πουλί. Επιπλέον, αρκετοί από τους επισκέπτες (ιδίως οι νεαρότερης ηλικίας μαθητές) δεν είναι κατάλληλα ντυμένοι, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να απολαύσουν εξίσου την ξενάγηση εκτός του λεωφορείου.

Τέλος, πρόβλημα αποτελεί και η παντελής απουσία ενός χώρου ξεκούρασης των επισκεπτών κατά τη διάρκεια της διαδρομής. Ιδανικά αυτός θα περιελάμβανε κάποιο αναψυκτήριο (έστω με τα πολύ βασικά είδη που μπορεί να χρειαστεί ένας επισκέπτης) και τουαλέτες. Η έλλειψη αυτή έχει διαπιστωθεί πολλές φορές από τους ίδιους τους επισκέπτες και φυσικά και τους ξεναγούς.

Επιστροφή από την ξενάγηση

Τελειώνοντας την ξενάγηση οι επισκέπτες επιστρέφουν στο ΚΠΔΕ. Εκεί, έχουν τη δυνατότητα να κοιτάξουν την έκθεση - κάτι που κάνουν όσοι εντυπωσιάστηκαν από την ξενάγηση και θα ήθελαν περισσότερα στοιχεία. Επίσης, κάποιοι «ευχαριστημένοι» επισκέπτες αποφασίζουν να αγοράσουν κάποιο αναμνηστικό από

το πωλητήριο, ή γράφουν τις εντυπώσεις τους στο Βιβλίο Επισκεπτών. Οι περισσότεροι, ωστόσο, ξεκουράζονται για λίγο στον εξωτερικό χώρο και μετά φεύγουν.

Η επιστροφή στο Κέντρο πάντως δίνει τη δυνατότητα στους επισκέπτες να αξιολογήσουν την εμπειρία τους – είτε γράφοντας τις εντυπώσεις τους στο Βιβλίο Επισκεπτών, είτε μιλώντας για αυτήν και σε κάποιον άλλον από τους υπαλλήλους του ΚΠΔΕ. Αυτό, από την πλευρά της λειτουργίας του ΚΠΔΕ, σημαίνει ότι η άποψη των επισκεπτών φτάνει στα αυτιά των υπολοίπων, κάτι που βοηθά στην αξιολόγηση και πιθανή αναδιάρθρωση των ξεναγήσεων.

Προτεινόμενα αξιοθέατα και άλλες πληροφορίες

Από το ΚΠΔΕ μπορεί κανείς να λάβει πληροφορίες για κατάλυμα, φαγητό, ακόμη και οδικές οδηγίες. Εξάλλου, άλλα αξιοθέατα που προτείνονται σε όσους επισκέπτες ενδιαφέρονται για κάτι διαφορετικό ή κάτι επιπλέον είναι το εκκλησάκι του Αγ. Γεωργίου, τα Λουτρά της Τραϊανούπολης και το Δάσος της Δαδιάς (το οποίο άλλωστε αναφέρεται και στην έκθεση).

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο Σχέδιο Διαχείρισης Επισκεπτών (Ρήγας 2002) υπάρχει πρόταση και πρόβλεψη για μία σειρά μονοπατιών στη γύρω περιοχή, τα οποία όμως δεν έχουν σημειωθεί και έτσι δε λειτουργούν ακόμη.

Ωρες Λειτουργίας

Το ΚΠΔΕ λειτουργεί κάθε μέρα από Δευτέρα ως Κυριακή (συμπεριλαμβανομένων και των αργιών) από τις 8.00 π.μ. ως τις 16.00 μ.μ.. Υπάρχει η σκέψη να επιμηκυνθεί το ωράριο λειτουργίας ως τις 18.00 μ.μ. τις περιόδους αιχμής (από άνοιξη μέχρι φθινόπωρο)⁶.

---

⁶ Αυτή η πρακτική είχε εφαρμοστεί με επιτυχία το 2007.

2. Τουριστικό Κέντρο Φερών

Υποδοχή επισκεπτών

Τα περισσότερα γκρουπ που φτάνουν στο Τουριστικό Κέντρο Φερών έχουν ειδοποιήσει τηλεφωνικώς εκ των προτέρων το Κέντρο για την ημέρα και ώρα της άφιξής τους. Έτσι, έχει ορισθεί ποιος ξεναγός θα τους αναλάβει. Τις περισσότερες φορές το γκρουπ δεν κατεβαίνει καν από το λεωφορείο του: κατεβαίνει μόνο ο συνοδός τους ο οποίος και συνεννοείται με τις υπαλλήλους του Κέντρου. Στη συνέχεια, επιβιβάζεται ο ξεναγός στο λεωφορείο του γκρουπ και μαζί ξεκινούν την ξενάγηση.

Είναι σπάνιες οι περιπτώσεις όπου ένα γκρουπ θα παρακολουθήσει το ενημερωτικό ντοκυμανταίρ. Ακόμη και στις περιπτώσεις όπου ο ξεναγός δεν έχει ακόμη φτάσει⁷, η υπάλληλος θα προτρέψει τους επισκέπτες να περπατήσουν μέσα στον οικισμό των Φερών ή να επισκεφτούν την Παναγία Κοσμοσώτεια. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, η συνάντηση του ξεναγού με το γκρουπ γίνεται έξω από το ναό. Εάν φτάσουν περισσότερα από ένα λεωφορεία μαζί, τότε μπαίνει στο καθένα από ένας ξεναγός και ακολουθούν όλοι μαζί την ίδια διαδρομή.

Όταν φτάνουν στο Κέντρο μεμονωμένοι επισκέπτες οι οποίοι όμως έχουν τηλεφωνήσει εκ των προτέρων για να «κλείσουν» ξενάγηση ή/και βαρκάδα τις περισσότερες φορές ακολουθείται η ίδια πρακτική με τα γκρουπ. Η διαφορά είναι ότι στους μεμονωμένους επισκέπτες οι υπάλληλοι του Κέντρου λένε λίγα λόγια σχετικά με τη γεωγραφία του Δέλτα του Έβρου και τη διαδρομή που θα ακολουθήσουν, με τη βοήθεια ενός χάρτη. Επίσης, σε περίπτωση που ο ξεναγός δεν έχει φτάσει ακόμη, προτείνεται ως εναλλακτική λύση (εκτός από τη βόλτα στον οικισμό και την επίσκεψη στην Παναγία Κοσμοσώτεια) και το ντοκυμανταίρ. Τέλος, όσον αφορά τους μεμονωμένους επισκέπτες που έρχονται απροειδοποίητα, είναι εκείνοι που θα περιμένουν την περισσότερη ώρα (20-30') μέχρι να φτάσει ο ξεναγός (μία που η υπάλληλος του τηλεφωνεί αναγκαστικά μετά την άφιξη των επισκεπτών). Και σε αυτούς προτείνονται οι 3 εναλλακτικές προκειμένου να περάσουν ευχάριστα το χρόνο της αναμονής τους (βόλτα στις Φέρες, Παναγία Κοσμοσώτεια, ντοκυμανταίρ).

Το ίδιο το Κέντρο δεν περιλαμβάνει κάποια έκθεση, κάτι που (όπως παρατηρούν οι ίδιοι οι ξεναγοί) αποτελεί μειονέκτημα: η έκθεση μπορεί όχι μόνο να απασχολήσει τους επισκέπτες όσο περιμένουν, αλλά και να αποτελέσει μία εισαγωγή για τα όσα θα δουν. Εξάλλου, η έκθεση θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από τους ξεναγούς και ως οδηγός συμπεριφοράς των επισκεπτών μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή.

Το ντοκυμανταίρ που προβάλλεται στο ΤΚΦ εκτός από τις πληροφορίες για το Δέλτα του Έβρου παρουσιάζει σύντομα και τις Φέρες. Η διάρκειά του όμως είναι αρκετά μεγάλη (30') με αποτέλεσμα πολύ σπάνια οι επισκέπτες (ακόμη και οι λίγοι εκείνοι που αποφασίζουν να το δουν) να το παρακολουθήσουν μέχρι τέλους. Επίσης, την παρακολούθηση του ντοκυμανταίρ δυσχεραίνει η προβολή του μέσα στην μία και μοναδική αίθουσα επισκεπτών του Κέντρου, η οποία λειτουργεί ταυτόχρονα ως χώρος υποδοχής και πωλητήριο.

⁷ Στο Τουριστικό Κέντρο Φερών οι ξεναγοί δεν βρίσκονται διαρκώς στο Κέντρο, παρά έρχονται μόνο όταν έχουν αναλάβει κάποια ξενάγηση, οργανωμένη ή έκτακτη.

Περιήγηση μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή

Η περιήγηση των γκρουπ μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή γίνεται με το δικό τους λεωφορείο. Ακολουθείται η διαδρομή που φαίνεται στο Χάρτη 2, η οποία ξεκινά στις Φέρες και στη συνέχεια αφού διασχίσει κάποιες καλλιέργειες, περνάει το Φυλάκιο Καραγώγου πριν μπει στην περιοχή του Δέλτα του Έβρου. Ο δρόμος ακολουθεί στο μεγαλύτερο μέρος του την κοίτη του ποταμού, με την παραποτάμια βλάστηση στα αριστερά να εντυπωσιάζει τους επισκέπτες.

Χάρτης 4: με πράσινο σημειώνεται η χερσαία ξενάγηση από το ΤΚΦ ως το Δασικό Περίπτερο και με κόκκινο η διαδρομή της βαρκάδας

Μετά από 23 χλμ., (τουλάχιστον 50' δηλαδή) ο δρόμος φτάνει στο Δασικό Περίπτερο το οποίο λειτουργεί σήμερα ως Αναψυκτήριο (ενοικιαζόμενο από το Δήμο Φερών σε ιδιώτη). Εκεί, οι επισκέπτες αποβιβάζονται από το λεωφορείο. Εφόσον το επιθυμούν (και έχουν ήδη συνεννοηθεί από το Κέντρο) εκεί τους περιμένουν οι βαρκάρηδες για την βαρκάδα, η οποία ξεκινάει από το Δασικό Περίπτερο, ενώ οι ξεναγοί (μαζί με εκείνους που πιθανώς να μη θέλουν να κάνουν βαρκάδα) περιμένουν στο Αναψυκτήριο. Η βαρκάδα κατεβαίνει την Παλιομάριτσα πριν στρίψει σε ένα μικρότερο κανάλι ως την Ευθυγράμμιση και μετά μέχρι τη θάλασσα. Συνολικά, η βαρκάδα διαρκεί το λιγότερο 45' και η διαδρομή κάνει τόσο μεγάλη εντύπωση στους επισκέπτες που όλοι λένε πως θα ήθελαν να κρατήσει ακόμη περισσότερο. Το τοπίο είναι τόσο υποβλητικό ώστε ακόμη και τις μέρες που έχει πολύ κόσμο δεν ξεπερνιέται το όριο της κοινωνικής φέρουσας ικανότητας. Με άλλα λόγια, ακόμη και

όταν οι γεμάτες με κόσμο βάρκες προσπερνούν η μία την άλλη ακολουθώντας την ίδια διαδρομή, η αίσθηση που παίρνουν οι επισκέπτες παραμένει θετική.

Αν το γκρουπ δε θέλει να κάνει βαρκάδα (αυτό συμβαίνει κυρίως με τα σχολεία που την αποφεύγουν για λόγους ασφαλείας), οι επισκέπτες περνούν λίγο χρόνο στο Αναψυκτήριο, αγοράζοντας κάτι να πουν ή να φάνε. Επίσης, δίπλα στο Αναψυκτήριο υπάρχουν τουαλέτες – απαραίτητες στους περισσότερους επισκέπτες μετά από τόσο μεγάλη διαδρομή.

Μετά τη βαρκάδα (ή την στάση στο Αναψυκτήριο), οι επισκέπτες επιβιβάζονται και πάλι στο λεωφορείο που τους φέρνει πίσω στο ΤΚΦ χρησιμοποιώντας τον ίδιο δρόμο με πριν.

Την ίδια χερσαία διαδρομή ακολουθούν και οι μεμονωμένοι επισκέπτες με τη διαφορά ότι αυτοί τη διανύουν με τα δικά τους αυτοκίνητα. Εφόσον ζητήσουν και χερσαία ξενάγηση, μέσα στο Ι.Χ. μπαίνει και ο ξεναγός⁸. Αν πάλι δε θέλουν χερσαία ξενάγηση, παρά μόνο βαρκάδα, η υπάλληλος του ΤΚΦ ειδοποιεί κάποιον βαρκάρη ο οποίος προπορεύεται με το δικό του αυτοκίνητο δείχνοντάς τους το δρόμο ως το Δασικό Περίπτερο. Τέλος, υπάρχει η περίπτωση εκείνων που θέλουν απλώς να πάνε στο Δασικό Περίπτερο, χωρίς ξεναγό και χωρίς να κάνουν βαρκάδα. Σε αυτούς, η υπάλληλος υποδεικνύει στο χάρτη του Κέντρου τη διαδρομή και τους εξηγεί πώς θα φτάσουν ως εκεί (βλ. και κεφάλαιο «Επισκέπτες Δέλτα Έβρου χωρίς ξεναγό»).

Τις ημέρες αιχμής, ο Δήμος Φερών παραχωρεί 2 ή 3 δημοτικά λεωφορεία τα οποία χρησιμοποιούνται από το Κέντρο για την εξυπηρέτηση μεμονωμένων επισκεπτών. Έτσι, γίνεται καλύτερη χρήση του αριθμού των ξεναγών: ένας ξεναγός μπορεί δηλαδή να εξυπηρετήσει ταυτόχρονα ως και 30 επισκέπτες μέσα στο λεωφορείο, αντί να βρίσκεται μέσα στο Ι.Χ. για 3-4 επισκέπτες τη φορά.

Όταν όμως δεν είναι διαθέσιμα τα δημοτικά λεωφορεία και τύχει να μαζευτούν πολλοί μεμονωμένοι επισκέπτες την ίδια ώρα οι ξεναγοί μπορεί να μην επαρκούν. Εξάλλου μία σειρά αυτοκινήτων ΙΧ που ακολουθεί το ένα το άλλο από τις Φέρες ως το Δασικό Περίπτερο μειώνει σημαντικά τη «φυσική» αίσθηση που παίρνουν οι επισκέπτες.

Επειδή η χερσαία διαδρομή είναι μεγάλη σε μήκος (και μάλιστα χωματόδρομος) ένα ποσοστό των επισκεπτών κουράζεται ύστερα από κάποιο σημείο, χάνοντας έτσι το ενδιαφέρον τους για την ξενάγηση. Η κατάσταση αυτή επιδεινώνεται όταν οι οδηγοί των ιδιωτικών λεωφορείων (προσπαθώντας να αποφύγουν τις λακκούβες του δρόμου και την σκόνη) πηγαίνουν ακόμη πιο αργά, επιμηκύνοντας έτσι το χρόνο της χερσαίας ξενάγησης. Παρόλο που ειδικά μηχανήματα του Δήμου Φερών λειαίνουν κάθε τόσο το δρόμο προκειμένου να μειώσουν τις λακκούβες, το πρόβλημα παραμένει.

Έργα υποδομής και ερμηνείας περιβάλλοντος μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή

---

⁸ Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι υφίσταται θέμα ασφάλειας του ξεναγού όταν μπαίνει μόνος του στο Ι.Χ. αυτοκίνητο κάποιου άγνωστου ουσιαστικά επισκέπτη.

Ο δρόμος

Ο χωματόδρομος που φτάνει στο Δασικό Περίπτερο είναι σε αρκετά καλή κατάσταση και συντηρείται συχνά από μηχανήματα του Δήμου Φερών. Παρόλα αυτά, για τους επισκέπτες οι οποίοι δεν είναι συνηθισμένοι σε λακκούβες, η διαδρομή μπορεί να φαίνεται κουραστική, γι' αυτό και γίνονται πολλά σχετικά παράπονα στους ξεναγούς και τους υπαλλήλους του Κέντρου.

Χώρος αναψυχής

Ως τέτοιος χρησιμοποιείται το Δασικό Περίπτερο, το οποίο έχει εκμισθωθεί σε ιδιώτη από το Δήμο Φερών. Τόσο ο χώρος του αναψυκτηρίου, όσο και οι διπλανές τουαλέτες βρίσκονται σε καλή κατάσταση προκαλώντας τα θετικά σχόλια των επισκεπτών. Η θέση του μάλιστα ταιριάζει απόλυτα με την πορεία της ξενάγησης, αφού εκεί μπορούν να ξεκουραστούν και να περιμένουν οι επισκέπτες που δεν επιθυμούν να κάνουν βαρκάδα. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι σύμφωνα με ορισμένους φορείς, εκκρεμεί η νομιμοποίηση της χρήσης του Δασικού Περιπτερου ως δημόσιου αναψυκτηρίου για τους επισκέπτες.

Παρατηρητήριο

Υπάρχει ένα παρατηρητήριο στο δρόμο προς το Δασικό Περίπτερο, αλλά είναι σε κακή κατάσταση και δε χρησιμοποιείται. Η παρατήρηση πουλιών και άλλων ειδών γίνεται μέσα από το όχημα κατά τη διάρκεια της διαδρομής ή μέσα από τη βάρκα.

Σημεία στάσης - αποβίβασης επισκεπτών

Δε γίνεται καμία στάση μέχρι το Δασικό Περίπτερο.

Αγκυροβόλι

Η επιβίβαση των επισκεπτών στις βάρκες γίνεται δίπλα στο Δασικό Περίπτερο. Δεν υπάρχει κάποια ιδιαίτερη κατασκευή, αλλά μοιάζει φυσικό και αυτό αρέσει στους επισκέπτες.

Επεξηγηματικές πινακίδες

Υπάρχει μία πινακίδα στην αρχή του χωματόδρομου, με τον χάρτη του Δέλτα. Δε χρησιμοποιείται στην ξενάγηση.

Κτίρια

Από το Δήμο Φερών υπάρχει η βούληση να αξιοποιηθεί το Φυλάκιο Καραγώγου για οικοτουριστικούς σκοπούς. Δεν υπάρχουν άλλα κτίρια στη διαδρομή ως το Δασικό Περίπτερο που να σχετίζονται με την ερμηνεία περιβάλλοντος ή την ανάπαυση των επισκεπτών.

Ξενάγηση

Η χερσαία ξενάγηση (μέσα στο λεωφορείο ή μέσα στο Ι.Χ.) γίνεται από τον ξεναγό του Κέντρου. Ξεκινάει από την αρχή της διαδρομής – συνήθως με αφορμή τα όσα προσπερνάει το λεωφορείο. Αν και η ξενάγηση στηρίζεται κυρίως στα φυσικά χαρακτηριστικά του Δέλτα του Έβρου (χλωρίδα, πανίδα με έμφαση στα πουλιά) δεν περιορίζεται σε αυτά. Οι ξεναγοί δίνουν επίσης πολλά στοιχεία για τη γεωγραφία της περιοχής, τη μορφολογία του Δέλτα, τη χρήση του Δέλτα από τους ανθρώπους αλλά και δεδομένα για την ιστορία των Φερών και την πόλη όπως είναι σήμερα. Επίσης, αρκετές φορές, ο ξεναγός αναφέρεται και σε άλλα αξιοθέατα της περιοχής, όπως ο αρχαίος Δορίσκος ή το Δάσος της Διαδιάς.

Κατά τη διάρκεια της διαδρομής, εφόσον παρατηρηθεί κάποιο πουλί, το λεωφορείο σταματά ή κόβει ταχύτητα και οι επισκέπτες προσπαθούν όλοι να το εντοπίσουν (το ενδιαφέρον τους αυτό στην αρχή είναι πολύ μεγάλο, ενώ μικραίνει όσο περνάει η ώρα). Αίσθηση προκαλεί επίσης στους επισκέπτες το σημείο δίπλα στην τουρκική όχθη του ποταμού – αποδεικνύοντας για μία ακόμη φορά πως για την πλειονότητα των επισκεπτών η αξία του Δέλτα δεν είναι μόνο τα φυσικά του χαρακτηριστικά, αλλά και η θέση του. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι για τους περισσότερους επισκέπτες η συνάντηση με κάποιο κοπάδι αγελάδων ή αλόγων προκαλεί σχεδόν την ίδια εντύπωση με την αντάμωση ενός καλαμόκιρκου.

Η ξενάγηση γίνεται από το μικρόφωνο του λεωφορείου, με τον ξεναγό να μην έχει οπτική επαφή με τους επιβαίνοντες. Αυτό, σε συνδυασμό μάλιστα με τη μεγάλη διάρκεια της διαδρομής, δυσχεραίνει πολύ τη δουλειά του ξεναγού: πρέπει να διατηρήσει την προσοχή των επισκεπτών χρησιμοποιώντας μόνο τα όσα λέει, και τον ήχο της φωνής του. Επίσης, στα μεγάλα λεωφορεία, ο ξεναγός μπορεί να ακούσει τα σχόλια και τις ερωτήσεις μόνο όσων κάθονται στα μπροστινά καθίσματα – με αποτέλεσμα κάποιοι από τους επισκέπτες να βρίσκονται σε μειονεκτική θέση (και ο ξεναγός να μην έχει αντίληψη της αντίδρασης όλων των επισκεπτών).

Η ξενάγηση μερικές φορές διακόπτεται από τις ερωτήσεις των επισκεπτών, με πιο συχνό αντικείμενο τα είδη των πουλιών που βλέπουν. Εξάλλου, κάποιοι πιο ενημερωμένοι επισκέπτες ρωτούν επίσης για το κυνήγι και τη χρήση του Δέλτα του Έβρου από τον άνθρωπο.

Η διάρκεια της διαδρομής μέχρι το Δασικό Περίπτερο είναι μεγάλη με αποτέλεσμα που τόσο ο ξεναγός όσο και το κοινό του (ακόμη και οι πιο καλοπροαίρετοι) τελικώς να κουράζονται από την ξενάγηση, ιδίως όταν αυτή δεν έχει καθόλου ενδιάμεσες παύσεις. Επιπλέον δυσκολία για τον ξεναγό αποτελεί η άγνωστη χρονική διάρκεια της διαδρομής: ο δρόμος είναι πάντα ο ίδιος (23 χλμ.), αλλά κάθε οδηγός πηγαίνει με διαφορετική ταχύτητα, με αποτέλεσμα μία ξενάγηση που κανονικά διαρκεί 50' να διαρκέσει έως και 1.5 ώρα!

Στη βαρκάδα δεν συμμετέχει ο ξεναγός και όλη η συζήτηση γίνεται μεταξύ του βαρκάρη και των επισκεπτών. Αυτή η αλλαγή είναι ευπρόσδεκτη από τους επισκέπτες, μετά από την μεγάλη παραμονή τους μέσα στο λεωφορείο. Όμως, έχει το αρνητικό στοιχείο ότι έτσι χάνεται η συνέχεια και μερικές φορές ακόμη και η συνέπεια της ξενάγησης: δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις όπου εκείνα που ακούνε οι επισκέπτες στη βαρκάδα έρχονται ακόμη και σε αντίθεση με τα όσα τους έχει πει ο

ξεναγός. Ωστόσο, ακόμη και στις περιπτώσεις όπου ο βαρκάρης δεν μιλήσει πολύ, οι επισκέπτες απλώς απολαμβάνουν το τοπίο και την πρωτόγνωρη για τους περισσότερους αίσθηση της βαρκάδας μέσα σε ένα κανάλι, περιτριγυρισμένοι από ψηλά καλάμια.

Στην επιστροφή προς τις Φέρες, ο ξεναγός δίνει λίγες ή ακόμη και καθόλου πληροφορίες. Σε αρκετές περιπτώσεις, απαντά σε ερωτήσεις εκείνων που κάθονται στα μπροστινά καθίσματα.

Σύμφωνα με τους ίδιους τους ξεναγούς, τα δύο σημεία που χρειάζονται προσοχή στην ξενάγηση όπως γίνεται από το ΤΚΦ είναι δύο:

- η τακτική επικαιροποίηση των δεδομένων που περιλαμβάνουν στην ξενάγηση με νέα επιστημονικά στοιχεία, ώστε να είναι σίγουροι πως αυτά που λένε στους επισκέπτες ισχύουν
- η βελτίωση της συνεννόησης με τους βαρκάρηδες, ώστε να μη διαφέρουν οι πληροφορίες που δίνουν οι μεν και οι δε.

Όπως και στην περίπτωση του ΚΠΔΕ, σύμφωνα με τους ίδιους τους ξεναγούς, οι επισκέπτες είναι θετικοί απέναντί τους και τα σχόλια που λαμβάνουν είναι πολύ ενθαρρυντικά. Παρόλα αυτά, δε λείπουν κάποια παράπονα που σχετίζονται περισσότερο με τα όσα βλέπουν (ή ακούν) κατά τη διάρκεια της ξενάγησης, όπως τα σκουπίδια, ή το θέμα του κυνηγιού το οποίο για πολλούς παραμένει ασύμβατο με την έννοια μίας Προστατευόμενης Περιοχής.

Επιστροφή από την ξενάγηση

Τα γκρουπ που δεν επισκέφτηκαν την Παναγία Κοσμοσώτεια πριν μουν στην Προστατευόμενη Περιοχή, πηγαίνουν μετά την επιστροφή τους από αυτήν, πάντα με τη συνοδεία του ξεναγού⁹. Πάντως, πολύ σπάνια οι επισκέπτες θα μουν μέσα στο ΤΚΦ μετά το τέλος της ξενάγησης. Αυτό οφείλεται στη μεγάλη διάρκεια της επίσκεψης μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή αλλά και στο γεγονός ότι δεν υπάρχει κάποιος πόλος έλξης μέσα στο ΤΚΦ (ή δεν γνωρίζουν αυτούς που υπάρχουν, π.χ. πωλητήριο). Αυτό δυστυχώς σημαίνει ότι η αξιολόγηση της εμπειρίας των επισκεπτών (θετικά και αρνητικά σχόλια) τις περισσότερες φορές μόνο έμμεσα φτάνει ως τους υπαλλήλους του ΤΚΦ (από τον ξεναγό ή τον συνοδό του γκρουπ). Εξάλλου, το βιβλίο των επισκεπτών χρησιμοποιείται από λίγους σχετικά επισκέπτες, ενώ αρκετά από τα σχόλια που περιέχονται σε αυτό έχουν γραφτεί πριν από την ξενάγηση μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή.

Προτεινόμενα αξιοθέατα και άλλες πληροφορίες

Οι υπάλληλοι του ΤΚΦ προτείνουν σε όλους τους επισκέπτες να επισκεφτούν την Παναγία Κοσμοσώτεια (άλλωστε, η ιστορία του ναού αποτελεί και αντικείμενο της ξενάγησης). Άλλα αξιοθέατα της περιοχής που προτείνουν οι υπάλληλοι στους επισκέπτες, αλλά αναφέρονται και στο φυλλάδιο που έχει εκδώσει ο Δήμος Φερών είναι ο αρχαίος Δορίσκος και οι ανεμόμυλοι της Μελίας.

---

⁹ Η ξενάγηση στην Παναγία Κοσμοσώτεια αποτελεί μέρος των υποχρεώσεων του ξεναγού του ΤΚΦ.

Εξάλλου, συχνές ερωτήσεις των επισκεπτών που απαντούν οι ξεναγοί και οι υπάλληλοι του Κέντρου αφορούν το φαγητό, το κατάλυμα και οδικές πληροφορίες για την ευρύτερη περιοχή.

Ωρες Λειτουργίας

Από Απρίλιο ως Οκτώβριο το ΤΚΦ είναι ανοιχτό κάθε μέρα από τις 8.00 π.μ. ως τις 18.00. Τους υπόλοιπους μήνες το ωράριο λειτουργίας είναι Δευτέρα ως Παρασκευή 8.00 π.μ. ως 15.30 μ.μ., ενώ ανοίγει και το Σαββατοκύριακο, εφόσον υπάρχει κάποια ορισμένη από πριν ξενάγηση.

Επισκέπτες στο Δέλτα του Έβρου χωρίς ξεναγό

Όπως ήδη αναφέραμε, αρκετοί επισκέπτες φτάνουν στα Κέντρα Πληροφόρησης χωρίς να έχουν προηγουμένως ειδοποιηθεί και χωρίς να έχουν οργανώσει κάποια ξενάγηση στην Προστατευόμενη Περιοχή. Τις περισσότερες φορές, οι επισκέπτες αυτοί εντάσσονται στο κανονικό σύστημα ξενάγησης των Κέντρων. Ωστόσο υπάρχουν και εξαιρέσεις: είτε από δική τους επιλογή, είτε επειδή δεν υπάρχουν διαθέσιμοι ξεναγοί ή/και βαρκάρηδες, οι επισκέπτες δεν θέλουν ή δεν μπορούν να παρακολουθήσουν μία κανονική ξενάγηση.

Η αντιμετώπιση αυτού του είδους των επισκεπτών διαφέρει ανάμεσα στα δύο Κέντρα. Οι υπάλληλοι του ΚΠΑΕ τους δίνουν πληροφορίες για το Δέλτα του Έβρου χρησιμοποιώντας το υλικό της έκθεσης και τη μακέτα. Στη συνέχεια τους προτείνουν μία διαδρομή που μπορούν να ακολουθήσουν και μόνοι τους, στο Δυτικό Δέλτα, κάνοντας απολύτως σαφές ότι απαγορεύεται η είσοδος ασυνόδευτων επισκεπτών (ή οχημάτων) σε ορισμένα σημεία της Προστατευόμενης Περιοχής.

Από την άλλη πλευρά, οι υπάλληλοι στο ΤΚΦ κάνουν επίσης μία σύντομη ενημέρωση στους επισκέπτες χρησιμοποιώντας τον χάρτη της Προστατευόμενης Περιοχής και στο τέλος υποδεικνύουν στους «ασυνόδευτους» επισκέπτες τη διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσουν μέχρι το Δασικό Περίπτερο (παρόλο που σε τμήμα της διαδρομής αυτής δεν επιτρέπεται η διέλευση ασυνόδευτων επισκεπτών). Φτάνοντας στο Δασικό Περίπτερο, εφόσον αλλάξουν γνώμη, οι επισκέπτες μπορούν να κάνουν βαρκάδα με κάποιον «ελεύθερο» βαρκάρη, κάποιον δηλαδή από τους λίγους εκείνους που δεν συνεργάζονται με το Κέντρο, πληρώνοντάς τον απευθείας – χωρίς τη μεσολάβηση του ΤΚΦ. Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι από τις Φέρες ήταν αδύνατη η είσοδος ασυνόδευτων και χωρίς άδεια επισκεπτών στην Προστατευόμενη Περιοχή όσο ακόμη λειτουργούσε το Φυλάκιο Καραγώγου, δηλαδή μέχρι το 2007.

Η διαφορά αυτή οφείλεται κυρίως στη διαφορά στάσης που υπάρχει ανάμεσα στους υπαλλήλους των δύο Κέντρων. Όπως έχει ήδη αναφερθεί το ΚΠΑΕ το λειτουργεί ο Φορέας Διαχείρισης Δέλτα Έβρου. Επίσης, οι υπάλληλοί του έχουν (μεταξύ άλλων) και την ευθύνη της εποπτείας της Προστατευόμενης Περιοχής, έστω και αν αυτή δεν μπορεί να μεταφραστεί σε δυνατότητα άμεσης επέμβασης κατά παραβάσεων (λόγω του ισχύοντος νομικού καθεστώτος που διέπει τη λειτουργία του Φορέα Διαχείρισης). Έτσι, οι υπάλληλοι του ΚΠΑΕ πιστεύουν ότι το να εξηγήσουν στους επισκέπτες τις ισχύουσες απαγορεύσεις διέλευσης επισκεπτών μέσα την Προστατευόμενη Περιοχή εμπίπτει στις αρμοδιότητές τους.

Από την άλλη πλευρά, το Τουριστικό Κέντρο Φερών είναι καταρχήν (όπως λέει και το όνομά του) τουριστικό. Βασικός στόχος του είναι η εξυπηρέτηση των επισκεπτών και όχι η εφαρμογή της νομοθεσίας για την προστασία του Δέλτα του Έβρου. Έτσι, οι υπάλληλοι δεν θεωρούν ότι τους έχει παραχωρηθεί η αρμοδιότητα να απαγορεύσουν σε κάποιον ιδιώτη την κίνηση μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή και για αυτό το λόγο δεν το κάνουν.

Α.3.5 Οικονομικά στοιχεία

1. Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου

Τα έσοδα του ΚΠΔΕ προκύπτουν από:

- διάφορα προγράμματα που κατά καιρούς αναλαμβάνει να υλοποιήσει το Κέντρο, (σε ποσοστό 92%)
- τις ξεναγήσεις (σε ποσοστό 6%)
- το πωλητήριο (σε ποσοστό 2%)

Γίνεται λοιπόν φανερό ότι οι ξεναγήσεις καλύπτουν μικρό μόνο μέρος των εξόδων του Κέντρου, αποτελώντας μία μάλλον βοηθητική πηγή εσόδων (οπωσδήποτε όχι ικανή να συντηρήσει τη λειτουργία ολόκληρου του ΚΠΔΕ).

Πιο συγκεκριμένα, κάθε μεμονωμένος επισκέπτης πρέπει να πληρώσει 10€, κόστος που καλύπτει την ξενάγηση (με το λεωφορείο του Κέντρου) και τη βαρκάδα στο Δέλτα. Τα γκρουπ που έχουν δικό τους λεωφορείο πληρώνουν 60€ για την ξενάγηση και τη βαρκάδα, ενώ η τιμή για τα σχολεία είναι 50€. Η είσοδος στο Κέντρο (και την έκθεση) και η παρακολούθηση του ντοκυμανταίρ είναι δωρεάν.

Η αμοιβή των υπαλλήλων του ΚΠΔΕ ποικίλλει ανάλογα με την ιδιότητα του καθενός. Κατά μέσο όρο φτάνει πάντως τα 900 € μηνιαίως.

2. Τουριστικό Κέντρο Φερών

Στο ΤΚΦ οι πηγές εσόδων είναι:

- οι ξεναγήσεις (σε ποσοστό 90%)
- το πωλητήριο (σε ποσοστό 10%)
- η Δημοτική Επιχείρηση Τοπικής Ανάπτυξης Φερών

Περιστασιακά, η ΔΕΤΑΦ καλύπτει κάποια πάγια έξοδα του Κέντρου (π.χ. συντήρηση κτιρίου, περιποίηση εξωτερικού χώρου, κλπ.). Τα λειτουργικά έξοδα του ΤΚΦ καλύπτονται από τα ίδια τα έσοδα που έχει.

Όσον αφορά το κόστος επίσκεψης στην Προστατευόμενη Περιοχή αυτό εξαρτάται από το είδος των επισκεπτών. Οι μεμονωμένοι επισκέπτες που θα ζητήσουν κάποιον ξεναγό στο Ι.Χ. τους πρέπει να πληρώσουν 50 €. Αν όμως αντί για το δικό τους αυτοκίνητο χρησιμοποιήσουν το λεωφορείο του Δήμου θα πληρώσουν 70 € (τις

καθημερινές) και 110 € τα σαββατοκύριακα¹⁰. Επίσης, οι επισκέπτες που αποτελούν τμήμα ενός γκρουπ πληρώνουν 3€ το άτομο, ενώ τα σχολεία και τα ΚΑΠΗ πληρώνουν 2€ το άτομο για τη χερσαία ξενάγηση.

Μία ιδιαίτερη περίπτωση ξενάγησης αφορά τα γκρουπ που αποφασίζουν να παρακολουθήσουν το ντοκυμανταίρ και να ξεναγηθούν στην Παναγία Κοσμοσώτεια (χωρίς δηλαδή να επισκεφτούν την Προστατευόμενη Περιοχή). Αυτή κοστίζει 30 €. Δεδομένου όμως ότι η κατηγορία αυτών των επισκεπτών σχετίζεται περισσότερο με τον θρησκευτικό τουρισμό (και όχι με τον οικοτουρισμό) δεν εμπίπτει στο αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

Το κόστος της βαρκάδας, για όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, είναι το ίδιο και φτάνει τα 54€ για κάθε βάρκα (δηλαδή 9€ το άτομο αφού το κόστος μοιράζονται οι επιβαίνοντες στη βάρκα).

Και στο ΤΚΦ η παρακολούθηση του ντοκυμανταίρ είναι δωρεάν.

Οι ξεναγοί αμείβονται 30€ για την ξενάγηση των μεμονωμένων επισκεπτών που χρησιμοποιούν το δικό τους Ι.Χ., 35€ για την ξενάγηση σε λεωφορείο (είτε αυτό είναι κάποιου γκρουπ είτε του Δήμου Φερών) οπότε και υποχρεούνται να συμπεριλάβουν στην ξενάγησή του και την επίσκεψη στην Παναγία Κοσμοσώτεια. Τέλος, οι βαρκάρηδες αμείβονται 30,56€ για κάθε βαρκάδα¹¹.

Πίνακας 1: Ανάλυση κόστους ξενάγησης και βαρκάδας στα δύο Κέντρα.

	ΚΠΔΕ	ΤΚΦ
Μεμονωμένοι επισκέπτες με ΙΧ	Χ	50 €
Μεμονωμένοι επισκέπτες με λεωφορείο Κέντρου	10 € το άτομο (με βαρκάδα)	70 -110 € (χωρίς βαρκάδα)
Γκρουπ με λεωφορείο δικό τους	60 € (χωρίς βαρκάδα)	3 € το άτομο (χωρίς βαρκάδα)
Σχολείο με λεωφορείο δικό τους	50 € (χωρίς βαρκάδα)	2 € το άτομο (χωρίς βαρκάδα)
Βαρκάδα για γκρουπ	8 € το άτομο	9 € το άτομο

¹⁰ Η διαφορά σχετίζεται με την αμοιβή του οδηγού, ο οποίος πληρώνεται από τον Δήμο Φερών τις καθημερινές, ενώ τα σαββατοκύριακα την αμοιβή του αναλαμβάνει το ίδιο το ΤΚΦ.

¹¹ Όλες οι αναφερόμενες αμοιβές ξεναγών και βαρκάρηδων του ΤΚΦ είναι καθαρά ποσά.

Για να γίνει πιο κατανοητός ο προηγούμενος Πίνακας, αξίζει να μελετήσουμε συγκριτικά δύο ξεχωριστές, υποθετικές περιπτώσεις επισκεπτών στα 2 Κέντρα: μία τετραμελή οικογένεια που κάνει ξενάγηση και βαρκάδα στην Προστατευόμενη Περιοχή, και μία σχολική τάξη 30 ατόμων που δεν κάνει βαρκάδα.

Το κόστος της επίσκεψης στο Δέλτα του Έβρου για την τετραμελή οικογένεια στο ΚΠΔΕ θα φτάσει τα 40 € και θα χρησιμοποιήσουν το λεωφορείο του Κέντρου. Από την άλλη πλευρά, η ίδια οικογένεια στο ΤΚΦ θα πλήρωνε 86 €, κάνοντας χρήση του δικού της ΙΧ. Για την σχολική τάξη των 30 ατόμων, η επίσκεψη στο Δέλτα του Έβρου θα κόστιζε 50 € αν πήγαινε μέσω του ΚΠΔΕ και 60 € μέσω του ΤΚΦ.

Γίνεται, λοιπόν, φανερό ότι σε μία πρώτη, άμεση σύγκριση το κόστος επίσκεψης μέσω του ΤΚΦ είναι πιο ακριβό – κάτι που οφείλεται στη μεγαλύτερη διαδρομή, αλλά και στην έλλειψη δικών τους λεωφορείων.

4.3.6 Τρόποι προβολής της περιοχής

Και τα δύο Κέντρα κάνουν συστηματικά προβολή της περιοχής του Δέλτα του Έβρου καθώς και των υπηρεσιών που προσφέρουν στους επισκέπτες. Πιο συγκεκριμένα, τα δύο Κέντρα έχουν το καθένα τη δική του ιστοσελίδα από όπου ο επισκέπτης μπορεί να πάρει μία πρώτη ενημέρωση γύρω από την περιοχή. Σ' αυτές γίνεται αναφορά στα αξιοθέατα, στα χαρακτηριστικά του Δέλτα του Έβρου, ενώ δίνονται πληροφορίες ακόμη και για το πού μπορεί κανείς να μείνει ή να φάει. Τέλος, ο επισκέπτης παίρνει συγκεκριμένες πληροφορίες για τα δύο Κέντρα (πού βρίσκονται, τί προσφέρουν, τρόποι επικοινωνίας, κλπ.)

Άλλοι τρόποι προβολής περιλαμβάνουν την έκδοση και διανομή φυλλαδίων στα ξενοδοχεία της ευρύτερης περιοχής, την επί πληρωμή καταχώρηση σε τουριστικά περιοδικά και τη συμμετοχή με διαφημιστικό υλικό σε εκθέσεις.

Το Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου επιπλέον τηρεί προσωπικές σχέσεις με τα τουριστικά γραφεία της περιοχής, ενώ τα τοπικά και εθνικά τηλεοπτικά δίκτυα συχνά προβάλλουν τις δράσεις του. Προβολή του Κέντρου και του Δέλτα του Έβρου γίνεται ακόμη μέσα από τις εκδηλώσεις που οργανώνει το Κέντρο με διάφορες αφορμές.

Από την άλλη πλευρά, το Τουριστικό Κέντρο Φερών διανέμει φυλλάδια και σε άλλα σημεία της περιοχής (αεροδρόμια, ΕΛΤΑ, κλπ.), στέλνει ενημερωτικό υλικό σε τουριστικούς πράκτορες στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, ενώ από φέτος ξεκίνησε μία πρώτη προσπάθεια απευθείας προσέγγισης των σχολείων της Θράκης με την αποστολή ενημερωτικών emails.

Μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει κάποια αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των μέσων προβολής που χρησιμοποιούν τα δύο Κέντρα. Έτσι, οι αποφάσεις για τις δράσεις προβολής δε βασίζονται σε κάποιο σχέδιο, παρά στις ιδέες και την εμπειρία των υπαλλήλων που δουλεύουν σε αυτά. Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί ότι δε γίνεται μέχρι στιγμής κανενός είδους συσχετισμός (πέρα από τον απολύτως εμπειρικό)

μεταξύ των στοιχείων των επισκεπτών που συλλέγουν και τα δύο Κέντρα και των δράσεων προβολής¹².

4.3.7 Αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο Κέντρων

Μία από τις σημαντικές παραμέτρους που καλείται να αντιμετωπίσει η παρούσα μελέτη είναι η παράλληλη ύπαρξη και λειτουργία δύο Κέντρων Πληροφόρησης, τα οποία λειτουργούν στην ίδια περιοχή, έχουν (όσον αφορά τους επισκέπτες τουλάχιστον) παρεμφερείς στόχους και το ίδιο κοινό. Με τόσες κοινές μεταβλητές, γίνεται φανερό ότι η δράση των δύο αυτών Κέντρων δεν είναι συμπληρωματική, αλλά ανταγωνιστική.

Το συμπέρασμα αυτό έχει γίνει σαφές εδώ και χρόνια και στους ίδιους τους υπαλλήλους των Κέντρων. Όλοι επιθυμούν να βρεθεί μία λύση που δε θα έχει αρνητικό αντίκτυπο σε κάποιον από τους ενδιαφερόμενους. Είναι όμως αυτό εφικτό; Κάποιοι πιστεύουν ότι ναι, πως αυτό που χρειάζεται είναι η καλή θέληση και από τις δύο πλευρές ώστε να εξαλειφθούν τυχόν δυσκολίες. Άλλοι πάλι θεωρούν ότι οι δυσκολίες είναι πολλές για να ξεπεραστούν και πως δεν είναι δυνατόν να βρεθεί λύση. Αυτοί οι τελευταίοι όμως είναι λίγοι. Και το θετικό είναι ότι *όλοι* (ακόμη και οι πλέον δύσπιστοι) επιθυμούν μία λύση.

Τί σημαίνει όμως στην πράξη η λειτουργία δύο ξεχωριστών Κέντρων στην ίδια περιοχή και με το ίδιο (σε μεγάλο βαθμό) αντικείμενο;

- Μέχρι σήμερα οι δυνάμεις των δύο Κέντρων (άρα και τα χρήματα των φορέων που τα διαχειρίζονται) σπαταλώνται σε ενέργειες που θα μπορούσαν να γίνονται μόνο μία φορά. Ένα τέτοιο παράδειγμα αφορά τα μέσα προβολής της δράσης τους και της περιοχής: ποιος ο λόγος να εκδίδουν *δύο* φορείς παρεμφερή φυλλάδια, να συμμετέχουν *δύο* φορείς σε παρεμφερείς εκθέσεις, να υπάρχουν *δύο* παρεμφερείς ιστοσελίδες, κ.ο.κ.; Πέραν του ότι έτσι η δράση του ενός ανταγωνίζεται τη δράση του άλλου, αυτή η πρακτική είναι αντιπαραγωγική και αποτελεί σπατάλη οικονομικών πόρων και ανθρώπινου δυναμικού.
- Δύο φορείς που ξεναγούν τους επισκέπτες στο Δέλτα του Έβρου με παρεμφερές αντικείμενο ξενάγησης λειτουργούν ανταγωνιστικά, ενώ θα μπορούσαν (με καλύτερη οργάνωση και συνεννόηση) να λειτουργούν συμπληρωματικά. Το Δέλτα του Έβρου είναι μία μεγάλη έκταση, με πολλούς (όπως είδαμε) πιθανούς πόλους έλξης των επισκεπτών τους οποίους δεν καλύπτουν πλήρως οι υπάρχουσες ξεναγήσεις.
- Σε ορισμένα θέματα, η στάση των υπαλλήλων μεταξύ των δύο Κέντρων παρουσιάζει διαφορές. Αυτές μπορεί να μη γίνονται αντιληπτές στους επισκέπτες, αλλά πάντως θα μπορούσαν να ξεπεραστούν με μία απλή και ειλικρινή συνεννόηση μεταξύ των δύο πλευρών. Επίσης, η ανταλλαγή

---

¹² Για παράδειγμα εφόσον η εποχικότητα των αφίξεων των επισκεπτών είναι ένα δεδομένο που επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο με τακτικότητα θα μπορούσαν τα Κέντρα να προβάλλουν περισσότερο την επίσκεψη στο Δέλτα του Έβρου κατά τη διάρκεια των πιο «ήσυχων» μηνών

πληροφοριών και η πιο τακτική συνεργασία μεταξύ των ξεναγών των δύο Κέντρων θα λειτουργούσε και ως ανταλλαγή των «δυνατών σημείων» που διαθέτει η κάθε πλευρά. Αυτό θα ήταν και η καλύτερη αρχή για βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τους επισκέπτες.

Α.4 Διαπιστώσεις

1. Η παράλληλη λειτουργία των δύο Κέντρων, και κυρίως επειδή αυτή γίνεται χωρίς να υπάρχει κανενός είδους συνεννόηση ή μεταξύ τους επικοινωνία, καταλήγει σε άσκοπο ανταγωνισμό. Η περιοχή στην οποία ξεναγούν οι μεν και οι δε διαχωρίζεται (δυτικό Δέλτα το ΚΠΔΕ, ανατολικό το ΤΚΦ). Έτσι οι ξεναγήσεις δεν μπορούν να φτιάξουν διαδρομές – ξεναγήσεις με βάση τί θα ήθελαν να δείξουν στους επισκέπτες αλλά τί μπορούν να τους δείξουν στα «όρια» της δικής τους περιοχής
2. Προκειμένου να μπορέσουν να συνεργαστούν τα δύο Κέντρα πρέπει να υπάρχει καλή διάθεση από όλες τις πλευρές. Επιπλέον, θα πρέπει να γίνει εξομοίωση κατά το δυνατόν των συνθηκών εργασίας. *(κατά το δυνατόν: οι ξεναγοί στις Φέρες είναι μερικώς απασχολούμενοι –πρέπει σίγουρα να βελτιωθεί η αμοιβή τους, αλλά θέλουν να γίνουν πλήρως απασχολούμενοι ώστε να προσληφθούν από κάποιον φορέα;)*
3. Είναι απαραίτητο να γίνει εκπαίδευση των ξεναγών των 2 Κέντρων που θα περιλαμβάνει ενημέρωση σχετικά με τα τελευταία επιστημονικά δεδομένα γύρω από το Δέλτα, ενημέρωση σχετικά με την ισχύουσα νομοθεσία (όχι θεωρητικά, αλλά να κατανοήσουν στην πραγματικότητα τί συμβαίνει – ποιες είναι οι αδυναμίες, κλπ.) **και** εκπαίδευση σχετική με επικοινωνιακές τεχνικές. Αν αυτή η εκπαίδευση γινόταν από κοινού και στα 2 Κέντρα η αλληλεπίδραση μεταξύ των ξεναγών θα είχε σημαντική επίδραση στη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ τους. Εξάλλου, αν η εκπαίδευση είχε συμμετοχική χαρακτήρα, οι ξεναγοί και των 2 Κέντρων θα μπορούσαν να κερδίσουν από την ίδια την εμπειρία τους,
4. Οι ξεναγοί του ΤΚΦ έχουν χάσει τον ενθουσιασμό τους. Αυτό οφείλεται στη μακρόχρονη, πανομοιότυπη επανάληψη των ξεναγήσεων, στην κακή οικονομική θέση στην οποία βρίσκονται καθώς και στο εφήμερο της σχέσης εργασίας τους.
5. Τα έργα υποδομής μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή δεν επαρκούν για μία πιο δημιουργική ξενάγηση (π.χ. έλλειψη παρατηρητηρίων, πινακίδων).
6. Η έλλειψη κάποιας πληρέστερης ενημέρωσης στο ΤΚΦ (και των μέσων για να μπορεί να γίνεται αυτή) είναι πρόβλημα για τη διαχείριση των επισκεπτών (χρονική διαχείριση και διαχείριση συμπεριφοράς τους μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή). Επίσης, ακόμη και αν δεν γίνει πλήρης ανακαίνιση, με μικρές διορθώσεις η έκθεση στο ΚΠΔΕ θα μπορούσε να «μοιάζει» πιο καινούργια.
7. Η σημερινή όψη του Δέλτα (εγκαταλειμμένα κτίρια, σκουπίδια, πρόχειρες κατασκευές) είναι αρνητική. Ακόμη και όταν οι επισκέπτες δεν το καταλαβαίνουν, η εικόνα που προσλαμβάνουν από το Δέλτα δεν είναι «ενός τόπου όπου αρμονικά συμβιώνει άνθρωπος και φύση». Το αποκορύφωμα αυτής της αρνητικής εικόνας είναι οι καλύβες μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή. Όμως, για να αλλάξει αυτή η εικόνα θα πρέπει να γίνει συνείδηση

των χρηστών ότι το Δέλτα δεν τους ανήκει αποκλειστικά. Προκειμένου να διαφυλαχτεί το Δέλτα ως τουριστικός πόρος πρέπει να διαφοροποιηθεί η συμπεριφορά των χρηστών.

8. Ο Φορέας Διαχείρισης μέχρι σήμερα δεν έχει πείσει όλους τους εμπλεκόμενους φορείς ότι μπορεί να δράσει ως καταλύτης βοηθώντας τη συνεργασία των ανθρώπων – ομάδων που σχετίζονται με τον τουρισμό στο Δέλτα. Είναι αμφίβολο αν ακόμη και μέσα στο ΔΣ του Φορέα έχουν όλοι μία (σχετικά έστω) παρόμοια στάση για το πώς θέλουν (και αν θέλουν) να αναπτυχθεί ο οικοτουρισμός στην περιοχή. Δυστυχώς, πολλοί είναι εκείνοι που αντιμετωπίζουν τον Φορέα με μεγάλη επιφυλακτικότητα ή ακόμη και εχθρότητα, ενώ σαφέστατα υπάρχει μεγάλη άγνοια και παραπληροφόρηση σχετικά με τις αρμοδιότητες και τις δραστηριότητές του.
9. Οι ξεναγήσεις και από τα δύο Κέντρα, ο τρόπος λειτουργίας των Κέντρων, έχουν παραμείνει ίδια (ή παρόμοια) εδώ και πολλά χρόνια. Δεν υπάρχει κάποιος που να ασχολείται με τον εμπλουτισμό της ξενάγησης, με την ανανέωσή της (όχι μόνο όσων λέγονται, αλλά και των θεμάτων που παρουσιάζονται στους επισκέπτες, και των υποδομών). Έτσι, προβλήματα όπως η δυσκολία επίσκεψης στο Δέλτα μέσα στο χειμώνα θεωρούνται δεδομένα και κανείς δεν προσπαθεί να τα λύσει και να αλλάξει κάτι. (γίνονται μεμονωμένες, μικρές, ατομικές προσπάθειες από κάποιους ξεναγούς – υπαλλήλους).
10. Μέχρι σήμερα το ΤΚΦ ακολουθεί (ή προσπαθεί να ακολουθήσει) το ΚΠΑΕ κατά πόδας, πιστεύοντας στην «επιστημονική του ανωτερότητα». Έτσι, χάνει τα προτερήματα που εκείνο έχει να δώσει και σε περιπτώσεις όπως η περιβαλλοντική εκπαίδευση ή οι ετήσιες εκδηλώσεις προσπαθεί να μιμηθεί αντί να δημιουργήσει.
11. Ο σημερινός επισκέπτης του Δέλτα δεν είναι έμπειρος και ενημερωμένος οικοτουρίστας. Έτσι είναι εύκολο να ικανοποιηθεί, χάρη στην καλή συμπεριφορά των ξεναγών και με την επαφή με τη φύση του Δέλτα. Αν όμως στόχος των Κέντρων δεν είναι απλώς η ικανοποίηση των επισκεπτών, αλλά η ενημέρωση και η ευαισθητοποίησή τους, τότε η παρούσα ξενάγηση δεν αρκεί.
12. Ο οικοτουρισμός είναι ακόμη υπόθεση εκείνων των λίγων που κερδίζουν χρήματα από αυτόν (ξεναγοί, βαρκάρηδες, υπάλληλοι). Για να γίνει όμως πραγματικότητα πρέπει να ενημερωθούν περισσότερο οι κάτοικοι των γύρω οικισμών. (τότε θα ήταν περισσότερο δεκτικοί – θα μπορούσαν ακόμη και να συμβάλλουν – να κερδίσουν και οι ίδιοι από αυτόν).
13. Η προσπάθεια εκπαίδευσης – ενημέρωσης κατοίκων και χρηστών είναι τόσο μεγάλη που αναγκαστικά θα πρέπει να ξεκινήσει από την Τοπική Αυτοδιοίκηση (ιδανικά σε συνεργασία με τον ΦΔ). Πόσο διατεθειμένοι είναι όμως οι τοπικοί άρχοντες να ξεκινήσουν μία τέτοια (μεγάλη) προσπάθεια ενημέρωσης κατοίκων και κυρίως χρηστών προς μία πιο «φιλο-οικοτουριστική» στάση;

Β' μέρος – Προτάσεις βελτίωσης

Περίληψη Β' μέρους

Για την ανάπτυξη υγιούς και αποδοτικού συστήματος τουριστικής αξιοποίησης στο Δέλτα του Έβρου, αναγκαία προϋπόθεση είναι η εξασφάλιση της διατήρησης των πολύτιμων φυσικών του στοιχείων. Για να γίνει αυτό απαιτείται πολιτική βούληση σε κεντρικό κυρίως επίπεδο καθώς και μια σειρά διαχειριστικών μέτρων. Τα βασικότερα εξ αυτών αφορούν την ενίσχυση των μηχανισμών ελέγχου εφαρμογής των νόμων. Η ισχύουσα νομοθεσία (ΚΥΑ 4110/07) χρήζει βελτίωσης σε διάφορα σημεία. Ο ΦΔΔΕ πρέπει να ενισχυθεί από την πολιτεία και την αυτοδιοίκηση για να εκτελέσει ικανοποιητικά το ρόλο του. Η εγκαθίδρυση ενός επαρκούς συστήματος φύλαξης στο Δέλτα του Έβρου είναι έκ των ων ου άνω. Απαραίτητη επίσης είναι η καθιέρωση ορισμένων μόνο εισόδων και εξόδων στο Δέλτα του Έβρου για χρήστες και επισκέπτες. Αν δεν γίνει αυτό, υπάρχουν ελάχιστα περιθώρια ουσιαστικής βελτίωσης της τουριστικής αξιοποίησης και της διατήρησης σχετικών υποδομών μέσα στο Δέλτα του Έβρου. Ανάμεσα στις τοπικές παρεμβάσεις που θα πρέπει οπωσδήποτε να συνοδεύουν κάθε προσπάθεια βελτίωσης της ποιότητας του τουριστικού πόρου είναι το γκρέμισμα και απομάκρυνση όλων των άσχημων, μισοερειπωμένων και άλλων κατασκευών, ο καθαρισμός χώρων και η απομάκρυνση μπάζων και σκουπιδιών, η επιβολή προτύπων εμφάνισης για τις κυνηγετικές και ψαράδικες «καλύβες» και η κατασκευή καινούργιων, οργανωμένων «πράσινων» καλύβων η διαχείριση των οποίων θα γίνεται από τον ΦΔ για φιλοξενία κυνηγών.

Πρόσφατα ελήφθησαν οι πολιτικές αποφάσεις για την υλοποίηση της σύμπτυξης των δυο φορέων που ασχολούνται με τον τουρισμό στο Δέλτα του Έβρου. Η ενσωμάτωση του Τουριστικού Κέντρου Φερών στον ΦΔΔΕ θα γίνει σταδιακά. Οι ακριβείς όροι και οι διαδικασίες ενσωμάτωσης θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο συμφωνίας ανάμεσα στους δυο φορείς υπό τη στήριξη των νομικών τους υπηρεσιών. Η διαδικασία σύμπτυξης θα διαρκέσει ίσως 1-2 χρόνια και γι' αυτό θα πρέπει να προβλεφθούν και να συμφωνηθούν οι συνθήκες συνεργασίας των δυο φορέων και κατά την μεταβατική αυτή περίοδο Στη μεταβατική περίοδο το ΤΚΦ θα πρέπει σταδιακά να προσαρμοστεί στον τρόπο λειτουργίας του ΦΔΔΕ. Μια σειρά από υποδομές, μέσα και έργα, αλλά και δραστηριότητες πρέπει από τώρα να ενταχθούν σε χρηματοδοτικές προτάσεις στα πλαίσια του ΕΣΠΑ ώστε να εξασφαλιστεί η κατά το δυνατόν γρηγορότερη χρηματοδότησή τους.

Η φιλοσοφία, το περιεχόμενο και οι στόχοι των ξεναγήσεων που γίνονται στο Δέλτα του Έβρου θα επαναπροσδιοριστούν. Η νέα φιλοσοφία πρέπει να διέπεται: 1) από μια προσπάθεια ανάδειξης όχι των ξεχωριστών στοιχείων τη φύσης (είδη, οικότοποι, κλπ), αλλά των σχέσεων και των διασυνδέσεων και 2) να συνδυαστεί η απόλαυση της φύσης με την κατανόηση βασικών λειτουργιών και καταστάσεων μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή με στόχο την εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση του επισκέπτη. Το όλο πλαίσιο πρέπει να αναπτυχθεί με βάση τρεις βασικούς άξονες: α. Κατανόηση βασικών μηχανισμών λειτουργίας του δελταϊκού οικοσυστήματος και την επίδραση του ανθρώπου σε αυτήν, β. Κατανόηση της ιστορίας του ανθρώπου στην ευρύτερη περιοχή (Φέρες- Αίνοσ- Αλεξανδρούπολη) αναφορικά με τα

χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής και γ. Κατανόηση της προσπάθειας για την προστασία της φύσης στο Δέλτα του Έβρου.

Δεν χρειάζονται ριζικές αλλαγές στα βασικά μέσα και διαδικασίες που χρησιμοποιούνταν ως τώρα (έκθεση με οπτικοακουστικό υλικό σε ΚΕ, διαδρομές με λεωφορεία και βάρκα μέσα στο Δέλτα του Έβρου, θεματικές στάσεις και ξενάγηση). Για να εξυπηρετηθεί το νέο αναβαθμισμένο σύστημα τουριστικής αξιοποίησης πρέπει να κατασκευαστεί μέσα στο Δέλτα του Έβρου μια σειρά από νέες υποδομές, πολλές δε από τις υπάρχουσες πρέπει να ξηλωθούν τελείως, να αναδιαμορφωθούν ή να βελτιωθούν ριζικά.

Οι βασικές νέες υποδομές που προτείνονται είναι: πινακίδες προσανατολισμού, επεξηγηματικές και ερμηνείας περιβάλλοντος, δύο ψηλά παρατηρητήρια πουλιών και μια κρυψώνα, η πλήρης αναμόρφωση του Δασικού Περιπτέρου ως ένα μίνι κέντρο επισκεπτών, τρεις χώροι στάθμευσης, 2-4 μονοπάτια ερμηνείας περιβάλλοντος. Όλες οι υποδομές πρέπει να είναι προσβάσιμες σε ΑΜΕΑ. Δεν είναι επιθυμητή η ασφαλτόστρωση κανενός δρόμου εντός του Δέλτα του Έβρου. Να μην κατασκευαστεί και εγκαθιδρυθεί καμιά νέα υποδομή μέσα στο Δέλτα του Έβρου αν δεν έχει προηγηθεί ευρεία ενημέρωση των χρηστών (φορείς και άτομα) και να έχει με κάποιο τρόπο εξασφαλιστεί η συναίνεσή τους.

Δεν χρειάζεται να αλλάξουν πολλά πράγματα στο επίπεδο διαφήμισης και προσέλκυσης επισκεπτών, αλλά πρέπει να δοθεί έμφαση στην αύξηση των επισκεπτών τον χειμώνα. Οι εκθέσεις οπτικοακουστικού υλικού που θα βρίσκονται στα δυο ΚΕ πρέπει να έχουν ισότιμο ενδιαφέρον. Να ληφθεί μέριμνα ώστε οι διάφορες πολιτιστικές, επιστημονικές και άλλες ειδικές εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή να αξιοποιούνται τουριστικά. Ιδιαίτερη μνεία χρειάζεται για την Παναγία Κοσμοσώττειρα η παρουσία της οποίας πρέπει να ενταχθεί στην περιβαλλοντική ερμηνεία του Δέλτα του Έβρου και της ιστορίας της ευρύτερης περιοχής. Προς το παρόν δεν χρειάζεται ειδική μέριμνα για την παρακολούθηση των επιπτώσεων του τουρισμού στα προστατευτέα πολύτιμα στοιχεία του Δέλτα του Έβρου.

Αν και η βασική πολιτική απόφαση για τη σύμπτυξη των δυο κέντρων τουρισμού έχει ληφθεί απομένει να ληφθούν πολλές ακόμη αποφάσεις στρατηγικού χαρακτήρα για τον προσδιορισμό της τουριστικής αξιοποίησης που θα υιοθετηθεί για το Δέλτα του Έβρου. Αφού ο Φορέας Διαχείρισης πάρει όλες εκείνες τις πρωτοβουλίες που χρειάζονται ώστε να ληφθούν οι αποφάσεις αυτές, πρέπει να συνταχθεί η γενική μελέτη εφαρμογής τουριστικής αξιοποίησης, που θα συνδυάζεται στενά και θα εναρμονίζεται απόλυτα με τις προτάσεις του υπό εκπόνηση Γενικού Διαχειριστικού Σχεδίου και θα αποτελεί το κεντρικό κείμενο που θα καθοδηγεί τις επιμέρους επιλογές. Την μελέτη αυτή που πρέπει οπωσδήποτε να έχει ως κύριο χαρακτηριστικό την ευελιξία προσαρμογής σε δυναμικά εξελισσόμενες καταστάσεις δεν μπορεί να συντάξει άλλος πέραν από τον ίδιο τον Φορέα Διαχείρισης. Με βάση αυτή τη μελέτη θα προκηρυχτούν άλλωστε και οι επιμέρους τεχνικές μελέτες εφαρμογής (π.χ. κατασκευή παρατηρητηρίων, μονοπατιών, πινακίδων, εκπαιδευτικών σεμιναρίων, κλπ). Ιδιαίτερη προσπάθεια πρέπει να καταβληθεί από τον Φορέα Διαχείρισης ώστε να εξασφαλίσει έναν στοιχειώδη σχεδιασμό για την ενδιάμεση μεταβατική περίοδο έως ότου τα δυο κέντρα συμπτυχθούν πλήρως. Ο σχεδιασμός αυτός αφορά τις

εργασιακές σχέσεις και την εκπαίδευση του προσωπικού, τις διαδρομές, υποδομές και εξοπλισμό, την τιμολογιακή πολιτική και τη συγκέντρωση στατιστικών δεδομένων.

B.1 Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει αρκετές μελέτες για τον τουρισμό στο Δέλτα του Έβρου κάθε μια από τις οποίες αντιμετωπίζει το θέμα σε διαφορετικό βάθος και εύρος. Αν και μερικές από τις προτάσεις τους έχουν εφαρμοστεί, η πλειονότητα έχει παραμείνει απλή θεωρία. Επιπλέον, οι περισσότερες από εκείνες που πραγματοποιήθηκαν, εφαρμόστηκαν αποσπασματικά και γι' αυτό απέτυχαν ή παρήκμασαν. Τέλος, οι περισσότερες από τις δημιουργηθείσες υποδομές είτε δεν χρησιμοποιήθηκαν ποτέ είτε καταστράφηκαν λόγω ελλιπούς συντήρησης.

Με βάση λοιπόν την εμπειρία από τη χρήση των προηγούμενων μελετών αλλά και την κοινή λογική γίνεται σαφές ότι για να εφαρμοστεί οποιοδήποτε πρόγραμμα και να υπάρξει πραγματική ανάπτυξη οργανωμένης τουριστικής δραστηριότητας μέσα στο Δέλτα του Έβρου, και μάλιστα με υπολογίσιμα κοινωνικο-οικονομικά οφέλη, πρέπει να εξασφαλίζονται ταυτόχρονα τα εξής:

- Σωστά σχεδιασμένο πρόγραμμα τουριστικής ανάπτυξης
- Σωστή και ολοκληρωμένη διαχείριση της ΠΠ που θα εξυπηρετεί όλες τις αποφασισμένες και συμφωνημένες χρήσεις και προτεραιότητες ενώ ταυτόχρονα θα εξασφαλίζει τις αξίες του Δέλτα του Έβρου σύμφωνα με την υπάρχουσα νομοθεσία.
- Φορέας που είναι ικανός να εφαρμόσει το πρόγραμμα τουριστικής ανάπτυξης και να το εναρμονίσει με τις χρήσεις, τις προτεραιότητες, τις αξίες και τη νομοθεσία.

Κάτι τέτοιο δεν είχε υπάρξει ως τώρα αλλά πλέον ο ΦΔΔΕ - ο οποίος υφίσταται από το 2003 - έχει τις προοπτικές να το κάνει. Βεβαίως η εφαρμογή οποιασδήποτε διαχείρισης πρέπει να υποστηρίζεται από την αναγκαία πολιτική βούληση σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, και να μην υπεισέρχονται ανασταλτικού χαρακτήρα αντιφάσεις, παλινδρομήσεις, ασάφειες και επηρεασμοί. Κάτι τέτοιο επίσης δεν έχει επιτευχθεί ως σήμερα.

Επομένως, για να εφαρμοστεί οποιοδήποτε σύστημα τουρισμού και να γίνει δυνατή η εφαρμογή οποιωνδήποτε προτάσεων περιέχει μια μελέτη χρειάζεται και πολιτική βούληση και τοπική αποδοχή. Οι Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών είναι θεσμικά όργανα επιφορτισμένα για να εφαρμόζουν ενέργειες και δράσης ενημέρωσης, ευασθητοποίησης και διαπραγμάτευσης ώστε να πετυχαίνουν τοπική αποδοχή. Αν δεν συνυπάρχει όμως πολιτική βούληση, συντονισμός, τοπική αποδοχή και κατάλληλη νομοθεσία που να εφαρμόζεται στην πράξη τότε κανένα σύστημα ή σχέδιο δεν μπορεί να υλοποιηθεί πόσω δε μάλλον να πετύχει.

Πρέπει ωστόσο να διευκρινίσουμε εκ των προτέρων ότι σύμφωνα με την εκτίμηση της παρούσας μελέτης μια σωστή τουριστική δραστηριότητα στο Δέλτα του Έβρου η οποία θα ικανοποιεί τους επισκέπτες, θα αφήνει πολλαπλά οφέλη στην τοπική κοινωνία, θα είναι διάφανη και δεν θα υποβαθμίζει τα πολύτιμα στοιχεία του Δέλτα του Έβρου είναι απολύτως εφικτή αναβαθμίζοντας το Δέλτα του Έβρου, σε ιδανικό πρότυπο τουριστικού προορισμού και παράδειγμα προς μίμηση για όλη την Ελλάδα.

Φυσικά, για να επιτευχθεί αυτό υπάρχουν μερικές προϋποθέσεις. Η πιο βασική προϋπόθεση είναι η λειτουργία ενός συστήματος που θα ελέγχει με ικανοποιητικό τρόπο την ομαλή ροή των πραγμάτων και της τήρησης νόμων, κανόνων και διαδικασιών. Κλειδί για ένα τέτοιο σύστημα αποτελεί ένα απλό σχέδιο ελέγχου της πρόσβασης και της εξόδου από το Δέλτα του Έβρου. Το Δέλτα του Έβρου είναι πρακτικά μια περιοχή όπου δεν υφίσταται μόνιμη κατοίκηση. Επομένως, είναι πολύ εύκολο (εφόσον φυσικά υπάρξει η σχετική πολιτική βούληση) να δημιουργηθούν 2 - 4 είσοδοι-εξοδοί χερσαίες και υδάτινες (π.χ. 2 στη χέρσο και 2 στη θάλασσα). Όλοι οι χρήστες θα είναι υποχρεωμένοι να περνούν από αυτές και μόνον καθιστώντας έτσι εφικτό τον έλεγχο για τυχόν παρανομίες σε τακτική βάση. Αυτό θα διευκολύνει τα μέγιστα τον περιορισμό των παρανομιών και θα κάνει πολύ αποδοτικότερες τις περιπολίες στο εσωτερικό του Εθνικού Πάρκου – οι οποίες άλλωστε είναι αναγκαίο να ενισχυθούν σοβαρά.

Εξάλλου, ο περιορισμός και έλεγχος στα σημεία εισόδου – εξόδου του Δέλτα του Έβρου θα έχει και άλλες θετικές συνέπειες: θα αποθαρρύνει, κάθε λογής παρανομούντες ενώ θα διευκολύνει τον στρατό και τη συνοριοφυλακή στο έργο της πάταξης της λαθρομετανάστευσης και της φύλαξης των συνοριακών περιοχών από ξένες επιβουλές αντίστοιχα. Επιπλέον, θα διευκολύνει τα μέγιστα στην πάταξη της λαθροθηρίας και της παρανομίας στην εξάσκηση της θήρας, μόνιμο και χρόνιο αίτημα των Κυνηγετικών Συλλόγων της περιοχής και της Κυνηγετικής Συνομοσπονδίας βοηθώντας παράλληλα το έργο της Ομοσπονδιακής Θηροφυλακής. Τέλος, θα συμβάλλει καθοριστικά στην πάταξη της παραοικονομίας που αναπτύσσεται στο Δέλτα του Έβρου μέσω του συστήματος χρήσης των παράνομων καλυβών που έχουν κτιστεί στο Ανατολικό Δέλτα.

Αντίθετα, αν δεν υπάρξει ικανοποιητικό σύστημα φύλαξης και ελέγχων, καμιά μόνιμη υποδομή τουρισμού δεν θα στεριώσει ποτέ και δεν θα επιβιώσει των βανδαλισμών από εκείνους που έχουν άνομα συμφέροντα στο Δέλτα του Έβρου ή απλώς κάποιους που – χωρίς άλλο λόγο πέραν προσωπικού «γούστου» επιμένουν να καταστρέφουν κάθε προσπάθεια τουριστικής ανάπτυξης μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή. Σε αυτήν την περίπτωση, το σύστημα θα συνεχίσει να καρκινοβατεί και καμιά μελέτη δεν θα μπορέσει ποτέ να δώσει εφαρμόσιμη και ρεαλιστική λύση στα προβλήματα. Πρέπει λοιπόν να γίνει σαφές ότι όποιοι εναντιώνονται σε μία λύση που ευνοεί τους νομοταγείς και απειλεί τους παράνομους - χωρίς ταυτόχρονα να μετατρέπει τη χρήση του Δέλτα του Έβρου σε γκέτο - ή έχουν ανομολόγητες βλέψεις ή δεν αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα.

Με δεδομένα τα παραπάνω και σύμφωνα με τις προδιαγραφές της μελέτης, στο δεύτερο αυτό μέρος της παρούσας μελέτης γίνονται προτάσεις για τη διευθέτηση των εξής θεμάτων:

1. Βελτίωση των συνθηκών υπό τις οποίες υλοποιούνται οι οικοτουριστικές δραστηριότητες (διαχείριση περιβάλλοντος).
2. Έλλειψη ενιαίου πλάνου ερμηνείας περιβάλλοντος (κοινά μηνύματα, κοινά στοιχεία, έμφαση, εκπαίδευση προσωπικού, κλπ).
3. Ανάγκη επικαιροποίησης, εκσυγχρονισμού και ανανέωσης των διαθέσιμων

εποπτικών μέσων ερμηνείας περιβάλλοντος.

4. Ανανέωση κατάρτισης ξεναγών και όλων όσοι εμπλέκονται στην ερμηνεία περιβάλλοντος.

5. Χωρική οργάνωση των οικοτουριστικών δραστηριοτήτων στην Προστατευόμενη Περιοχή του Δέλτα του Έβρου λαμβάνοντας υπόψη τη νομοθεσία και ιδιαίτερα την ΚΥΑ 4110.

6. Σχεδιασμός προγράμματος προσέλκυσης επισκεπτών.

7. Σχέδιο παρακολούθησης της δραστηριότητας του οικοτουρισμού από το προσωπικό του Φορέα Διαχείρισης προκειμένου να μπορούν να εκτιμώνται οι επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας στον υγρότοπο.

8. Πρόταση οργάνωσης τοπικού δικτύου οικοτουριστικών δραστηριοτήτων με τους γειτονικούς τού Δέλτα του Έβρου οικισμούς.

Συνοπτικό περίγραμμα - βασικά σημεία του προτεινόμενου συστήματος τουριστικής αξιοποίησης για το Δέλτα του Έβρου

1. Οι δυο φορείς ενσωματώνονται σε έναν ο οποίος θα έχει ενιαία διοίκηση και οργάνωση, ένα σήμα, κοινούς στόχους και προτεραιότητες.

2. Το σύστημα επισκέψεων εξακολουθεί να λειτουργεί όπως σήμερα, δίνοντας έμφαση στην οργανωμένη ξενάγηση μετά από ραντεβού ενώ στο οποίο ενσωματώνεται και ένα υπο-σύστημα που διαχειρίζεται τους απρόσμενους επισκέπτες.

3. Διαμορφώνονται δυο Κέντρα - πόλοι επίσκεψης (που αμφότεροι λειτουργούν ως αφετηρίες και καταλήξεις): το υπάρχον στο Λουτρό και ένα δεύτερο στο Φυλάκιο Καραγώγου.

4. Διαμορφώνεται ένα τρίτο Κέντρο - πόλος επίσκεψης μέσα στο Δέλτα του Έβρου, στο πρώην Δασικό Περίπτερο κοντά στη λίμνη Νυμφών.

5. Ο βασικός τρόπος διαχείρισης των επισκεπτών παραμένει στην ουσία ίδιος όπως ίσχυε ως τώρα, στον ΦΔΔΕ, δηλαδή: ραντεβού-εισηγητική παρουσίαση σε κλειστό χώρο*, επιβίβαση σε λεωφορειάκι και περιήγηση σε επιλεγμένες διαδρομές* ξενάγηση με στάσεις και δραστηριότητες σε επιλεγμένα σημεία* επιβίβαση σε βάρκες και βαρκάδα σε επιλεγμένες διαδρομές*, επιβίβαση σε λεωφορειάκι και περιήγηση σε επιλεγμένες διαδρομές* και κλείσιμο – ολοκλήρωση της ξενάγησης πάλι σε κλειστό χώρο. Ανάλογα, δε, με τον χρόνο που διαθέτουν οι επισκέπτες, προτείνονται 3-4 διαφορετικές παραλλαγές του βασικού σεναρίου ξενάγησης.

---

* η μελέτη δίνει διάφορες εναλλακτικές λύσεις

* η μελέτη δίνει διάφορες εναλλακτικές λύσεις

* η μελέτη δίνει διάφορες εναλλακτικές λύσεις

* η μελέτη δίνει διάφορες εναλλακτικές λύσεις

* η μελέτη δίνει διάφορες εναλλακτικές λύσεις

6. Διαμορφώνονται νέοι, ενιαίοι στόχοι και φιλοσοφία τού περιεχομένου της ξενάγησης και της ερμηνείας του χώρου, που έχουν ως επίκεντρο την κατανόηση της λειτουργίας του δελταϊκού οικοσυστήματος και την επίδραση του ανθρώπου σε αυτήν.

Επειδή η οργάνωση τοπικού δικτύου τουριστικών δραστηριοτήτων με τους γειτονικούς του Δέλτα του Έβρου οικισμούς καθώς επίσης και το θέμα της ένταξης των τουριστικών σχημάτων του Δέλτα του Έβρου σε ένα ευρύτερο δίκτυο και στην στρατηγική τουριστικής αξιοποίησης του Νομού Έβρου (βλέπε προδιαγραφές μελέτης) εκφεύγει από τα στενά όρια της παρούσας μελέτης συζητείται μόνο επιφανειακά. Επίσης το θέμα της συνολικής αξιοποίησης των τουριστικών πόρων που βρίσκονται γειτονικά ή περιφερειακά στο Δέλτα του Έβρου συζητείται επιφανειακά μια και δεν είναι θέμα της δικαιοδοσίας του ΦΔΔΕ.

Συνοπτικά...

Στο δεύτερο αυτό μέρος η μελέτη θα ασχοληθεί με την οργάνωση ρεαλιστικών και εφαρμόσιμων προτάσεων σχετικά με οργάνωση του συστήματος ξεναγήσεων στο Δέλτα του Έβρου. Οι κρίσιμες προϋποθέσεις για να καταστεί δυνατή η εφαρμογή του προτεινόμενου συστήματος είναι:

- Σημαντική βελτίωση της διαχείρισης των οικοτόπων του Δέλτα του Έβρου και της ποιότητας του τοπίου
- Σοβαρή βελτίωση του ελέγχου της Προστατευόμενης Περιοχής έναντι παρανομιών
- Μετατροπή του Δέλτα του Έβρου σε μία περιοχή με (σχετικά) ελεγχόμενη είσοδο και έξοδο χρηστών και επισκεπτών.
- Συντονισμός του τουριστικού συστήματος στο Δέλτα του Έβρου από ένα ενιαίο όργανο διαχείρισης, οργάνωσης και λήψης αποφάσεων.

B.2 Το Δέλτα του Έβρου ως Τουριστικός Πόρος

B.2.1 Εισαγωγή

Σύμφωνα με το πρώτο μέρος της παρούσας μελέτης, το Εθνικό Υγροτοπικό Πάρκο Δέλτα Έβρου (ΕΘΥΠΔΕ) είναι μια περιοχή που προστατεύεται για τη φύση της, με στόχο να διαφυλάξει ορισμένα πολύτιμα στοιχεία (είδη ζώων και φυτών αλλά και κάποιους τύπους οικοτόπων) που αποτελούν μέρος της φυσικής κληρονομιάς της Ελλάδας και του πλανήτη. Ταυτόχρονα, όμως, τα στοιχεία αυτά, αποτελούν τμήματα ενός οικοσυστήματος, στο οποίο συμμετέχει ενεργά και ο άνθρωπος. Έτσι, δεν μιλάμε για μία Προστατευόμενη Περιοχή από την οποία απέχει η ανθρώπινη παρουσία, αλλά αντίθετα για ένα οικοσύστημα τμήματα του οποίου προστατεύονται ενώ άλλα (στενά αλληλεπιδρώντα με τα πρώτα) τυγχάνουν πολυποίκιλης χρήσης από τον άνθρωπο. Όλα τα στοιχεία αυτά μαζί με τους χρήστες τους και τις συνθήκες χρήσης τους, συναρθρώνουν το τουριστικό προϊόν που λέγεται Δέλτα του Έβρου (Γράφημα 3).

Συγκρίνοντας, λοιπόν, το Δέλτα του Έβρου με κάποιο άλλο τουριστικό προορισμό,, π.χ. έναν αρχαιολογικό χώρο, διαπιστώνουμε ένα τουριστικό προϊόν το οποίο ως χώρος είναι μεν συγκεκριμένος αλλά ταυτόχρονα είναι και πολύ πιο εκτεταμένος. Εξάλλου, σε αντίθεση με έναν αρχαιολογικό χώρο, κατά κανέναν τρόπο δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκλειστικά χώρος επίσκεψης αφού μέσα στο Δέλτα του Έβρου λαμβάνουν χώρα πολυποίκιλες ανθρώπινες δραστηριότητες - παραγωγικές και μη - που συνοδεύονται και από αντίστοιχες υποδομές.

Συνεπάγεται, επομένως, ότι κύρια μέριμνα του όποιου διαχειριστή του Δέλτα του Έβρου ως τουριστικό προϊόν είναι να διατηρήσει το σύνολο του χώρου αυτού σε τέτοια κατάσταση ώστε:

- να παραμείνει αξιοθέατο και άξιο επίσκεψης,
- να καθίσταται εφικτή η ομαλή διεξαγωγή των άλλων ανθρώπινων δραστηριοτήτων,
- και να εξασφαλίζεται (με προτεραιότητα έναντι των άλλων) η προστασία και διατήρηση των πολύτιμων φυσικών στοιχείων για τα οποία κηρύχθηκε Προστατευόμενη Περιοχή.

Αυτή ακριβώς η σύνθεση είναι και η μεγάλη πρόκληση της διαχείρισης του Δέλτα του Έβρου καθώς και η πηγή πρόκλησης πιθανών συγκρούσεων και αντιθέσεων. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να γίνει κοινή συνείδηση σε όλους ότι ο τουρισμός και η διαχείριση είναι δυο έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες στο Δέλτα του Έβρου: η ποιότητα, οι τρόποι και οι προοπτικές και δυνατότητες βελτίωσης της τουριστικής αξιοποίησης εξαρτώνται απόλυτα από την ποιότητα της διαχείρισης του βιοτόπου. Ακολουθώντας, όσα στοιχεία δεν είναι σε καλή κατάσταση πρέπει να βελτιωθούν και στη συνέχεια να γίνει προσπάθεια ο επισκέπτης να παίρνει τη μέγιστη δυνατή ικανοποίηση που μπορεί να του δώσει το τουριστικό αυτό προϊόν με τρόπο που να

εξασφαλίζονται τα μέγιστα δυνατά κοινωνικο-οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία στο διηνεκές.

Γράφημα 6: Οι φορείς και οι χρήστες επιδρούν επί των φυσικών πόρων μέσω υποδομών, έργων, δραστηριοτήτων και μετακινήσεων. Το σύνολο αυτών αποτελεί τον τουριστικό πόρο που βιώνει ο επισκέπτης.

B.2.2 Προτεινόμενες λύσεις στα προβλήματα προστασίας και διαχείρισης

Στο πρώτο μέρος της παρούσας μελέτης έχει γίνει αναλυτική παρουσίαση των προβλημάτων διαχείρισης και προστασίας του Δέλτα του Έβρου. Βέβαια, τα προβλήματα αυτά είναι πολλά και μεγάλα· δεν είναι επομένως δυνατό να συζητηθούν περαιτέρω στα πλαίσια αυτής της μελέτης. Επειδή, ωστόσο, οι λύσεις τους αποτελούν αναγκαίες προϋποθέσεις προκειμένου να γίνει δυνατή η δυνάμει εφαρμογή των προτάσεων της μελέτης, θα κάνουμε αναγκαστικά μια σειρά από παραδοχές. Θα δεχτούμε, δηλαδή, ότι μια σειρά από διαχειριστικά θέματα του Δέλτα του Έβρου θα λυθούν είτε με παρεμβάσεις τοπικών ή περιφερειακών φορέων είτε με παρεμβάσεις της κεντρικής εξουσίας.

Αυτά που πρέπει να γίνουν σε τοπικό επίπεδο συνδέονται μοιραία με ευρύτερες αλλαγές, θα παραμένουν δε εσαεί ευχολόγιο αν δεν γίνουν οι αλλαγές αυτές. Για τις ανάγκες της μελέτης θα παρουσιάσουμε 3 υποθετικά σενάρια στα οποία διαφοροποιείται η ένταση, το εύρος και το βάθος, αλλά και η διάρκεια των εν λόγω αλλαγών:

Σενάριο 1^ο: Δεν πραγματοποιείται καμία αλλαγή – συνεχίζεται η σημερινή κατάσταση ως έχει.

Σενάριο 2^ο: Λαμβάνονται τα στοιχειωδώς αναγκαία μέτρα ώστε να βελτιωθεί κάπως η κατάσταση διαχείρισης.

Σενάριο 3^ο: Γίνονται όλα όσα πρέπει ώστε να βελτιωθεί και να διατηρηθεί η κατάσταση του Δέλτα του Έβρου (ως τουριστικό προϊόν) σε υψηλό επίπεδο ποιότητας.

Σενάριο 1ο

Αν δεν πραγματοποιηθεί καμία αλλαγή της σημερινής κατάστασης στο Δέλτα του Έβρου, τότε ό,τι και αν γίνει στο πεδίο του τουρισμού (βελτίωση της οργάνωσης, των δεξιοτήτων και των υποδομών) δε θα φέρει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Δηλαδή, στην περίπτωση αυτού του σεναρίου το Δέλτα του Έβρου ως τουριστικό προϊόν δεν πρόκειται ποτέ να αποδώσει αξιόλογα και οφθαλμοφανή κοινωνικά, οικονομικά αλλά και περιβαλλοντικά οφέλη.

Σενάριο 2ο

- Εγκαθίδρυση κάποιας μορφής ελέγχου εισόδου και εξόδου από το Δέλτα του Έβρου.
- Περιορισμός στις παρανομίες θήρας, στην πρόσβαση και τη μετακίνηση για τους ανθρώπους και τα ζώα μέσω αυξημένων περιπολιών και φύλαξης.
- Βελτίωση του τοπίου μέσω ειδικά συντονισμένης άπαξ προσπάθειας που θα αντιμετωπίσει τα εξής: σκουπίδια, μπάζα, άσχημα έργα, ερειπωμένες καλύβες, μαντριά.

Σενάριο 3ο

- Κάθε έργο μέσα στο Δέλτα του Έβρου είναι προγραμματισμένο και συμφωνημένο από όλους τους χρήστες μέσω Γενικού Διαχειριστικού Σχεδίου.
- Πραγματοποιείται τυπικός έλεγχος εισόδου και εξόδου από το Δέλτα του Έβρου.
- Επιτυγχάνεται εξάλειψη της λαθροθηρίας με αυστηρούς ελέγχους και φύλαξη.
- Πραγματοποιείται βελτίωση του τοπίου χάρη σε συντονισμένη, συνεχή προσπάθεια με έμφαση στα εξής: σκουπίδια, μπάζα, άσχημα έργα, ερειπωμένες καλύβες, μαντριά.
- Υπάρχει πλήρης σεβασμός των περιορισμών πρόσβασης και μετακινήσεων ανθρώπων και ζώων, μέσω αυξημένων περιπολιών.
- Πραγματοποιείται διάθεση μη - παραγωγικών γεωργικών εκτάσεων στην κτηνοτροφία με αποτέλεσμα την ελάφρυνση της βοσκητικής πίεσης στον υγρότοπο. Για να επιτευχθεί αυτό γίνεται καλύτερη διαχείριση των γλυκών νερών και του συστήματος αρδεύσεων.

- Γίνεται εντατικοποίηση των διμερών (και τριμερών) επαφών για τον έλεγχο της ρύπανσης του ποταμού.
- Αυξάνονται οι περιπολίες για τον έλεγχο της εφαρμογής των νόμων.
- Επιτυγχάνεται πλήρης έλεγχος του «καθεστώτος» των καλυβών στο Ανατολικό Δέλτα.

B.2.3 Η τουριστική αξία του Δέλτα του Έβρου για τον επισκέπτη

Ανεξάρτητα από το τι γνωρίζει ο επισκέπτης πριν φτάσει στο Δέλτα του Έβρου, το ΕΘΥΠΔΕ μπορεί να προσφέρει στον επισκέπτη μια σειρά από δυνατότητες, οι βασικότερες από τις οποίες είναι:

1. Αισθητική απόλαυση των φυσικών τοπίων σε συνδυασμό όμως και με την ανθρώπινη παρουσία, τις ανθρώπινες δραστηριότητες, τα κτήρια και τις κατασκευές.
2. Παρακολούθηση πουλιών: τόσο οι μεγάλοι τους αριθμοί, όσο και η ποικιλία και η σπανιότητα των ειδών αυξάνει την αισθητική (και όχι μόνο) απόλαυση των επισκεπτών, ιδιαίτερα σε συνδυασμό με τα ωραία τοπία.
3. Παρακολούθηση ζώων και φυτών (τσακάλι, λαγόγυρος, ερπετά, αμφίβια, διάφορα υδρόβια φυτά) για την αισθητική (και όχι μόνο) ικανοποίηση των επισκεπτών.
4. Ανάπτυξη της ιδιαίτερης αίσθησης που σχετίζεται με τη θέση του Δέλτα του Έβρου δίπλα στα ελληνοτουρκικά σύνορα.
5. Ανακάλυψη φυσικών, σχεδόν απρόσιτων στον άνθρωπο σημείων μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή και ανάπτυξη της αίσθησης αποκάλυψης και ικανοποίησης που σχετίζεται με την ύπαρξή τους.
6. Μελέτη των παραδοσιακών σκαφών της περιοχής και των μεθόδων ψαρέματος που χρησιμοποιούν οι αλιείς στο Δέλτα του Έβρου.
7. Επίσκεψη στα φυσικά ιχθυοτροφεία.
8. Παρατήρηση των βοσκόντων ζώων.
9. Εκπαίδευση υψηλού επιπέδου σχετικά με την οικολογική λειτουργία του όλου συστήματος.

Τα παραπάνω αξιοθέατα που μπορεί δυνάμει να προσφέρει το ΕΘΥΠΔΕ εμπίπτουν σε διάφορες κατηγορίες ως προς τον βαθμό που πράγματι ο επισκέπτης τα απολαμβάνει. Για παράδειγμα, τα υπέροχα τοπία του Δέλτα του Έβρου στιγματίζονται από την ύπαρξη σκουπιδιών, μπάζων, ερειπίων και άσχημων κατασκευών. Έτσι, ο επισκέπτης δεν μπορεί να τα απολαύσει σε όλη τους τη δυνάμει

έκταση. Η ακόμη, παρόλο που υπάρχουν ακόμη φυσικά ιχθυοτροφεία και παραδοσιακές μέθοδοι αλιείας, δεν έχει προβλεφτεί ο κατάλληλος σχεδιασμός και οι υποδομές για να τα απολαύσει ο επισκέπτης· έτσι για τον τουρισμό είναι πρακτικά ανύπαρκτα.

Σε ποιο βαθμό τα παραπάνω στοιχεία του Δέλτα του Έβρου πράγματι αξιοποιούνται από τον μέσο επισκέπτη ως τώρα; Μέχρι σήμερα δεν έχει πραγματοποιηθεί ποτέ σχετική μελέτη. Επειδή, ωστόσο, το ερώτημα είναι σημαντικό επιχειρήσαμε να δώσουμε μερικές υποκειμενικές απαντήσεις που συνοψίζονται στον Πίνακα 2¹³.

Πίνακας 2 : Υποκειμενική εκτίμηση βαθμού αξιοποίησης των τουριστικών δυνατοτήτων του Δέλτα του Έβρου από τους επισκέπτες ως σήμερα.

Στοιχεία	Ποιότητα – κατάσταση – υποδομές (0=κακή, 5=ιδανική)	Βαθμός αξιοποίησης
Τοπίο	3	☹
Πουλιά	4	☺
Άλλα ζώα και φυτά	3	☹
Αίσθηση συνόρων	-	☹
Αίσθηση ανακάλυψης	-	☹
Σκάφη και αλιεία	1	☹
Ιχθυοτροφεία	1	☹
Βόσκοντα ζώα	5	☹
Εκπαίδευση	-	☹

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, μέχρι σήμερα, μόνο τα πουλιά και το τοπίο αξιοποιούνται από τους επισκέπτες σε σχετικά ικανοποιητικό βαθμό. Πιο συγκεκριμένα, αυτά που δύναται να κάνει ο μέσος επισκέπτης στο Δέλτα του Έβρου ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις επιθυμίες του είναι:

- α. Περιήγηση με αυτοκίνητο και με βάρκα και απόλαυση του τοπίου,
- β. Φωτογράφιση και
- γ. Παρακολούθηση, αναγνώριση και φωτογράφιση ζωντανών οργανισμών (ζώων και φυτών).

¹³ Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει μόνο το βαθμό αξιοποίησης των στοιχείων του Δέλτα του Έβρου και όχι την ικανοποίηση που αντλούν οι επισκέπτες από αυτά. Το δεύτερο θα αποτελούσε αντικείμενο ολόκληρης μελέτης που θα συμπλήρωνε τη σημασία του Πίνακα 1.

Ακόμη, κάποιες ειδικές κατηγορίες επισκεπτών μπορούν να ασχοληθούν με:

- α. Έρευνα επιστημονική και κοινωνική,
- β. Φωτογράφιση φύσης,
- γ. Εκπαίδευση πάνω σε αναγνώριση πουλιών, λειτουργία οικοσυστήματος, διαχείριση προστατευόμενων περιοχών, κλπ. και
- δ. Ερασιτεχνική αλιεία

Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι οι ειδικές αυτές κατηγορίες παραμένουν ένα μικρό ποσοστό του συνόλου των επισκεπτών.

Τι αντιμετωπίζει σήμερα ο επισκέπτης;

Όπως αναφέρθηκε και στο πρώτο τμήμα της παρούσας μελέτης, μπορεί κανείς να διαχωρίσει τους επισκέπτες του Δέλτα του Έβρου σε διάφορες κατηγορίες με κριτήριο το υπόβαθρο, τα ενδιαφέροντα, τις γνώσεις και τις προσδοκίες τους. Πέρα, πάντως, από τις πιθανές αυτές διαφορές, μπορούμε να περιγράψουμε την εμπειρία του μέσου επισκέπτη στο Δέλτα του Έβρου.

Πριν ακόμη φτάσει στο Δέλτα του Έβρου, ο μέσος επισκέπτης γνωρίζει (τις περισσότερες φορές ασαφώς) ότι πρόκειται για μία περιοχή στην άκρη της Ελλάδας που προστατεύεται για τη φύση της. Φτάνοντας, ο μέσος επισκέπτης μαθαίνει ότι ο χώρος στον οποίο εισέρχεται τιτλοφορείται Προστατευόμενη Περιοχή / Εθνικό Πάρκο και αντιμετωπίζει έναν ικανοποιητικό βαθμό οργάνωσης: πρόθυμοι ξεναγοί κάνουν εισηγητικές ομιλίες μέσα σε έναν φροντισμένο χώρο, ενώ γνωρίζει ότι υπάρχει συγκεκριμένο ωράριο για την ξενάγησή του και εντός της Προστατευόμενης Περιοχής. Λογικό είναι λοιπόν να υποθέσουμε ότι ο μέσος επισκέπτης ξεκινά την επίσκεψή του στο Δέλτα του Έβρου πολύ θετικά προδιαθετιμένος.

Μπαίνοντας, όμως, στην Προστατευόμενη Περιοχή βιώνει τα εξής:

1. Πινακίδες που απαγορεύουν την πρόσβαση σε ορισμένα σημεία του Δέλτα του Έβρου ενώ ταυτόχρονα γίνεται ο ίδιος μάρτυρας της ανεξέλεγκτης κυκλοφορίας οχημάτων και πεζών στις ίδιες αυτές περιοχές
2. Κυνήγι πολύ κοντά σε περιοχές όπου οι επισκέπτες απολαμβάνουν την – θεωρητικά – αδιατάρακτη παρουσία πουλιών.
3. Πολλά σημεία με μπάζα και σκουπίδια και παρατημένα εξαρτήματα κυρίως ψαρικής.
4. Πολλά σημεία με άσχημες, ασυντήρητες, πρόχειρες και ερειπωμένες κατασκευές (καλύβες, υπόστεγα, προβλήτες, κτίρια, μαντριά, στάβλοι, αντλιοστάσια, Δασικό Περίπτερο, κλπ).
5. Πολλά σημεία με μισοτελειωμένες χωματουργικές εργασίες.
6. Πεσμένες, πυροβολημένες και ξεθωριασμένες πινακίδες.
7. Παραβίαση των απαγορεύσεων που περιγράφονται στις πινακίδες.

Ειδικότερα, όσον αφορά τους επισκέπτες και την ξενάγησή τους μπορεί κανείς να παρατηρήσει τα εξής:

1. Συχνά δίνονται αποπροσανατολιστικά μηνύματα από βαρκάρηδες και ξεναγούς για το τι είναι και τι δεν είναι μια ΠΠ, τι συμβαίνει στο Δέλτα του Έβρου, τι είναι οι καλύβες στην ευθυγράμμιση, τι είναι ο ΦΔΔΕ, κλπ.
2. Δε δίνεται καμιά εξήγηση για την συνύπαρξη κυνηγιού και προστασίας της φύσης. Πώς γίνεται δηλαδή από τη μια να προστατεύουμε τα πουλιά και ακριβώς δίπλα να τα κυνηγάμε.
3. Πουθενά δεν γίνεται αισθητή κάποια παρουσία προσωπικού φύλαξης και αστυνόμευσης (με στολές, αυτοκίνητα διακριτά σημασμένα, κλπ).
4. Η κατάσταση στα σημεία επιβίβασης και αποβίβασης στις βάρκες είναι απογοητευτική: επικρατεί αταξία, χωρίς την απαραίτητη φροντίδα για να διατηρηθεί το μέρος καθαρό και όμορφο.
5. Δεν υπάρχει ούτε ένα καλό παρατηρητήριο ώστε να μπορεί να χαρεί κανείς τα πουλιά από ψηλά και να πάρει μία ιδέα για το σύνολο της επίπεδης αυτής περιοχής.
6. Τέλος, οι υποδομές για άτομα με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ) απουσιάζουν σχεδόν ολοσχερώς.

B.2.4 Προτάσεις

Είναι προφανές ότι το τουριστικό προϊόν που λέγεται Δέλτα του Έβρου δεν έχει διατηρηθεί σε κάποια ιδανική κατάσταση και αυτό γίνεται αντιληπτό και από τον επισκέπτη – μειώνοντας την απόλαυσή του. Για να βελτιωθεί η εντύπωση αυτή πρέπει να γίνουν μια σειρά από ενέργειες που σχετίζονται εμμέσως μόνο με την ίδια την τουριστική βιομηχανία αν και την επηρεάζουν άμεσα:

- Να ενεργοποιηθεί ο ΦΔΔΕ, να στηριχθεί και να ενισχυθεί από τις τοπικές αρχές και την Πολιτεία ώστε να πετυχαίνει το ρόλο του· δηλαδή το συντονισμό των εμπλεκόμενων υπηρεσιών, φορέων και ιδιωτών ώστε να αποφεύγονται οι ασυντονιστες παρεμβάσεις. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι απαραίτητο να εκπονηθεί ένα Γενικό Διαχειριστικό Σχέδιο. Σε αυτό θα περιλαμβάνεται σχεδιασμός για τα προβλεπόμενα έργα της επόμενης δεκαετίας. Εννοείται, δε, ότι θα πρέπει να δεσμευτούν οι φορείς και οι υπηρεσίες που εμπλέκονται στη διαχείριση του Δέλτα του Έβρου ότι θα το εφαρμόσουν στην πράξη¹⁴.
- Να γκρεμιστούν και να απομακρυνθούν όλες οι άσχημες, μισοερειπωμένες, κλπ κατασκευές.
- Να χτιστούν καινούργιες («πράσινες») καλύβες με φυσικά υλικά, η διαχείριση των οποίων θα γίνεται από τον ΦΔ με σκοπό τη φιλοξενία κυνηγών (Βλ.

---

¹⁴ Το Γενικό Διαχειριστικό Σχέδιο έχει ήδη δημοπρατηθεί από τον ΦΔΔΕ.

προτάσεις στις μελέτες Παρασκευόπουλος & συν. 1992-1994, Καλοκάρδου & συν. 1996 -1997, ΕΠΜ 1999).

- Να καθαριστεί ο χώρος και να απομακρυνθούν τα μπάζα και τα σκουπίδια.
- Να γίνεται έλεγχος των εισερχομένων και των εξερχομένων στο Δέλτα του Έβρου από 4 εισόδους - στελεχωμένες με υπαλλήλους του ΦΔΔΕ.

B.2.5 Συμπεράσματα

Για την ανάπτυξη οποιουδήποτε υγιούς και αποδοτικού συστήματος τουριστικής αξιοποίησης στο Δέλτα του Έβρου, αναγκαία προϋπόθεση είναι η εξασφάλιση της διατήρησης των πολύτιμων φυσικών του στοιχείων. Για να γίνει αυτό απαιτείται πολιτική βούληση σε κεντρικό κυρίως επίπεδο καθώς και μια σειρά από παρεμβάσεις σε διάφορα επίπεδα. Οι βασικότερες εξ αυτών αφορούν την ενίσχυση των μηχανισμών ελέγχου εφαρμογής των νόμων. Η ισχύουσα νομοθεσία (ΚΑ 4110/07) χρήζει βελτίωσης σε διάφορα σημεία. Ο ΦΔΔΕ πρέπει να ενισχυθεί από την πολιτεία και την αυτοδιοίκηση για να εκτελέσει ικανοποιητικά το ρόλο του. Η εγκαθίδρυση ενός επαρκούς συστήματος φύλαξης και περιπολιών μέσα στο Δέλτα του Έβρου είναι έκ των ων ου άνευ. Απαραίτητη επίσης είναι η καθιέρωση ορισμένων μόνο εισόδων και εξόδων στο Δέλτα του Έβρου για όλους τους χρήστες και επισκέπτες. Αν δεν γίνει αυτό, τα περιθώρια ουσιαστικής βελτίωσης της τουριστικής αξιοποίησης και της διατήρησης σχετικών υποδομών μέσα στο Δέλτα του Έβρου είναι στην πράξη ανύπαρκτα. Ανάμεσα στις τοπικές παρεμβάσεις που θα πρέπει οπωσδήποτε να συνοδεύουν κάθε προσπάθεια βελτίωσης της ποιότητας του τουριστικού πόρου είναι το γκρέμισμα και απομάκρυνση όλων των άσχημων, μισοερειπωμένων και άλλων κατασκευών, ο καθαρισμός χώρων και η απομάκρυνση μπάζων και σκουπιδιών, η επιβολή προτύπων εμφάνισης για τις κυνηγετικές και ψαράδικες «καλύβες» τις χτισμένες προ του 2003 και η κατασκευή καινούργιων, «πράσινων» καλύβων με φυσικά υλικά η διαχείριση των οποίων θα γίνεται από τον ΦΔ για φιλοξενία κυνηγών.

B.3 Οι Φορείς Διαχείρισης του Τουρισμού και οι Υποδομές τους

B.3.1 Εισαγωγή

Ο βασικότερος από τους αρχικούς στόχους αυτής της μελέτης ήταν να τεκμηριώσει την ανάγκη σύμπτυξης των δυο φορέων που ασχολούνται με τον τουρισμό στο Δέλτα του Έβρου σε έναν.

Ενώ η μελέτη αυτή βρισκόταν σε εξέλιξη ο Δήμαρχος Φερών εξέφρασε την πολιτική του βούληση και την έγκριση του Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Φερών για τα εξής:

1. Να ενσωματωθεί το τμήμα της ΔΕΤΑΦ που ασχολείται με την τουριστική αξιοποίηση του Δέλτα του Έβρου και την Κοσμοσώτεια στον Φορέα Διαχείρισης του Δέλτα του Έβρου (ΦΔΔΕ) και
2. Να παραχωρήσει στον ΦΔΔΕ το Φυλάκιο Καραγώγου (κτίριο πρόσφατα παραχωρηθέν από τον στρατό στο Δήμο Φερών), για να χρησιμοποιηθεί από τον ΦΔΔΕ ως Κέντρο Επίσκεψης στο Δέλτα του Έβρου ή κάτι άλλο.

Η εξέλιξη αυτή είναι πολύ θετική, διότι στην ουσία ταυτίζεται πλήρως με τα συμπεράσματα στα οποία είχε καταλήξει και το WWF Ελλάς μέσα από την παρούσα μελέτη (βλ. πρώτο μέρος) – πρόταση που είχε γίνει και από άλλες, πρότερες μελέτες (Ρήγας και συν. 2002).

Η πρόταση κατετέθη από τον Δήμαρχο Φερών στα τέλη Σεπτεμβρίου 2008 στο ΔΣ του ΦΔΔΕ το οποίο και την έκανε δεκτή. Βεβαίως εκκρεμεί ακόμη η οριστική ρύθμιση των πρακτικών, διαδικαστικών και νομικών θεμάτων που αφορούν την παραχώρηση αυτή και την αλλαγή. Έτσι, δεν είναι ακόμη σαφές τι θα συμβεί με τους εργαζόμενους στην ΔΕΤΑΦ οι οποίοι μέχρι σήμερα ασχολούνταν με τη διαχείριση – εξυπηρέτηση επισκεπτών στο Δέλτα του Έβρου, ούτε πώς θα γίνει ακριβώς νομικά η παραχώρηση κτιρίου, υπό ποιους όρους, κλπ. Οι νομικοί σύμβουλοι των δυο πλευρών ανέλαβαν να διερευνήσουν τα τυπικά θέματα.

Στο διάστημα αυτό, το WWF Ελλάς ζήτησε από το ΔΣ του ΦΔΔΕ και έλαβε αναβολή της ημερομηνίας παράδοσης της μελέτης, με το σκεπτικό ότι θα έπρεπε πρώτα να περιμένουμε να διευθετηθούν τα θέματα αυτά ώστε οι προτάσεις της μελέτης να βασιστούν σε πραγματικά και όχι υποθετικά δεδομένα σύμπτυξης. Επειδή όμως οι απαντήσεις των νομικών συμβούλων για τα τυπικά αυτά θέματα ενδέχεται να καθυστερήσουν πολύ, ελήφθη και από τις δυο πλευρές (ΦΔΔΕ και WWF Ελλάς) κοιν συναινέσ η απόφαση να προχωρήσει το WWF Ελλάς στην ολοκλήρωση της μελέτης βασισμένο στην παραδοχή ότι η συνένωση-σύμπτυξη θα γίνει παρόλο που ακόμη τα τελικά της τυπικά χαρακτηριστικά δεν είναι επακριβώς γνωστά.

Έτσι οι στόχοι της μελέτης αναπροσαρμόστηκαν, πλέον, στο να υποδείξει ποιοι είναι οι καλύτεροι τρόποι για να γίνει η συνένωση και επίσης - στο μέτρο της ειδικότητας του μελετητή - υπό ποιες συνθήκες και όρους πρέπει να γίνει.

Το δεύτερο μέρος της παρούσας μελέτης, λοιπόν, θεωρεί ότι η ενοποίηση των δυο Κέντρων (Τουριστικό Κέντρο Φερών και Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα του Έβρου) υπό τον ΦΔΔΕ είναι δεδομένη. Και παρότι οι θεσμικές λεπτομέρειες και οι πιθανοί περιορισμοί (νομικοί, θεσμικοί και άλλοι) δεν είναι ακόμη γνωστοί στο σύνολό τους, θα κάνει τις προτάσεις της βασισμένη στο γεγονός αυτό.

B.3.2 Η σύμπτυξη των δύο φορέων

Διαδικασίες, χρονοδιαγράμματα και μεταβατική περίοδος

Οι δυο φορείς που μέχρι σήμερα ασχολούνται με τον τουρισμό στο Δέλτα του Έβρου θα ενσωματωθούν σε έναν. Λόγω του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου αυτό πρακτικά σημαίνει ότι το τμήμα της ΔΕΤΑΦ που ασχολείται με τον τουρισμό στο Δέλτα του Έβρου θα απορροφηθεί από τον ΦΔΔΕ. Έτσι, στο εξής η τουριστική εκμετάλλευση και αξιοποίηση του Δέλτα του Έβρου θα γίνεται από έναν και μόνο φορέα.

Επίσης η συνένωση θα σημαίνει ότι ο νέος, επεκταμένος ΦΔΔΕ θα πρέπει να ενσωματώσει με κάποιο τρόπο τους εργαζόμενους της ΔΕΤΑΦ που ασχολούνται με τον τουρισμό στο Δέλτα του Έβρου. Όσο απλό κι αν ακούγεται αυτό, υπάρχει μια πληθώρα θεμάτων προς ρύθμιση, μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων της νομοθεσίας και των δυνάμει διαθέσιμων διαθέσιμων πόρων. Για παράδειγμα, τα εξής θέματα χρήζουν επίλυσης:

- Ποιο πλαίσιο συνθηκών εργασίας θα δημιουργηθεί για τους ως τώρα απασχολούμενους στη ΔΕΤΑΦ;
- Πόσοι από αυτούς θα θελήσουν να συνεργαστούν με τον ΦΔΔΕ υπό τις νέες αυτές συνθήκες;
- Πόσοι θα θελήσουν να αναλάβουν τους νέους σύνθετους ρόλους που απαιτεί ο ΦΔΔΕ;
- Πόσοι και πότε θα είναι έτοιμοι ώστε να αποκτήσουν τα τυχόν απαιτούμενα προσόντα (π.χ. δίπλωμα οδήγησης ταχύπλοου);

Οι απαντήσεις σε τέτοια θέματα σίγουρα δεν μπορούν να δοθούν από μια μελέτη σαν την παρούσα. Επιπρόσθετα, οι γνωματεύσεις των νομικών συμβούλων, οι συνεννοήσεις μεταξύ των δυο φορέων και οι σχετικές διαπραγματεύσεις και αποφάσεις θα απαιτήσουν χρόνο. Επίσης είναι σίγουρο ότι προκειμένου ο ΦΔΔΕ να προσλάβει νέους υπαλλήλους αλλά και να αποκτήσει νέες υποδομές θα χρειαστεί εισροή μεγαλύτερων κονδυλίων. Η υποβολή σχεδίων και προτάσεων, τεχνικών δελτίων προς χρηματοδότηση, κλπ. είναι διαδικασίες χρονοβόρες, όπως και οι τυπικά απαιτούμενες διαδικασίες για την πρόσληψη ανθρώπων και την αγορά εξοπλισμού.

Αυτά όλα σημαίνουν ότι - ακόμη και αν η όποια σύμπτυξη μεταξύ των δυο φορέων αποφασιστεί και συμφωνηθεί άμεσα - η τελική μορφή του φορέα που θα ασχολείται με τον τουρισμό στο Δέλτα του Έβρου υπό τον ΦΔΔΕ δεν θα μπορέσει να λάβει την τελική του μορφή πριν από 15-20 μήνες.

Παρόλα αυτά, πρέπει να βρεθούν λύσεις ώστε - στη μεταβατική περίοδο που θα παρεμβληθεί - το σύστημα τουριστικής εκμετάλλευσης να λειτουργήσει ενιαία. Θα πρέπει, μάλιστα, οι συνθήκες λειτουργίας κατά τη μεταβατική περίοδο να είναι τέτοιες που θα προετοιμάσουν, διευκολύνουν και θα επιταχύνουν την ολοκλήρωση της τυπικής διαδικασίας.

Προτάσεις λειτουργίας και συνεργασίας κατά τη μεταβατική περίοδο σύμπτυξης των 2 φορέων

Τι ακριβώς πρέπει να συμβεί κατά την μεταβατική αυτή περίοδο; Σαφώς πρέπει οι εργαζόμενοι στους δυο φορείς να ετοιμάσουν μαζί ένα κοινό μνημόνιο συνεργασίας πάνω σε πρότυπα που θα συμφωνήσουν και τα οποία ακολουθούνται ως τώρα από τον ΦΔΔΕ. Αντικείμενα της συμφωνίας πρέπει να είναι:

- το ενιαίο κλείσιμο ραντεβού,
- η κοινή τιμολογιακή πολιτική,
- κοινά πρότυπα συμπεριφοράς προς τους επισκέπτες και
- η συνεργασία σε διάφορα πρακτικά θέματα όπου είναι δυνατόν να υπάρξει αλληλοσυμπλήρωση και βοήθεια.

Για να κυλήσει ομαλά η μεταβατική περίοδος πρέπει να υπάρξει δημοσιοποίηση των αποφάσεων προς τις τοπικές κοινωνίες και πρόσκληση για συνεργασία μαζί τους ώστε να ξεπεραστούν όλα τα πιθανά προβλήματα και να διευθετηθούν οι προκλήσεις.

Θα ακολουθήσει η πλήρης διερεύνηση από τους νομικούς συμβούλους των δυο συνεργαζόμενων φορέων (Δήμος Φερών και ΦΔΔΕ) για το πώς ακριβώς θα γίνει θεσμικά η ενσωμάτωση του Τουριστικού Κέντρου Φερών της ΔΕΤΑΦ στον ΦΔΔΕ. Για παράδειγμα, κάποια από τα ερωτήματα που θα πρέπει να απαντηθούν είναι:

- Πόσοι και ποιοι από τους εργαζόμενους στη ΔΕΤΑΦ θα ενταχθούν στο ΦΔΔΕ;
- Υπό ποιά καθεστώς θα ενταχθούν οι εργαζόμενοι της ΔΕΤΑΦ στον ΦΔΔΕ;
- Υπό ποιο καθεστώς και με τι συμφωνία θα παραχωρηθεί η χρήση του κτιρίου του φυλακίου Καραγώγου στον ΦΔΔΕ;
- Για πόσο χρόνο θα παραχωρηθεί η χρήση του κτιρίου του φυλακίου Καραγώγου στον ΦΔΔΕ;
- Ποιες θα είναι οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα έκαστου των δυο φορέων;

B.3.3 Υποδομές

Κατά την προαναφερθείσα μεταβατική περίοδο θα συνεχίσουν να χρησιμοποιούνται τόσο το Τουριστικό Κέντρο Φερών όσο και το Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου. Στην τελική, όμως, περίοδο σύμπτυξης η μόνη υποδομή που υφίσταται σήμερα και θα

είναι τότε διαθέσιμη είναι το κτίριο της περιοχής Τραϊανούπολης, με την έκθεση, τις υποδομές και τους γύρω χώρους. Το Τουριστικό Κέντρο Φερών δεν θα χρησιμοποιηθεί. Μελλοντικά, θα χρησιμοποιηθεί επίσης το Φυλάκιο Καραγώγου, στο οποίο απαιτείται, όμως, σοβαρή γενική αναδιαμόρφωση των εσωτερικών και εξωτερικών του χώρων. Μόνο έτσι θα μπορέσει να μετατραπεί σε Κέντρο Πληροφόρησης το οποίο θα είναι ταυτόχρονα πύλη εισόδου στο Δέλτα του Έβρου και χώρος ενημέρωσης των επισκεπτών. Επιπλέον, το Φυλάκιο Καραγώγου, με κατάλληλη διαμόρφωση μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης επισκεπτών και ερμηνείας περιβάλλοντος (βλ. παρακάτω).

Κτίριο ΦΔΔΕ στην περιοχή Λουτρού

Όμως, και οι υφιστάμενες υποδομές του ΦΔΔΕ αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα και ελλείψεις: Για παράδειγμα το κτήριο που στεγάζει τον Φορέα και το ΚΠΔΕ έχει υποστεί σοβαρή υποβάθμιση λόγω ρωγμών από καθίζηση του εδάφους. Εξάλλου, επειδή τα γραφεία του προσωπικού και ο χώρος ενημέρωσης επισκεπτών στεγάζονται στο ίδιο κτήριο, υποφέρει και από έλλειψη χώρου. Τέλος, πρόβλημα αποτελεί και η έλλειψη κάποιου αναψυκτηρίου. Επιπλέον, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η έκθεση στο ΚΠΔΕ είναι πλέον παλιά, φθαρμένη και ξεπερασμένη· χρειάζεται επομένως πλήρη ανανέωση.

Τα σχέδια και οι μελέτες για ένα νέο κτίριο εντός του ίδιου οικοπέδου είναι ήδη έτοιμα – έχουν μάλιστα εγκριθεί και από την Πολεοδομία. Εντούτοις, η διαδικασία ανέγερσης έχει σταματήσει εξαιτίας προβλημάτων στο ιδιοκτησιακό καθεστώς του οικοπέδου, στο οποίο εμπλέκεται και το ΥΠΕΧΩΔΕ. Εξάλλου, προτάσεις για εγκατάσταση προσωρινών υποδομών που θα λειτουργήσουν ως αναψυκτήριο στον περιβάλλοντα χώρο, δεν έχουν ευοδωθεί λόγω της αναμονής λύσης των υπόλοιπων κτιριακών θεμάτων.

Φυλάκιο Καραγώγου

Τα πλεονεκτήματα του Φυλακίου Καραγώγου είναι ότι διαθέτει αρκετό χώρο όπου μπορεί να στεγαστεί κάποια μόνιμη έκθεση καθώς και οι υποδομές υποδοχής επισκεπτών, ενώ ο εξωτερικός χώρος μπορεί επίσης να διαμορφωθεί κατάλληλα για τους επισκέπτες. Επίσης διαθέτει αρκετούς χώρους που μπορούν να μετατραπούν σε χώρους φιλοξενίας ερευνητών και επισκεπτών επιστημόνων - όπως ακριβώς γίνεται μέχρι σήμερα στο ΚΠΔΕ. Τέλος, στον περιβάλλοντα χώρο μπορεί να κατασκευαστεί χώρος στάθμευσης αυτοκινήτων – απαραίτητο στοιχείο ιδίως κατά τις περιόδους αιχμής.

Βεβαίως, δεν έχει ακόμη υπολογιστεί το κόστος των έργων που χρειάζονται ώστε να μετατραπεί κατάλληλα ο χώρος. Επίσης, δεν είναι απόλυτα σαφές αν πρέπει να δημιουργηθεί μια δεύτερη μόνιμη έκθεση με οπτικοακουστικό υλικό σχετικά με το Δέλτα του Έβρου στον καινούργιο χώρο. Αντ' αυτού θα μπορούσε να υπάρχει μόνο μία μόνιμη έκθεση στον χώρο του Λουτρού και στο Φυλάκιο Καραγώγου να υπάρχει διαδραστικό υλικό για πουλιά ή υλικό αφιερωμένο στις ανθρώπινες δραστηριότητες στο Δέλτα, κλπ.

Σε περίπτωση που αποφασιστεί να δημιουργηθούν δύο εκθέσεις πρέπει πάντως να εξασφαλιστεί ότι θα έχουν διαφορετικό θέμα. Αν τα θέματα και το προβαλλόμενο υλικό διαφοροποιούνται επαρκώς, οι επισκέπτες θα έχουν λόγους να επισκεφτούν και τις δύο – αρκεί βέβαια η θεματολογία και η προσέγγιση και των δύο Κέντρων να είναι εξίσου ενδιαφέρουσες για το μέσο όρο των επισκεπτών.

B.3.4 Εκθέσεις

Σχετικά με το περιεχόμενο και το είδος των εκθέσεων προτείνεται:

1^η εναλλακτική: Η έκθεση στο ένα Κέντρο Πληροφόρησης να είναι η μόνιμη γενική συνολική έκθεση για το ΕΘΥΠΑΕ. Το έτερο Κέντρο Πληροφόρησης να περιλαμβάνει μία έκθεση ειδικά σχεδιασμένη για παιδιά. Επιπλέον, το δεύτερο αυτό Κέντρο να φιλοξενεί περιοδικές, θεματικές εκθέσεις που θα αφορούν το Δέλτα του Έβρου (π.χ. αλιεία, γεωργία, είδη πουλιών και ζώων, πολιτιστικά θέματα, κτηνοτροφία, θαλάσσιο περιβάλλον, κλπ).

2^η εναλλακτική: Και στα δύο Κέντρα Πληροφόρησης να υπάρχει μία πανομοιότυπη έκθεση, δομημένη σε δύο μέρη. Το πρώτο - εισαγωγικό - μέρος θα μπορεί κανείς να το δει προτού να επισκεφτεί το Δέλτα του Έβρου. Αντίστροφα, το δεύτερο μέρος της έκθεσης θα μπορεί να απευθύνεται στους επισκέπτες που έχουν ήδη επισκεφτεί και ξεναγηθεί στην Προστατευόμενη Περιοχή. Έτσι από όποιο από τα δύο Κέντρα (Λουτρού ή Φερών) και αν ξεκινήσει ο επισκέπτης, η ξενάγησή του θα μπορεί να ολοκληρωθεί με την επίσκεψή του και στο έτερο Κέντρο.

3^η εναλλακτική: Η έκθεση στο Κέντρο Πληροφόρησης στο Λουτρό να είναι αφιερωμένη στο σημερινό φυσικό περιβάλλον και τη διαχρονική εξέλιξη του Δέλτα του Έβρου. Η έκθεση στο Φυλάκιο Καραγώγου να είναι αφιερωμένη στην επίδραση του ανθρώπου πάνω στο Δέλτα του Έβρου, στις ανθρώπινες δραστηριότητες που υφίστανται σήμερα στο Δέλτα του Έβρου και στο ρόλο που παίζουν στη διαχείριση και την προστασία του υδροτόπου. Επειδή μάλιστα το Φυλάκιο Καραγώγου διαθέτει και κατάλληλο περιβάλλοντα, εξωτερικό χώρο προτείνεται να δημιουργηθεί σε αυτόν ένα ανοιχτό πάρκο επίδειξης τέτοιων δραστηριοτήτων (ανοιχτό μουσείο και επίδειξη). Το ανοιχτό μουσείο, θα μπορούσε, για παράδειγμα, να περιέχει υποδείγματα παραδοσιακών κτηνοτροφικών και ψαράδικων καλυβών από σάζι, ένα μικρό κοπάδι βουβάλια, επίδειξη παραδοσιακών σκαφών, επίδειξη παραδοσιακών μεθόδων ψαρέματος, κλπ.

B.3.5 Εργασιακό καθεστώς και οργανόγραμμα

Το εργασιακό καθεστώς των ξεναγών που απασχολούνται ως τώρα στη ΔΕΤΑΦ μετά την ένωση των δύο φορέων πρέπει, σε κάποιο βαθμό, να εξομοιωθεί με το καθεστώς εργασίας των απασχολούμενων στον ΦΔΔΕ. Αυτό σημαίνει ότι 5-7 άτομα πρέπει να προσληφθούν με σχέση σύμβασης ορισμένου χρόνου. Οι συμβάσεις αυτών των υπαλλήλων θα ανανεώνονται κάθε χρόνο, ανάλογα με το χρηματοδοτικό πρόγραμμα στο οποίο εντάσσεται η αμοιβή τους. Από την υπογραφή σύμβασης ορισμένου χρόνου θα εξαιρεθούν όσοι δεν επιθυμούν να αποκτήσουν τέτοια σχέση εργασίας για δικούς τους λόγους.

Βεβαίως – όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως – πρέπει να διευκρινιστεί από τους νομικούς συμβούλους που έχουν αναλάβει το θέμα τον τρόπο με τον οποίο θα καταστεί δυνατή η πρόσληψη των ανθρώπων αυτών από τον ΦΔΔΕ – δεδομένου ότι ο ΦΔΔΕ λειτουργεί με τους κανόνες του δημοσίου, (άρα οι προσλήψεις που κάνει πρέπει να ακολουθούν τις διαδικασίες του ΑΣΕΠ). Επιπλέον, όσοι προσληφθούν θα πρέπει να εκπαιδευτούν σε δεξιότητες πέραν της ξενάγησης. Έτσι θα μπορέσουν να αναλάβουν και άλλα καθήκοντα, αφού πρακτικά είναι αδύνατη σε έναν τέτοιο οργανισμό η ύπαρξη υπαλλήλων που θα ασχολούνται αποκλειστικά και μόνο με την ξενάγηση. Με άλλα λόγια, οι άνθρωποι που θα προσληφθούν πρέπει να έχουν και τη διάθεση, και τη δυνατότητα να αποκτήσουν τις ικανότητες που χρειάζονται ώστε να εκπληρώσουν ένα κατά το μάλλον ή ήττον διαφορετικό ρόλο από αυτόν που είχαν ως τώρα εργαζόμενοι στη ΔΕΤΑΦ.

Στη μεταβατική περίοδο που θα υπάρξει έως ότου γίνει δυνατή η πλήρης σύμπτυξη των δυο φορέων, θα πρέπει να προσληφθούν αρχικά τουλάχιστον δύο άτομα με σύμβαση έργου. Αυτά θα απασχολούνται στο Τουριστικό Κέντρο Φερών, το οποίο θα λειτουργεί πλέον ως τμήμα του ενιαίου συστήματος. Οι ξεναγοί που μέχρι σήμερα συνεργάζονται με τη ΔΕΤΑΦ θα πρέπει για κάποιο διάστημα να συνεχίσουν τη δουλειά τους με καθεστώς μερικής απασχόλησης. Πάντως, το όλο θέμα είναι αρκετά πολύπλοκο και απαιτεί σοβαρή ενασχόληση ειδικών περί τα εργασιακά και ένταξη στα χρηματοδοτικές προτάσεις του ΦΔΔΕ για την επόμενη περίοδο, προφανώς μέσω του ΕΣΠΑ. Σημειώνεται ότι η μεταβατική αυτή περίοδος έχει μεγάλη σημασία για την επιτυχία του εγχειρήματος και απαιτεί ειδικές ρυθμίσεις και έργα. Ένα από αυτά είναι η δημιουργία μιας μικρής ενημερωτικής έκθεσης που θα υπάρχει στο Τουριστικό Κέντρο Φερών.

B.3.6 Συμπεράσματα

Η αναγκαιότητα σύμπτυξης των δυο φορέων που ασχολούνται με τον τουρισμό στο Δέλτα του Έβρου και τεκμηριωμένη είναι αλλά και πρόσφατα ελήφθησαν οι σχετικές πολιτικές αποφάσεις για την υλοποίησή της. Η διαδικασία σύμπτυξης θα διαρκέσει ίσως 1-2 χρόνια και γι' αυτό θα πρέπει να προβλεφθούν και να συμφωνηθούν οι συνθήκες συνεργασίας των δυο φορέων κατά την μεταβατική αυτή περίοδο. Η ενσωμάτωση του Τουριστικού Κέντρου Φερών στον ΦΔΔΕ θα γίνει σταδιακά. Οι ακριβείς όροι και οι διαδικασίες ενσωμάτωσης θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο συμφωνίας ανάμεσα στους δυο φορείς υπό τη στήριξη των νομικών τους υπηρεσιών.

Στη μεταβατική περίοδο το ΤΚΦ θα πρέπει σταδιακά να προσαρμοστεί στον τρόπο λειτουργίας του ΦΔΔΕ, ενώ η ενσωμάτωση των εργαζομένων της στο νέο φορέα θα είναι σταδιακή και θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο διαβουλεύσεων και συμφωνιών.

Μια σειρά από υποδομές, μέσα και έργα, πρέπει από τώρα να ενταχθούν σε χρηματοδοτικές προτάσεις στα πλαίσια του ΕΣΠΑ ώστε να εξασφαλιστεί η κατά το δυνατόν γρηγορότερη χρηματοδότησή τους. Κυρίως πρέπει να εξασφαλιστούν κονδύλια για τα εξής έργα:

- Επιδιόρθωση κτιριακής υποδομής του ΦΔΔΕ στο Λουτρό,

- Χτίσιμο νέου κτιρίου για τη στέγαση του ΦΔΔΕ,
- Χτίσιμο προσωρινής – έστω – εγκατάστασης για τη στέγαση αναψυκτηρίου στο Κέντρο του Λουτρού,
- Αναδιαμόρφωση κτιριακού και προαυλίου χώρου του Φυλάκιου Καραγώγου για να χρησιμοποιηθεί ως ΚΕ και πύλη εισόδου στο Δέλτα του Έβρου,
- Νέες εκθέσεις ερμηνείας περιβάλλοντος σε Λουτρό και Φυλάκιο Καραγώγου,
- Αγορά 2 μικρών λεωφορείων και άλλου εξοπλισμού.

B.4 Φιλοσοφία, Οργάνωση & Λειτουργία Συστήματος Τουριστικής Αξιοποίησης & Ερμηνείας Περιβάλλοντος

B.4.1 Εισαγωγή

Μέχρι σήμερα κανένας από τους δύο φορείς τουρισμού της περιοχής δεν έχει καταβάλει επαρκή ή συστηματική προσπάθεια προκειμένου να δοθεί έμφαση στη φιλοσοφία του περιεχομένου των ξεναγήσεων, στη συνεκτικότητα, τη συνέπεια και την προώθηση συγκεκριμένων μηνυμάτων. Οι ξεναγήσεις και ο τρόπος απεύθυνσης προς τους επισκέπτες διακρίνονται από εμπειρισμό και τάση προς την περιγραφή. Επίσης, δεν καταβάλλεται ιδιαίτερη προσπάθεια για τον εντοπισμό διασυνδέσεων και αιτιότητας – κάτι που θα οδηγούσε τελικώς στην πραγματική γνώση και την εμπέδωση. Το περιβάλλον και η φύση αντιμετωπίζονται μάλλον ως ένα σύνολο ξεχωριστών φυσικών οντοτήτων (πουλιά, ποτάμι, βλάστηση, άνθρωπος, κλπ.). Έτσι, δίνεται μικρό βάρος στην ερμηνεία των σχέσεων και των διασυνδέσεων - δηλαδή στα πρότυπα της οργάνωσης, τη λειτουργία και τις διεργασίες.

Αυτό συμβαίνει κυρίως διότι οι ξεναγήσεις οργανώνονται σε εμπειρική και ad hoc βάση, από ανθρώπους που είχαν μικρή επαγγελματική εμπειρία ή κατάρτιση σχετικά με επικοινωνιακές τεχνικές. Επιπλέον, δεν είχε δοθεί αρκετό βάρος και σημασία στα εκπεμπόμενα μηνύματα, δηλαδή την ελάχιστη γνώση και κατανόηση που πρέπει ο επισκέπτης να έχει αποκτήσει όταν φεύγει από το Δέλτα του Έβρου και βεβαίως στον αντίστοιχο βαθμό αλλαγής συμπεριφορών και στάσεων που πρέπει να έχει επέλθει μετά την επίσκεψη στο Δέλτα του Έβρου. Ακόμη, μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει από τους ίδιους τους φορείς καμιά προσπάθεια για συστηματική και αντικειμενική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των ξεναγήσεων αλλά και του βαθμού ικανοποίησης των επισκεπτών¹⁵.

Ένας από τους βασικούς στόχους της παρούσας μελέτης είναι λοιπόν να προτείνει ένα νέο, συνεκτικό και ολοκληρωμένο σκεπτικό, με στόχους, άξονες και μηνύματα πάνω στα οποία θα συναρθώνεται ο συνολικός σχεδιασμός ερμηνείας περιβάλλοντος. Το νέο μοντέλο πρέπει να έχει εστίαση και στόχευση. Πρέπει να μεταθέσει το επίκεντρό του από την σχεδόν ευκαιριακή παράθεση στοιχείων και γνώσεων στην επιζητούμενη κατανόηση των μηχανισμών και των λειτουργιών του Δέλτα του Έβρου ως οικοσυστήματος. Στο νέο μοντέλο οι επί μέρους γνώσεις και τα στοιχεία (πουλιά, είδη, βιότοποι, ψάρεμα, ψάρια, κλπ.) θα παραμείνουν τμήμα των ενδιαφερόντων του αλλά με ρόλο δευτερεύοντα και συμπληρωματικό.

Για τη διαμόρφωση των προτάσεών μας - πέρα από την εκτενέστατη διεθνή βιβλιογραφία την οποία χρησιμοποιήσαμε - λάβαμε υπόψη μας και τα περιεχόμενα του οδηγού: «Κατευθυντήριες γραμμές για τον σχεδιασμό έργων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης κοινού σε θέματα υγρότοπων», μια έκδοση του ΥΠΕΧΩΔΕ του MedWet και του ΕΚΒΥ (Κατσακιώρη 2001).

---

¹⁵ Αξίζει πάντως εδώ να αναφερθεί η σχετική μελέτη που είχε γίνει πριν λίγα χρόνια σχετικά με την αποτελεσματικότητα των ξεναγήσεων στο ΚΠΑΕ (Stergioti 2003)

B.4.2 Βασικές έννοιες και στόχοι για το νέο σχέδιο ερμηνείας περιβάλλοντος

Το βασικό περίγραμμα του προτεινόμενου συστήματος τουριστικής αξιοποίησης για το Δέλτα του Έβρου είναι το εξής:

1. Οι δύο φορείς ενσωματώνονται σε έναν ο οποίος θα έχει ενιαία διοίκηση και οργάνωση, ένα σήμα, κοινούς στόχους και προτεραιότητες.
2. Διαμορφώνονται δυο Κέντρα –πόλοι επίσκεψης (που αμφότεροι λειτουργούν ως αφετηρίες και καταλήξεις): το υπάρχον στο Λουτρό και ένα δεύτερο στο Φυλάκιο Καραγώγου.
3. Διαμορφώνεται ένα τρίτο Κέντρο - πόλος επίσκεψης μέσα στο Δέλτα του Έβρου, στο πρώην Δασικό Περίπτερο κοντά στη λίμνη Νυμφών.
4. Διαμορφώνεται ένα σύστημα επίσκεψης που βασίζεται σε οργανωμένη ξενάγηση μετά από ραντεβού και ένα που διαχειρίζεται τους απρόσμενους επισκέπτες.
5. Ο βασικός τρόπος διαχείρισης των επισκεπτών παραμένει στην ουσία ίδιος όπως ίσχυε ως τώρα, στον ΦΔΔΕ, δηλαδή: ραντεβού-εισηγητική παρουσίαση σε κλειστό χώρο, επιβίβαση σε λεωφορειάκι και περιήγηση σε επιλεγμένες διαδρομές, ξενάγηση με στάσεις και δραστηριότητες σε επιλεγμένα σημεία, επιβίβαση σε βάρκες και βαρκάδα σε επιλεγμένες διαδρομές, επιβίβαση σε λεωφορειάκι και περιήγηση σε επιλεγμένες διαδρομές και κλείσιμο ξενάγησης πάλι σε κλειστό χώρο. Ανάλογα, δε, με τον χρόνο που διαθέτουν οι επισκέπτες, προτείνονται 3-4 διαφορετικές παραλλαγές του βασικού σεναρίου ξενάγησης. Για όλα τα προαναφερθέντα σημεία της ξενάγησης, η μελέτη δίνει διάφορες εναλλακτικές λύσεις.
6. Διαμορφώνονται νέοι, ενιαίοι στόχοι και φιλοσοφία για το περιεχόμενο της ξενάγησης και την ερμηνεία του χώρου, που έχουν ως επίκεντρο:
  - α. την κατανόηση της λειτουργίας του δελταϊκού οικοσυστήματος και την επίδραση του ανθρώπου σε αυτήν,
  - β. την ιστορία του ανθρώπου στην ευρύτερη περιοχή του Δέλτα του Έβρου (Φέρες – Αίνος - Αλεξανδρούπολη) αναφορικά με τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής, και
  - γ. την Προστατευόμενη Περιοχή και τα πολύτιμα στοιχεία της.

B.4.3 Οι κύριοι άξονες του νέου συστήματος ερμηνείας περιβάλλοντος

Παρακάτω περιγράφονται με τρόπο περιγραφικό και ενδεικτικό οι τρεις προαναφερθέντες άξονες που θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον κορμό για την ξενάγηση και την ερμηνεία περιβάλλοντος στο Δέλτα του Έβρου.

Οι επισκέπτες κατανοούν τους βασικούς μηχανισμούς της λειτουργίας του δελταϊκού οικοσυστήματος και την επίδραση του ανθρώπου σε αυτήν.

- Τι είναι, πώς σχηματίζεται και πώς εξελίσσεται ένα Δέλτα.
- Ο ποταμός Έβρος και οι παραπόταμοί του: ποσότητα και ποιότητα των υδάτων, πλημμύρες και φερτές ύλες από διάβρωση λεκανών απορροής. Ο ρόλος των φερτών υλών και των ιζημάτων.
- Η διάβρωση των ακτών.
- Η ρύπανση στο Δέλτα του Έβρου
- Οι οργανισμοί του Δέλτα του Έβρου.
- Ο Έβρος: ευλογία και κατάρα των νερών και των φερτών υλών.
- Γλυκά- υφάλμυρα και αλμυρά νερά και ο κόσμος των ψαριών και των πουλιών.
- Ο Έβρος – δέλτα και θάλασσα.
- Οι ψαρότοποι του Θρακικού πελάγους και η Θρακική ενδοχώρα μέσω του ποταμού και του Δέλτα.
- Ο αιώνιος υπόγειος αγώνας των γλυκών και των αλμυρών νερών.
- Το δέλτα του Έβρου πριν από τις επεμβάσεις που έγιναν στα μέσα του 20^{ου} αιώνα: ευθυγραμμίσεις, καναλοποίηση, στραγγίσεις και εγγειοβελτιωτικά έργα.
- Η ποιότητα των υδάτων και οι υδάτινοι αποδέκτες: ευθυγράμμιση, δρόμοι, αναχώματα, κανάλια.
- Η υφαλμύρωση εδαφών και η γεωργία.
- Ο ποταμός Έβρος, το Δέλτα του και τα γειτονικά βουνά.
- Η σημασία του Δέλτα του Έβρου για τα μεταναστευτικά και τα διαχειμάζοντα πουλιά.

Οι επισκέπτες κατανοούν την ιστορία του ανθρώπου στην ευρύτερη περιοχή του Δέλτα του Έβρου (Φέρες- Αίνος- Αλεξανδρούπολη) αναφορικά με τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής.

- Η ιστορία των Φερών και της Παναγίας Κοσμοσώτειρας.
- Η Εγνατία Οδός και η Τραϊανούπολις. Το Δέλτα ως εμπόδιο στην Εγνατία.
- Η Αίνος και το διαμετακομιστικό εμπόριο. Πλωτότης και Δέλτα του Έβρου. Αίνος και φερτές ύλες.
- Το Δέλτα του Έβρου στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.
- Ο Έβρος και το Δέλτα του Έβρου ως παραμεθόριες περιοχές ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία.
- Το κυνήγι, το ψάρεμα, η γεωργία και η κρυψώνα.
- Το κυνήγι, οι καλύβες και οι άλλες δραστηριότητες σε σχέση με τον αδιαπέραστο, δυσπρόσιτο και μεθοριακό χαρακτήρα του Δέλτα του Έβρου

Οι επισκέπτες κατανοούν την προσπάθεια για την προστασία της φύσης στο Δέλτα του Έβρου.

- Καθεστώτα προστασίας. Ελληνική και διεθνής νομοθεσία. Οι διεθνείς δεσμεύσεις της χώρας.
- Τι είναι μια Προστατευόμενη Περιοχή.
- Τα πολύτιμα και προστατευτέα στοιχεία στο Δέλτα του Έβρου.
- Προστασία στο Δέλτα του Έβρου σήμερα: η διαχείριση και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα. Οι λύσεις.
- Οι «καλύβες», η κτηνοτροφία, η γεωργία, η αλιεία: το γεφύρωμα του παλιού με το καινούργιο.

B.4.4 Η διαδικασία που ακολουθούν οι επισκέπτες

Σε αυτό το τμήμα περιγράφεται συνοπτικά η εμπειρία των επισκεπτών – από τη στιγμή που θα τηλεφωνήσουν για να οργανώσουν την επίσκεψή τους, μέχρι και την πραγματοποίηση αυτής.

Το σύστημα οργάνωσης των επισκεπτών βασίζεται κυρίως στην προγραμματισμένη επίσκεψη: οι επισκέπτες πριν φτάσουν στο Δέλτα του Έβρου κλείνουν ραντεβού στο ένα και μοναδικό τηλεφωνικό κέντρο που ορίζει το πρόγραμμα και των δύο Κέντρων Επίσκεψης (ΚΕ). Εκεί συμφωνείται η ώρα άφιξης, οι επιλεγόμενες δραστηριότητες και διαδρομές, το κόστος, η διάρκεια παραμονής, η ώρα αναχώρησης καθώς και οτιδήποτε άλλο αναγκαίο. Οι επισκέπτες που φτάνουν στα ΚΕ απρογραμματίστα εξυπηρετούνται ανάλογα με τις δυνατότητες του συστήματος.

Ήδη, τα δύο σημερινά Κέντρα που λειτουργούν στο Δέλτα του Έβρου έχουν θέσει κάποιους στόχους για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών και την ξενάγηση που τους προσφέρουν. Ωστόσο, οι στόχοι αυτοί πρέπει να γίνουν πιο σαφείς, πιο ολοκληρωμένοι και να είναι κοινοί σε όλους τους εργαζόμενους των Κέντρων προκειμένου να επιτευχθούν. Οι στόχοι αυτοί θα είναι:

- Ψυχαγωγικοί στόχοι. Οι επισκέπτες θα ψυχαγωγούνται απολαμβάνοντας το τοπίο, τα πουλιά και γενικότερα βιώνοντας κάποιες ώρες στη φύση.
- Εκπαιδευτικοί στόχοι. Οι επισκέπτες φεύγοντας από το Δέλτα του Έβρου θα έχουν κατανοήσει τη λειτουργία του δελταϊκού οικοσυστήματος καθώς και τον ρόλο που παίζει ο άνθρωπος ως τμήμα αυτού του οικοσυστήματος.
- Στόχοι για την ευαισθητοποίηση των επισκεπτών. Οι επισκέπτες μέσα από την εμπειρία τους στο Δέλτα του Έβρου και την ξενάγηση κατανοούν την ανάγκη για προστασία όχι μόνο των ειδών, αλλά και των οικοτόπων και των τοπίων. Επίσης κατανοούν τη σημασία που έχει ο συντονισμός των ανθρώπινων δράσεων. Έτσι, φεύγοντας από το Δέλτα του Έβρου οι επισκέπτες έχουν ευαισθητοποιηθεί απέναντι στο περιβάλλον.

Οι επισκέπτες που φτάνουν σε ένα από τα δυο ΚΕ ενημερώνονται καταρχήν γενικά για την περιοχή - ανάλογα και με τα ενδιαφέροντά τους. Πρακτικά αυτό σημαίνει: περιήγηση στην οπτικοακουστική έκθεση, παρουσίαση με slides ή powerpoint (με ή χωρίς σχολιασμό), και ίσως κάποια θεματική παρουσίαση. Επιπλέον, τους δίνεται χρόνος να αγοράσουν προϊόντα από τα πωλητήριο αλλά και να ξεκουραστούν. Τέλος, οι επισκέπτες παίρνουν ένα φυλλάδιο με χάρτη της περιοχής και ξεκινούν για την είσοδό τους στην Προστατευόμενη Περιοχή (με πούλμαν ή λεωφορειάκι) συνοδεία ξεναγού.

Η επιτόπια ξενάγηση αντλεί τα θέματά της από τη λειτουργία του οικοσυστήματος και την επίδραση των ανθρώπινων παρεμβάσεων σε αυτό – με στόχο τα δύο αυτά θέματα να γίνουν κατανοητά στους επισκέπτες. Παράλληλα αξιοποιούνται όλες οι ευκαιρίες για παρατήρηση και απόλαυση της βιοποικιλότητας. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στην Προστατευόμενη Περιοχή, μπορεί να γίνονται από 1 ως 4 σταθμεύσεις με ειδικά αντικείμενα, σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους (παρατηρητήρια, κρυψώνες, ειδικές πινακίδες ερμηνείας περιβάλλοντος), αλλά και σε άλλα σημεία που μπορεί να κριθούν κατάλληλα εκείνη τη στιγμή.

Σημαντικό είναι να επιδιώκεται και να γίνεται η μέγιστη δυνατή αξιοποίηση του χάρτη-φυλλαδίου. Ανάλογα με το διαθέσιμο χρόνο η περιήγηση μπορεί να φτάνει ή όχι στο Δασικό Περίπτερο. Το Δασικό Περίπτερο θα διαμορφωθεί κατάλληλα και θα λειτουργεί ως χώρος ερμηνείας και παρατήρησης του περιβάλλοντος. Ταυτόχρονα, θα διαθέτει απαραίτητες για την ανάπαυση των επισκεπτών υποδομές (τουαλέτες, μικρό πωλητήριο για καφέ, νερό, κλπ). Επίσης, εφόσον το επιτρέπει ο χρόνος αλλά και οι καιρικές συνθήκες, η περιήγηση μπορεί να περιλαμβάνει βαρκάδες σε διαφορετικές διαδρομές.

Τέλος, η επίσκεψη στην Προστατευόμενη Περιοχή μπορεί να καταλήγει στο έτερο ΚΕ ή να επιστρέφει σε εκείνο της άφιξης. Εκεί μπορεί να γίνεται μία δεύτερη παρουσίαση – που θα λαμβάνει υπόψη της τα όσα είδαν και άκουσαν οι επισκέπτες κατά την περιήγησή τους μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή. Στόχος της δεύτερης αυτής παρουσίασης είναι η εμπέδωση και πλήρης κατανόηση των όσων βίωσαν οι επισκέπτες στο πεδίο.

B.4.5 Συμπεράσματα

Είναι επιτακτική ανάγκη ώστε η φιλοσοφία, το περιεχόμενο και οι στόχοι των ξεναγήσεων που γίνονται στο Δέλτα του Έβρου να αναθεωρηθούν και να επαναπροσδιοριστούν. Η νέα φιλοσοφία πρέπει να διέπεται: πρώτον από μια συνειδητή προσπάθεια εντοπισμού και υπόδειξης των σχέσεων και των διασυνδέσεων στη φύση και όχι στην ανάδειξη των ξεχωριστών στοιχείων τη φύσης (είδη, οικοτόποι, κλπ). Δεύτερον να συνδυαστεί η απόλαυση της φύσης με την κατανόηση ορισμένων βασικών λειτουργιών και καταστάσεων μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή με στόχο την εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση του επισκέπτη. Το όλο πλαίσιο πρέπει να αναπτυχθεί με βάση τρεις βασικούς άξονες: α. Οι επισκέπτες κατανοούν τους βασικούς μηχανισμούς της λειτουργίας του δελταϊκού οικοσυστήματος και την επίδραση του ανθρώπου σε αυτήν, β. Οι επισκέπτες κατανοούν την ιστορία του ανθρώπου στην ευρύτερη περιοχή του Δέλτα του Έβρου (Φέρες- Αίινος- Αλεξανδρούπολη) αναφορικά με τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής και γ. Οι επισκέπτες κατανοούν την προσπάθεια για την προστασία της φύσης στο Δέλτα του Έβρου.

Αντιθέτως, δεν προτείνονται ριζικές αλλαγές στα βασικά μέσα και διαδικασίες που χρησιμοποιούνταν ως τώρα (έκθεση με οπτικοακουστικό υλικό σε ΚΕ, διαδρομές με λεωφορεία και βάρκα μέσα στο Δέλτα του Έβρου, θεματικές στάσεις και ξενάγηση.

B.5 Οι Τουριστικές Υποδομές μέσα στο Δέλτα του Έβρου

B.5.1 Εισαγωγή

Το είδος των υποδομών (βοηθητικές ή μη) που υπάρχουν μέσα σε μια Προστατευόμενη Περιοχή όσον αφορά τον τουρισμό εξαρτάται βεβαίως από τις ειδικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή αυτή αλλά και από το είδος και τη διάρκεια των τουριστικών δραστηριοτήτων. Ως τώρα οι δημόσιες χρήσεις υποδομές που έχουν κατασκευαστεί από διάφορα, κυρίως ευρωπαϊκά προγράμματα, τα τελευταία 10-20 χρόνια ή δεν χρησιμοποιήθηκαν ποτέ, ή υποχρησιμοποιήθηκαν και αφέθηκαν να καταστραφούν, ή καταστράφηκαν από την αρχή. Φυσικά αυτό σχετίζεται με τη γενική στάση των χρηστών απέναντι στους νόμους της πολιτείας, τους φορείς διαχείρισης και αστυνόμευσης, είτε πραγματικούς είτε φαντασιακούς. Επίσης φυσικά σχετίζεται με την πραγματική έλλειψη επαρκούς φύλαξης και αστυνόμευσης στο Δέλτα του Έβρου.

Οι υποδομές πεδίου είναι απαραίτητες και εκ των ων ουκ άνευ για την ανάπτυξη και εφαρμογή οποιωνδήποτε δράσεων οργανωμένου ή μη τουρισμού στο Δέλτα του Έβρου. Αν επιδιώκουμε λοιπόν την βελτίωση του συστήματος τουρισμού και αν θέλουμε να μιλάμε για οποιαδήποτε πρόοδο στον τομέα του τουρισμού στο Δέλτα του Έβρου που θα αποφέρει υψηλότερα οικονομικά αλλά και ευρύτερα κοινωνικά οφέλη στους κατοίκους τη περιοχής θα πρέπει καταρχήν να ασχοληθούμε με τις υποδομές πεδίου. Πιο συγκεκριμένα, πρέπει να εξασφαλιστεί η καταλληλότητά τους, ο καλός σχεδιασμός, η σωστή χωροθέτηση και η καλή κατάσταση διατήρησής τους.

Γενικώς, πάντως, προτείνουμε να μην κατασκευαστεί και να μην εγκαθιδρυθεί καμιά νέα υποδομή μέσα στο Δέλτα του Έβρου αν δεν έχει προηγηθεί ευρεία ενημέρωση και διαπραγμάτευση με τους χρήστες (φορείς και άτομα). Θα πρέπει, μάλιστα, να εξασφαλιστεί ο σεβασμός τους απέναντι στις προσπάθειες και τις τουριστικές υποδομές του ΦΔΔΕ με κάποιο επίσημο ή ανεπίσημο τρόπο - τουλάχιστον με μια συμφωνία κυρίων.

B.5.2 Παρούσα κατάσταση

Όπως αναφέρεται και στο πρώτο τμήμα της παρούσας μελέτης, η παρούσα κατάσταση γύρω από τις τουριστικές υποδομές μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή έχει ως εξής:

1. Οι οδικές πινακίδες προσανατολισμού είναι οριακά αρκετές - εφόσον προσθέσουμε και αυτές των δυο φορέων. Η τοποθέτησή τους έχει γίνει σχετικά στα σωστά μέρη.
2. Ωστόσο, οι οδικές πινακίδες προσανατολισμού δεν είναι κατάλληλες (είναι μικρές, με μικρά γράμματα και πολλά λόγια) ενώ ορισμένες έχουν τοποθετηθεί σε ακατάλληλα σημεία.

3. Οι πινακίδες προσανατολισμού, ερμηνείας περιβάλλοντος και οι επεξηγηματικές πινακίδες εντός του Δέλτα του Έβρου είναι λίγες, παλιές και σε κακή κατάσταση. Έτσι δεν υπάρχουν σύγχρονες πινακίδες που να ενημερώνουν για τις θέσεις διαφόρων σημείων ενδιαφέροντος και να πληροφορούν με άλλο τρόπο τους επισκέπτες (χάρτες, κλπ).
4. Επί του παρόντος, δεν υπάρχουν λειτουργικά παρατηρητήρια για πουλιά στο Δέλτα του Έβρου.
5. Επίσης, δεν υπάρχουν ειδικά διαμορφωμένες θέσεις στάσης και παρατήρησης πουλιών ή ερμηνείας περιβάλλοντος.
6. Μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή απουσιάζουν υποδομές που να ικανοποιούν βασικές ανάγκες των επισκεπτών (καθιστικά, κιόσκια, υπόστεγα, WC). Εξαίρεση σε αυτό αποτελούν οι υποδομές που προσφέρονται στο Δασικό Περίπτερο – οι οποίες όμως είναι χαμηλού επιπέδου.
7. Το Δασικό Περίπτερο είχε αρχικά κατασκευαστεί ως προσωρινός σταθμός των δασοφυλάκων και θηροφυλάκων, από τη Διεύθυνση Δασών. Περιέπεσε σύντομα σε αχρηστία και εκχωρήθηκε στο Δήμο Φερών, ο οποίος με τη σειρά του το υπενοικίασε σε ιδιώτη, ο οποίος το λειτουργεί εδώ και χρόνια ως καφέ-ουζερί, παρόλο που δεν υπάρχει άδεια για τέτοια χρήση. Σήμερα, το Δασικό Περίπτερο χρησιμοποιείται από τους επισκέπτες του Τουριστικού Κέντρου Φερών – κυρίως εκείνους που δεν θέλουν να πάνε βαρκάδα και περιμένουν εκεί. Είναι επίσης τόπος συνάντησης βαρκάρηδων, ψαράδων, κτηνοτρόφων και κυνηγών. Οι τουαλέτες του χρησιμοποιούνται από όλους τους επισκέπτες – κάτι που εξυπηρετεί πολλούς μετά την μακριά διαδρομή που έχει προηγηθεί. Ο ψηλός πύργος επόπτευσης δεν χρησιμοποιείται. Το Δασικό Περίπτερο βρίσκεται κοντά στα δύο αγκυροβόλια για το Τοπσί και για τις βαρκάδες στο ανατολικότερο τμήμα του Δέλτα του Έβρου. Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την ΚΥΑ 4110/07 απαγορεύεται κάθε πρόσβαση οχήματος στο σημείο που βρίσκεται το «Δασικό Περίπτερο».
8. Υπάρχουν μερικές μπάρες απαγόρευσης πρόσβασης αλλά οι οποίες πλέον δεν χρησιμοποιούνται ουσιαστικά.
9. Οι κύριοι δρόμοι στο Δέλτα του Έβρου είναι χωματόδρομοι σχετικά καλής ποιότητας.
10. Υπάρχουν αρκετές βάρκες με εξοπλισμό που διατίθενται στους επισκέπτες. Κάποιες από αυτές ανήκουν στο ΦΔΔΕ, ενώ άλλες είναι ιδιωτικές και οι ιδιοκτήτες τους συνεργάζονται τακτικά με το Τουριστικό Κέντρο Φερών.
11. Με το τέλος της παρούσας μελέτης θα έχει τοποθετηθεί σε τρία σημεία του Δέλτα του Έβρου ένα σύστημα καμερών με αποστολή ζωντανής εικόνας από το πεδίο στο ΚΠΔΕ και μελλοντικά σε διάφορα άλλα σημεία. Όμως, με δεδομένη την ιστορία βανδαλισμού άλλων υποδομών μέσα στο Δέλτα του Έβρου, είναι άγνωστο (και αβέβαιο) για πόσο καιρό θα μπορέσει να λειτουργήσει.

B.5.3 Προτάσεις βελτίωσης και δημιουργίας υποδομών

Οδικές πινακίδες που οδηγούν στο Δέλτα του Έβρου

Οι παλιές οδικές πινακίδες προσανατολισμού των δύο Κέντρων θα πρέπει να αντικατασταθούν από άλλες, ενιαίου σχεδίου. Σημαντικό μάλιστα είναι οι νέες πινακίδες να περιέχουν σύντομα κείμενα, το σήμα του ΕΘΥΠΔΕ, έτσι ώστε να διαβάζονται εγκαίρως από τους οδηγούς οχημάτων σε δρόμους ταχείας κυκλοφορίας.

Οι νέες πινακίδες θα μπουν σχεδόν στα ίδια μέρη, ενώ θα προστεθούν 2-3 επιπλέον. Πρέπει να εξασφαλιστεί η ύπαρξη πινακίδων σε καίρια σημεία της Εγνατίας οδού καθώς και της επαρχιακής οδού Αλεξανδρούπολης – Αεροδρομίου «Δημόκριτος» - Λουτρού - Φερών καθώς και στον κάθετο της Εγνατίας άξονα Αρδάνιο-Ορεστιάδα.

Η παρούσα μελέτη θεωρεί την υπόδειξη συγκεκριμένων θέσεων τοποθέτησης πινακίδων διαφήμισης του Δέλτα του Έβρου με μεγάλη ακρίβεια ως περιττή, μια και τούτο πρέπει να είναι αποτέλεσμα συναπόφασης αρμόδιων φορέων και υπηρεσιών. Για το λόγο αυτό θεωρεί κιόλας ότι οι υπάρχουσες θέσεις καλώς έχουν.

Δρόμοι πρόσβασης

Ουδεμία αλλαγή προτείνεται να γίνει για την ποιότητα των δρόμων μέσα στο Δέλτα του Έβρου. Προτείνεται απλώς να εξασφαλίζεται η τακτική και λογική συντήρησή τους. Οι προτάσεις για την ασφαλτόστρωση του δρόμου Φέρες - Δασικό Περίπτερο, θεωρούμε ότι δεν βρίσκονται προς τη σωστή κατεύθυνση και μάλλον θα υποβαθμίσουν παρά θα αναβαθμίσουν το τουριστικό προϊόν. Άλλωστε, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το Δέλτα του Έβρου είναι μια φυσική περιοχή και ως τέτοιο προσδοκάται στο φαντασιακό των επισκεπτών. Παρόλα αυτά τέτοιες αποφάσεις σχετίζονται με τη γενική κατεύθυνση που θέλει να δώσει κανείς στο τουριστικό προϊόν.

Ανεξέλεγκτης πρόσβασης και χρήσης ασφαλτόδρομοι συμβάλλουν στην αύξηση και διευκόλυνση της παραβατικότητας και της παρανομίας αλλά και της κακώς νοούμενης μαζικότητας. Αντίθετα, ασφαλτόδρομοι υπό συνετή και ελεγχόμενη χρήση μπορεί να αναδειχθούν ακόμη και σε πλεονεκτήματα μιας περιοχής.

Πινακίδες υπόδειξης, προσανατολισμού, επεξηγηματικές και ερμηνείας περιβάλλοντος μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή

Το είδος και ο αριθμός των πινακίδων προσανατολισμού και ερμηνείας περιβάλλοντος μέσα στο Δέλτα του Έβρου αλλά και η ακριβής τοποθέτησή τους αποτελούν αντικείμενο ειδικής μελέτης - ξεφεύγει δε από τα πλαίσια της παρούσας μελέτης. Προς το παρόν πάντως και μέχρι να εξασφαλιστεί ένα ικανοποιητικό σύστημα φύλαξης και ελέγχου, οι πινακίδες τούτες προτείνεται να είναι όσο γίνεται λιγότερες και από φθηνά υλικά ώστε να μη δημιουργηθεί μεγάλο πρόβλημα με ενδεχόμενη δολιοφθορά εις βάρος τους.

Γενικώς, το μεγάλο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι επισκέπτες του Δέλτα του Έβρου οφείλεται στο επίπεδο του χώρου και την έλλειψη πολύ φανερών οπτικών σημείων αναφοράς. Έτσι, οι επισκέπτες δεν μπορούν να προσανατολιστούν και να γνωρίζουν κάθε φορά σε ποιο σημείο βρίσκονται. Η λύση βρίσκεται στον συνδυασμό δυο μέτρων: την εκτύπωση φθηνού φυλλαδίου με ευανάγνωστο χάρτη και την τοποθέτηση περίπου 10 πινακίδων – χαρτών σε κομβικές θέσεις πάνω στις διαδρομές των επισκεπτών. Στους χάρτες πρέπει να είναι σημειωμένα με αριθμούς τα σημεία ύπαρξης των πινακίδων και όλα τα σημεία στάσης που προβλέπονται από το σχέδιο. Σε όλα τα δυνητικά σημεία στάσης πρέπει να υπάρχει μικρή πινακίδα ερμηνείας περιβάλλοντος σχετική με το συνηθέστερο αντικείμενο παρατήρησης ή αξιοθέατο.

Επιπλέον, πρέπει να τοποθετηθούν πολλές πινακίδες υπόδειξης απαγορεύσεων και ζωνών προστασίας (π.χ. απαγορεύεται η πρόσβαση, απαγορεύεται η βόσκηση, το κυνήγι, κλπ). Αυτές πρέπει να βρίσκονται σε προφανή σημεία όπου υπάρχει σαφώς σύγχυση και ανάγκη υπενθύμισης. Η ακριβής θέση τέτοιων πινακίδων πρέπει να υποδειχτεί από ειδική μελέτη. Τονίζουμε την ανάγκη να δοθεί ιδιαίτερη μέριμνα ώστε στο μέτρο του δυνατού όλες οι αντίστοιχες πινακίδες και υποδομές ερμηνείας περιβάλλοντος να είναι σχεδιασμένες έτσι ώστε να καλύπτουν και τις ανάγκες των ΑΜΕΑ (Lundell 2005).

Γενικώς προτείνουμε να μην τοποθετηθεί καμιά νέα πινακίδα μέσα στο Δέλτα του Έβρου αν δεν έχει προηγηθεί ευρεία ενημέρωση και διαπραγμάτευση με τους χρήστες (φορείς και άτομα). Επιπλέον, θα πρέπει να έχει με κάποιο επίσημο ή ανεπίσημο τρόπο (π.χ. συμφωνία κυρίων) εξασφαλιστεί τουλάχιστον ο σεβασμός τους και η αποχή από δολιοφθορές.

Παρατηρητήρια πουλιών

Εκ των ων ουκ άνευ σε μια οποιαδήποτε προσπάθεια αναβάθμισης του συστήματος τουριστικής αξιοποίησης στο Δέλτα του Έβρου είναι η κατασκευή τριών παρατηρητηρίων πουλιών και τοπίου σε τρία σωστά επιλεγμένα σημεία. Τα σημεία αυτά θα πρέπει να συνδυάζουν τα εξής χαρακτηριστικά:

Α. Στην ακτίνα δράση του παρατηρητηρίου να σημειώνονται αξιοσημείωτες συγκεντρώσεων και ποικιλία πουλιών σχεδόν όλες τις εποχές του χρόνου.

Β. Το παρατηρητήριο να βρίσκεται σε θέση τέτοια που να επιτρέπει τη δυνατότητα πρόσβασης των επισκεπτών με τα πόδια όλες τις εποχές του χρόνου και με τρόπο τέτοιο ώστε να μην ενοχλούνται τα πουλιά.

Γ. Το παρατηρητήριο να απέχει 200-500 μέτρα από τις κύριες αρτηρίες.

Δ. Το παρατηρητήριο να είναι προσβάσιμα με δρόμο ο οποίος όμως να μπορεί να φράζεται με μπάρα.

Ε. Το παρατηρητήριο να βρίσκεται μακριά από στρατιωτικά ευαίσθητες περιοχές.

Εικόνα 1: Πρόσβαση σε παρατηρητήριο σε Προστατευόμενη Περιοχή στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Εικόνα 2: Παρατηρητήριο πουλιών στη λίμνη Hornborga της Σουηδίας

Οι διαστάσεις των παρατηρητηρίων πρέπει να είναι αρκετά μεγάλες ώστε και να έχουν μεγάλο ύψος αλλά και τη δυνατότητα να εξυπηρετήσουν οπωσδήποτε 15-20 ανθρώπους ταυτόχρονα. Υπάρχουν αναρίθμητα σχέδια διαθέσιμα ιδιαίτερα σε ευρωπαϊκές χώρες με μεγάλη παράδοση σε παρατηρητήρια πουλιών. Για τις

ελληνικές συνθήκες, και τις συνθήκες του Δέλτα του Εβρου, θα προτείνουμε τα εξής χαρακτηριστικά:

1. Ύψος από το έδαφος μέχρι το υψηλότερο πάτωμα 9-10 μέτρα (μέγιστο ύψος ματιών παρατηρητών ~ 10.50 – 11.50 μέτρα πάνω από το έδαφος).
2. Δυο πατώματα: ένα χαμηλότερο με πάτωμα στα 5 περίπου μέτρα από το έδαφος και ένα ψηλότερο γύρω στα 9-10 μέτρα.
3. Εμβαδόν επιφάνειας 5-6 x 5-6 μέτρα.

Το χαμηλότερο πάτωμα μπορεί να περιέχει και έναν κλειστό χώρο με παράθυρα παρατήρησης με υαλοπίνακες, τόσο για τις ημέρες με πολύ κρύο και βροχή ή χιόνι, όσο και για την προφύλαξη από τα κουνούπια. Ο κλειστός χώρος θα βοηθά στη διατήρηση συνθηκών μεγαλύτερης ησυχίας – απαραίτητη για τα πουλιά που βρίσκονται πολύ κοντά. Αντίθετα τις καλές μέρες και όταν είναι επιθυμητή η μακρινή παρατήρηση μπορεί να χρησιμοποιείται ο υψηλός όροφος. Εναλλακτικά, θα μπορούσε και οι δύο όροφοι να είναι μερικώς καλυμμένοι με σκεπασμένο χώρο.

Το υλικό κατασκευής προτείνεται ανεπιφύλαχτα να είναι μέταλλο τόσο για λόγους αντοχής, χαμηλότερου κόστους, ευκολότερης συντήρησης, δυσκολίας εξεύρεσης τεχνητών ξύλων με σχετική εμπειρία αλλά και διότι δεν είναι τόσο ευάλωτο σε δολιοφθορές.

Εικόνα 3: Παρατηρητήριο πουλιών σε Προστατευόμενη Περιοχή στη Σουηδία.

Οι προτεινόμενες θέσεις για τα τρία παρατηρητήρια φαίνονται στους Χάρτες του Προσαρτήματος 4.

Κρυψώνες για παρατήρηση πουλιών

Προτείνεται η επισκευή και αναδιαμόρφωση της κρυψώνας που βρίσκεται επί του χωματόδρομου μπροστά από τα λιβάδια Δημητριάδη, ώστε να είναι δυνατή η παρατήρηση ενός από τα πιο εντυπωσιακά θεάματα στο Δέλτα του Έβρου: των μεγάλων συγκεντρώσεων χηνών τον χειμώνα.

Τονίζεται με έμφαση ότι πρέπει να γίνουν όλες οι αναγκαίες μετατροπές, μετασκευές και επεμβάσεις ώστε σε όλες τις υποδομές να εξασφαλίζεται η πρόσβαση από ΑΜΕΑ (Lundell 2005). Θα είναι μια κατάκτηση η οποία θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί επικοινωνιακά για να προσελκύσει ακόμη περισσότερους επισκέπτες στο Δέλτα του Έβρου.

Εικόνα 4: Ανοιχτό παρατηρητήριο σε Προστατευόμενη Περιοχή στη Σουηδία

Κάμερες συστήματος τηλεμετάδοσης εικόνας

Κατά την περίοδο που συντασσόταν η παρούσα μελέτη βρίσκονταν σε εξέλιξη οι εργασίες εγκατάστασης τηλεοπτικών καμερών σε τρία διαφορετικά σημεία στο Δέλτα του Έβρου που σκοπό έχουν να μεταδίδουν ζωντανά εικόνα που θα προβάλλεται για το κοινό στο ΚΕ Λουτρού. Το σύστημα δεν έχει λειτουργήσει ακόμη, αλλά πρέπει να προβλεφτεί σε όλες τις μελλοντικές πρωτοβουλίες ώστε να ενταχθεί σε ένα νέο έργο η αποστολή εικόνας στο Τουριστικό Κέντρο φερών αρχικά και κατόπιν στο ΚΕ στο Φυλάκιο Καραγώγου.

Άλλες υποδομές

Δημόσιες τουαλέτες για τους επισκέπτες θα πρέπει να υπάρχουν στο τέρμα κάθε βασικής διαδρομής - ξενάγησης που ξεκινά από κάθε ΚΕ. Θα πρέπει πάντως να βρίσκονται μόνο σε πολύ καλά φυλασσόμενα σημεία μέσα στο Δέλτα του Έβρου.

Λαμβάνοντας υπόψη τα δύο αυτά στοιχεία, προτείνονται οι εξής θέσεις τοποθέτησης δημόσιων τουαλετών:

- στο Ανατολικό Δέλτα, στη θέση του Δασικού Περιπτέρου (βλέπε παρακάτω)
- στο Δυτικό Δέλτα, στη θέση επιβίβασης των επισκεπτών σε βάρκες Μυδοτροφείο.

Όπως αναφέρθηκε ήδη, τουαλέτες πρέπει να κατασκευάζονται μόνο σε θέσεις όπου υπάρχει μόνιμη παρουσία φυλάκων του ΕΘΥΠΔΕ ή τουλάχιστον υπάρχει παρουσία προσωπικού για πολλές ώρες κάθε μέρα. Τέλος, για ευνόητους λόγους οι δημόσιες τουαλέτες πρέπει να λειτουργούν μόνο εφόσον εξασφαλιστεί η δυνατότητα καθημερινού καθαρισμού και φροντίδας τους. Τέτοιες συνθήκες θα εξασφαλίζονται μόνο στα Δασικό Περίπτερο και για το λόγο αυτό προτείνεται στο Μυδοτροφείο να κατασκευαστεί μικρός ξύλινος οικίσκος μέσα στον οποίο να βρίσκεται χημική τουαλέτα ή έτοιμος κλωβός που περιέχει χημική τουαλέτα (του είδους ΤΟΙ-ΤΟΙ). Το κτίριο δεν θα φέρει διακριτικό WC και θα διατηρείται κλειδωμένο, τα δε κλειδιά τους θα τα έχουν μαζί τους οι ξεναγοί ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο σε περίπτωση ανάγκης.

Αναφέρεται τέλος, ότι υπάρχει ήδη μια τουαλέτα στο φυλάκιο του ΥΠΕΧΩΔΕ στο ΒΔ άκρο τη Δράνας η διαχείριση της οποίας προτείνεται να είναι ίδια με εκείνη στο Μυδοτροφείο.

Δεν υπάρχουν στο Δέλτα του Έβρου επίσημοι χώροι στάθμευσης οχημάτων. Πρέπει να δημιουργηθούν κάποιοι με φειδώ και γενικά μικρής έκτασης, ιδιαίτερα εκεί που σταθμεύουν τα αυτοκίνητά τους οι τακτικοί χρήστες του Δέλτα του Έβρου (κτηνοτρόφοι, αλιείς, κυνηγοί) και μάλιστα εκεί όπου επιβιβάζονται σε βάρκες (προβλήτες). Προτείνουμε τη δημιουργία μόνο δύο χώρων στάθμευσης μέσα στο Δέλτα του Έβρου: έναν στο δασικό Περίπτερο και έναν στην προβλήτα του Μυδοτροφείου. Τέλος, προτείνεται η δημιουργία ενός μικρότερου χώρου στάθμευσης στην ιχθυόσκαλα των Παλουκιών.

Όσον αφορά τις μπάρες πρόσβασης, θεωρούμε ότι η χρήση τους πρέπει να περιορίζεται μόνο σε δρόμους οι οποίοι:

- οδηγούν σε υποδομές του ΦΔΔΕ (παρατηρητήρια, συσκευές τηλεμετάδοσης, όργανα παρακολούθησης, κλπ),
- δεν οδηγούν πουθενά αλλού
- εντάσσονται στις ζώνες Α,Β και Γ του ΕΘΥΠΔΕ.

Καλάθια συλλογής απορριμμάτων δεν θα πρέπει να τοποθετούνται από τον ΦΔΔΕ παρά μόνο εφόσον έχει εξασφαλιστεί το περιοδικό άδειασμα και η συντήρησή τους. Άλλως πρέπει να ενθαρρύνονται οι επισκέπτες να παίρνουν μαζί τους τα απορρίμματα τους (μία σύσταση που εφόσον γίνει με τον σωστό, ευγενικό τρόπο και επεξηγηθεί θα συμβάλλει άλλωστε και στην ευαισθητοποίηση των επισκεπτών).

Μονοπάτια ερμηνείας περιβάλλοντος

Μπορούν να εγκαθιδρυθούν μέχρι 4 διαφορετικά μονοπάτια. Αυτά μπορεί να είναι μονοπάτια ερμηνείας περιβάλλοντος ή και απλώς μονοπάτια που δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη που θέλει να περπατήσει για να έρθει σε στενότερη επαφή με το φυσικό περιβάλλον του Δέλτα του Έβρου. Από αυτά, 1 ως 2 μπορεί να κατασκευαστούν κατά κύριο λόγο σε οικοτόπους αλμυρόβαλτων, αλίπεδων, σωμάτων αλμυρού και υφάλμυρου νερού και 1 ως 2 σε οικοτόπους γλυκών νερών (υγρά λιβάδια, καλαμιώνες, αρμυρικές, κλπ).

Πάντως δεν συνιστάται το μήκος των μονοπατιών να ξεπερνά τα 2 χιλιόμετρα. Είναι, δε, καλύτερο να έχουν κυκλική ή σχεδόν κυκλική πορεία ώστε να μπορούν οι επισκέπτες να επιστρέφουν περίπου στο σημείο εκκίνησής τους. Ως βασικό υλικό κατασκευής προτείνεται το ξύλο (βλέπε Εικόνες 8 - 11), ενώ μπορεί να χρησιμοποιηθούν τέλεια, παλιά άχρηστα σανίδια από γραμμές τραίνου.

Για μονοπάτια προσβάσιμα από ΑΜΕΑ απαιτείται ειδική κατασκευή (Εικόνα 12).

Εικόνα 5: Μονοπάτι με φυσικά υλικά στο Εθνικό Πάρκο Hamra, στη Σουηδία

Εικόνα 6: Μονοπάτι με φυσικά υλικά στο Περιφερειακό Φυσικό Πάρκο Camargue, στη Γαλλία

Εικόνα 7: Λεπτομέρεια μονοπατιού στο Εθνικό Πάρκο Hamra, στη Σουηδία

Εικόνα 8: Εικόνα από ψηλά με τους δρόμους πρόσβασης πεζών στη Λίμνη Hornborga στη Σουηδία

Εικόνα 9: Μονοπάτι κατάλληλο για χρήση από ΑΜΕΑ στο Ηνωμένο Βασίλειο

Το «Δασικό Περίπτερο»

Το Δασικό Περίπτερο πρέπει να σταματήσει να λειτουργεί ως καφέ – ουζερί από ιδιώτη διότι δεν έχει άδεια. Το κτήριο πρέπει να παραχωρηθεί στον ΦΔΔΕ ο οποίος προτείνεται να το μετατρέψει σε μικρό Κέντρο Επίσκεψης που θα περιλαμβάνει: μικρό θεματικό περίπτερο ενημέρωσης, πωλητήριο, χώρο ξεκούρασης, χώρο παρατήρησης και διευκολύνσεις για τους επισκέπτες (WC) μαζί με τη λειτουργία στοιχειώδους αναψυκτηρίου (νερό, μη αλκοολούχα ποτά, snacks, κλπ). Επίσης, προτείνεται να λειτουργεί και ως στέκι των φυλάκων του ΕΘΥΠΔΕ.

Η απαγόρευση πρόσβασης οχημάτων στο χώρο πρέπει να αναθεωρηθεί άμεσα.

Μόνο σε περίπτωση που δεν είναι δυνατή η ανάληψη της δραστηριότητας αυτής από τον ΦΔΔΕ τότε ο χώρος πρέπει πάλι να παραχωρηθεί επισήμως στον ΦΔΔΕ και να υπενοικιαστεί με συγκεκριμένους όρους σε ιδιώτη.

Η μετατροπή του πρώην Δασικού Περιπτέρου σε επίσημο χώρο του ΕΘΥΠΔΕ πρέπει να συνοδευτεί και από δημιουργία ενός επίσημου, μικρού χώρου στάθμευσης αυτοκινήτων, χωρητικότητας έως 50 οχημάτων (ΙΧ).

Οι βάρκες ξενάγησης και ο εξοπλισμός τους

Οι βάρκες ξενάγησης, δηλαδή οι βάρκες που μεταφέρουν επιβάτες, πρέπει σύμφωνα με το νόμο να είναι εξοπλισμένες με μια σειρά από απαραίτητα μέσα (π.χ. σωστικά μέσα, μέσα έκκλησης για βοήθεια σε περίπτωση ανάγκης, κλπ). Επίσης οι οδηγοί της βάρκας πρέπει να είναι εφοδιασμένοι με ειδικό πτυχίο οδήγησης ταχυπλόου. Θεωρείται δεδομένο ότι τουλάχιστον 2 από τους βαρκάρηδες θα πρέπει να γνωρίζουν στοιχειωδώς τουλάχιστον μια

ξένη γλώσσα (αγγλικά κατά προτίμηση) ώστε να μπορούν να συνοδεύουν μη Έλληνες επισκέπτες.

B.5.4 Συμπεράσματα

Για να εξυπηρετηθεί το νέο αναβαθμισμένο σύστημα τουριστικής αξιοποίησης του Δέλτα του Έβρου πρέπει να κατασκευαστεί μέσα στο Δέλτα του Έβρου μια σειρά από νέες υποδομές, πολλές δε από τις υπάρχουσες πρέπει να ξηλωθούν τελείως, να αναδιαμορφωθούν ή να βελτιωθούν ριζικά.

Οι βασικές νέες υποδομές που προτείνονται είναι: πινακίδες προσανατολισμού, επεξηγηματικές και ερμηνείας περιβάλλοντος, δύο ψηλά παρατηρητήρια πουλιών και μια κρυψώνα, η πλήρης αναμόρφωση του Δασικού Περιπτέρου ως ένα μίνι κέντρο επισκεπτών, τρεις χώροι στάθμευσης, τέσσερα μονοπάτια ερμηνείας περιβάλλοντος. Όλες οι υποδομές πρέπει να είναι προσβάσιμες σε ΑΜΕΑ. Δεν είναι επιθυμητή η ασφαλτόστρωση κανενός δρόμου εντός του Δέλτα του Έβρου. Να μην κατασκευαστεί και εγκαθιδρυθεί καμιά νέα υποδομή μέσα στο Δέλτα του Έβρου αν δεν έχει προηγηθεί ευρεία ενημέρωση και διαπραγμάτευση με τους χρήστες (φορείς και άτομα) και να έχει με κάποιο τρόπο εξασφαλιστεί ο σεβασμός τους και η φροντίδα τους από όλους.

B.6 Οι Τουριστικές Δραστηριότητες μέσα στο Δέλτα του Έβρου

B.6.1 Εισαγωγή

Στην πράξη, οι προτεινόμενοι βασικοί τρόποι και οι κατηγορίες τουριστικών δραστηριοτήτων δεν αλλάζουν από αυτό που γινόταν ως σήμερα. Η πρακτική παραμένει η ίδια: ενημέρωση σε Κέντρο Ενημέρωσης – περιήγηση μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή με όχημα και στάσεις σε σημεία ειδικού ενδιαφέροντος – περιήγηση μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή με βάρκα. Η διαφορά έγκειται στο ότι νέες υποδομές και μέσα εντάσσονται στο πρόγραμμα και κυρίως στο ότι διαμορφώνονται νέοι, ενιαίοι, στόχοι και φιλοσοφία στο περιεχόμενο της ξενάγησης και της ερμηνείας του χώρου με επίκεντρο την κατανόηση της λειτουργίας του δελταϊκού οικοσυστήματος και την επίδραση του ανθρώπου σε αυτήν.

Η ξενάγηση έχει ως κύριο στόχο της την κατανόηση των λειτουργιών του οικοσυστήματος και την επίδραση των ανθρώπινων παρεμβάσεων. Για να το επιτύχει αυτό χρησιμοποιεί οπτικά και άλλα ερεθίσματα που προσφέρει η επιτόπια περιήγηση, τα διαθέσιμα οπτικοακουστικά μέσα που βρίσκονται στα Κέντρα Ενημέρωσης (monitors, εκθεσιακό υλικό, παιχνίδια, μακέτες, κείμενα και φωτογραφίες) αλλά και την αξιοποίηση όλων των ευκαιριών για απόλαυση - παρατήρηση της βιοποικιλότητας.

Ενδεικτικά αναφέρονται ότι κατά τη διάρκεια της περιήγησης στην Προστατευόμενη Περιοχή μπορεί να γίνονται από 1 ως 4 σταθμεύσεις με ειδικά αντικείμενα ξενάγησης. Οι στάσεις μπορεί να γίνονται σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους (παρατηρητήρια, κρυψώνες, ειδικές πινακίδες ερμηνείας περιβάλλοντος) ή σε άλλους, που θα προσφέρουν κατά περίπτωση ευνοϊκές συνθήκες. Επειδή στο Δέλτα του Έβρου ο προσανατολισμός είναι εξαιρετικά δύσκολος για έναν νεοφερμένο επισκέπτη πρέπει να γίνεται η μέγιστη δυνατή αξιοποίηση του χάρτη-φυλλαδίου.

B.6.2 Διαφήμιση και προσέλκυση επισκεπτών

Ιστοσελίδα, φυλλάδια

Είναι απαραίτητη η δημιουργία εξ αρχής ενός διαδικτυακού τόπου ενιαίου πλέον για τα 2 Κέντρα. Εναλλακτικά, μπορεί να προσαρμοστεί η υπάρχουσα ιστοσελίδα του ΦΔΔΕ ώστε να συμπεριλάβει τις απαραίτητες πληροφορίες που θα αφορούν και το κομμάτι που σήμερα καλύπτει το Τουριστικό Κέντρο Φερών. Η νέα ιστοσελίδα πρέπει να δίνει μεγαλύτερη έμφαση και πιο εκτεταμένες πληροφορίες σχετικά με το τι μπορεί να κάνει ο επισκέπτης μέσα στο Δέλτα του Έβρου.

Όπως φάνηκε από το πρώτο μέρος της παρούσας μελέτης, και στην περιοχή του Δέλτα του Έβρου (όπως και σε πολλές άλλες τουριστικές περιοχές της Ελλάδας) είναι έντονο το φαινόμενο της εποχικότητας του τουρισμού. Για την καταπολέμηση αυτού του φαινομένου και την τόνωση του τουρισμού και τους υπόλοιπους μήνες πρέπει να γίνουν ειδικές προσπάθειες για προσέλκυση επισκεπτών κατά τους μήνες Νοέμβριο – Μάρτιο και Ιούλιο, Σεπτέμβριο. Αυτό σημαίνει προβολή μέσα στον διαδικτυακό τόπο και το φυλλάδιο των πλεονεκτημάτων που θα έχει ο επισκέπτης του Δέλτα του Έβρου κατά την εποχή αυτή. Επιπλέον, θα ήταν χρήσιμο να δημιουργηθεί ειδικό φυλλάδιο που θα περιγράφει το Δέλτα του Έβρου τον χειμώνα.

Εξάλλου, ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην ύπαρξη μέσων ερμηνείας περιβάλλοντος και περιήγησης ειδικά σχεδιασμένων για ΑΜΕΑ, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν ένα πολύ σημαντικό ειδικό κοινό.

B.6.3 Οι καθαυτό δραστηριότητες

Εισαγωγικές παρουσιάσεις

Από τη διεθνή βιβλιογραφία, την παρατήρηση που έγινε στα πλαίσια αυτής της μελέτης αλλά και από τις παρατηρήσεις των ίδιων των ξεναγών της περιοχής γίνεται φανερό η ουσιαστική σημασία που έχει η παρουσίαση – ενημέρωση των επισκεπτών πριν την είσοδο στην Προστατευόμενη Περιοχή. Χάρη σε αυτήν, ο επισκέπτης προσαρμόζει τις προσδοκίες του στην πραγματικότητα (ώστε να αποφεύγονται απογοητεύσεις που οφείλονται σε άγνοια, π.χ. εκείνων που πιστεύουν ότι η φύση είναι σαν ένας μεγάλος ζωολογικός κήπος), μπορεί να κατανοήσει περισσότερα από αυτά που βλέπει, και φυσικά ενημερώνεται για τους κανόνες συμπεριφοράς που καλείται να ακολουθήσει μέσα στα όρια της Προστατευόμενης Περιοχής.

Επομένως, οι παρουσιάσεις στα Κέντρα Ενημέρωσης πριν την είσοδο του επισκέπτη στην Προστατευόμενη Περιοχή είναι απαραίτητες. Πρέπει πάντως να αναδιοργανωθούν ώστε να δίνουν έμφαση στα εξής θέματα:

- η δημιουργία του Δέλτα του Έβρου,
- τα βασικά στοιχεία λειτουργίας του δελταϊκού οικοσυστήματος,
- τα πολύτιμα προστατευτέα στοιχεία στο Δέλτα του Έβρου,
- το ιστορικό ανθρώπινων παρεμβάσεων στο Δέλτα του Έβρου,
- τα σημερινά διαχειριστικά προβλήματα στο Δέλτα του Έβρου.

B.6.4 Καταληκτικές και εκπαιδευτικές παρουσιάσεις

Μετά την περιήγησή τους, οι επισκέπτες θα φτάνουν σε κάποιο από τα 2 ΚΕ (κατά προτίμηση στο έτερο από εκείνο που είχαν ξεκινήσει) όπου θα μπορούν να

παρακολουθήσουν μία καταληκτική παρουσίαση. Στόχος αυτής θα είναι η περαιτέρω κατανόηση και εμπέδωση όσων είδαν και βίωσαν μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή.

Εξάλλου, θα υπάρχουν διαθέσιμες, ειδικά εστιασμένες παρουσιάσεις για συγκεκριμένες μελέτες περιπτώσεων με ειδικότερες πληροφορίες, όπως:

- το υδρολογικό καθεστώς και οι αλλαγές του,
- οι αλλαγές στους οικοτόπους,
- η εξέλιξη των πληθυσμών των πουλιών,
- πολύτιμα είδη προς χάρη των οποίων προστατεύεται η περιοχή¹⁶, (π.χ. οι χήνες και η λεπτομύτα),
- τα υγρά λιβάδια,
- η κτηνοτροφία και τα ζητήματα που σχετίζονται με αυτήν,
- ο θαλάσσιος χώρος μπροστά στο Δέλτα του Έβρου,
- η αλιεία και οι λιμνοθάλασσες,
- η γεωργία,
- η ιστορία του ανθρώπου στο Δέλτα του Έβρου.

Προτεινόμενες διαδρομές με το λεωφορείάκι

Οι παρακάτω διαδρομές φαίνονται στο Χάρτη 10 του Προσαρτήματος 5:

Α. Από ΚΕ Λουτρού: ΚΕ Λουτρού – Φυλάκιο ΥΠΕΧΩΔΕ σε ΒΔ ανάχωμα Δράνας- Παρατηρητήριο Δράνας – Μπούκα Δράνας – Μυδοτροφείο – κρυψώνα « Χήνες» σε Δημητριάδη.

Β. Από Φέρες (Τουριστικό Περίπτερο/ Φυλάκιο Καραγώγου): ΚΕ Φερών – Παρατηρητήριο Μελισσοκομείου – Αναβαθμός Ευθυγράμμισης - «Τηγάνια» - Δασικό Περίπτερο - οικίσκος αλιέων σε Παλούκια – Αντλιοστάσιο – Φυλάκιο Εγνατία.

Γ. Από ΚΕ Λουτρού / ΚΕ Φερών: Περιήγηση στις πλημμυρισμένες περιοχές, τα υγρά λιβάδια (Βάλτος-Αλμύρες) και την παραλία της Άνθειας, ειδικά τους μήνες από Φεβρουάριο ως και Ιούνιο.

---

¹⁶ focal species

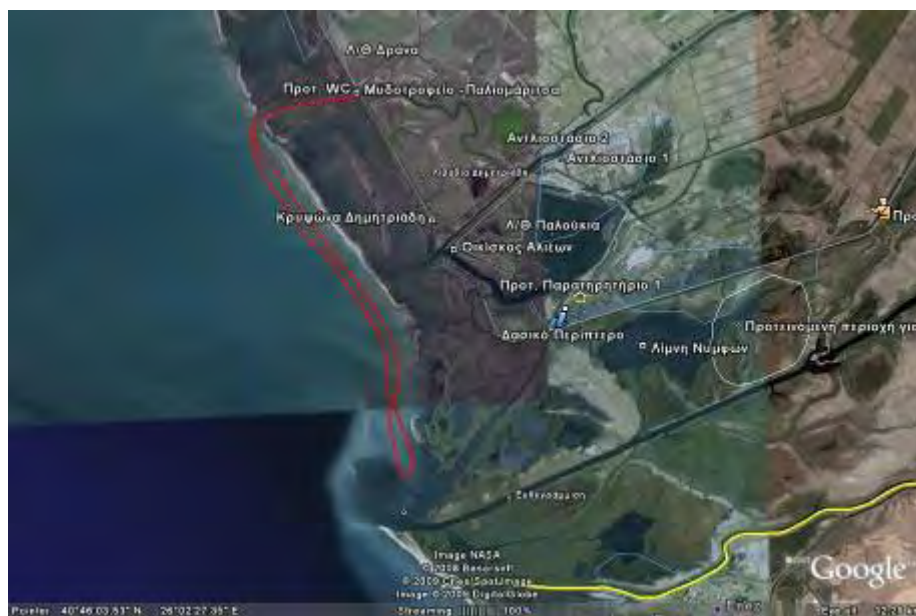
Βαρκάδες

Προτείνεται να συνεχίσουν να χρησιμοποιούνται οι δυο προβλήτες επιβίβασης-αποβίβασης σε σκάφη που χρησιμοποιούνται ως τώρα: α. Παλιομάριτσα (Μυδοτροφείο- «αλιευτικό καταφύγιο») και β. «Δασικό Περίπτερο». (Βλέπε Χάρτη Προσαρτήματος 4).

Εντούτοις, και στις δύο αυτές θέσεις πρέπει να προβλεφτεί η δημιουργία ειδικής θέσης στάθμευσης οχημάτων και καλαίσθητες ξύλινες προβλήτες. Εννοείται ότι ο χώρος γύρω από τις προβλήτες θα χρειάζεται τακτική φροντίδα, με απομάκρυνση σκουπιδιών και άχρηστων υλικών. Επίσης, απαραίτητο κρίνεται και το εξαρχής κτίσιμο υπόστεγων ή οικίσκων για εξυπηρέτηση ψαράδων.

Προτεινόμενες πορείες με τη βάρκα:

Α. Από Παλιομάριτσα-Μυδοτροφείο: Παλιομάριτσα – θάλασσα – νησίδες (Καραβιού Ξηράδι, Ασάνης, κλπ) μέχρι Σούζη (Χάρτης 5).

Χάρτης 5: Προτεινόμενη διαδρομή με βάρκα, με αφετηρία - τέρμα το Μυδοτροφείο

Β. Από Δασικό Περίπτερο: Δασικό Περίπτερο – Θάλασσα- Ευθυγράμμιση- Κλάρες- Δασικό Περίπτερο (Χάρτης 6).

Χάρτης 6: Προτεινόμενη διαδρομή με βάρκα με αφετηρία-τέρμα το Δασικό Περίπτερο.

Η κυκλική διαδρομή

Για επισκέπτες που έχουν πολύ χρόνο στη διάθεσή τους και εφόσον το επιτρέπουν οι συνθήκες (καιρικές συνθήκες, επάρκεια προσωπικού και μέσων), προτείνεται να υπάρχει και η δυνατότητα της κυκλικής διαδρομής: ΚΕ Φερών- Δασικό Περίπτερο – επιβίβαση σε βάρκες- θάλασσα- Ευθυγράμμιση- Κλάρες- Μυδοτροφείο – Δράνα- ΚΕ Λουτρού.

Η κυκλική διαδρομή μπορεί να ξεκινά από οποιοδήποτε από τα δύο ΚΕ.

Για κάθε μία από τις εναλλακτικές προαναφερθείσες διαδρομές (είτε συνδυάζονται αυτές με βαρκάδα είτε όχι) θα πρέπει να ετοιμαστεί υλικό βασικών στοιχείων ξενάγησης. Τα σημεία στάσης των επισκεπτών θα διακυμαίνονται ανάλογα με τον διαθέσιμο χρόνο και τα ενδιαφέροντά τους. Για περαιτέρω λεπτομέρειες σχετικά με το Δυτικό Δέλτα, βλέπε και μελέτη Ρήγα & συν. (2001).

Πεζοπορικές & Ποδηλατικές διαδρομές

Προτείνονται οι διαδρομές που περιέχονται στο Ρήγας και συν. 2002.

B.6.5 Επικαιροποίηση εκθεσιακού χώρου στο ΚΠΑΕ

Είναι πλέον σαφές ότι η έκθεση στο ΚΠΑΕ είναι πεπαλαιωμένη, φθαρμένη· χρειάζεται επομένως ριζική ανανέωση και επικαιροποίηση. Ως συμφερότερη και αποτελεσματικότερη λύση προτείνεται η εξ αρχής δημιουργία νέας έκθεσης. Για τον

σχεδιασμό της νέας έκθεσης - το κόστος της οποίας πρέπει να ενταχθεί από τον ΦΔΔΕ στο ΕΣΠΑ - προτείνονται οι εξής αρχές:

- ✓ Να είναι εστιασμένη στην ανάδειξη της λειτουργίας του δελταϊκού οικοσυστήματος του Δέλτα του Έβρου ώστε να είναι πλήρως εναρμονισμένη και να εξυπηρετεί τον βασικό άξονα της ερμηνείας περιβάλλοντος του νέου ολοκληρωμένου συστήματος ερμηνείας περιβάλλοντος που προτείνεται στην παρούσα μελέτη.
- ✓ Να εστιάζει στην ανάδειξη της λειτουργίας του δελταϊκού οικοσυστήματος στο Δέλτα του Έβρου, έτσι ώστε να είναι πλήρως εναρμονισμένη και να εξυπηρετεί τον βασικό άξονα της ερμηνείας περιβάλλοντος του νέου ολοκληρωμένου συστήματος ερμηνείας περιβάλλοντος όπως αυτό προτείνεται στην παρούσα μελέτη. Να επικεντρώνει στα θέματα δημιουργίας και εξέλιξης του Δέλτα και στα βασικά πολύτιμα και προστατευτέα στοιχεία του όπως προτείνονται στην παρούσα μελέτη και σύμφωνα με τα διάφορα νομικά καθεστώτα προστασίας του Δέλτα του Έβρου.
- ✓ Να περιέχει λιγότερα και λιγότερο εκτενή κείμενα.
- ✓ Να είναι φτιαγμένη με όσο το δυνατόν διαδραστική φιλοσοφία, χρησιμοποιώντας δηλαδή μέσα που απαιτούν την ενεργητική συμμετοχή του κοινού για την πρόσβαση στις επιθυμούμενες γνώσεις και την περιβαλλοντική πληροφορία.
- ✓ Να είναι πλήρως εναρμονισμένη με τα περιεχόμενα της θεματικής έκθεσης «Άνθρωπος και Ανθρώπινες δραστηριότητες στο Δέλτα του Έβρου» η οποία θα δημιουργηθεί στο άλλο ΚΕ στο Φυλάκιο Καραγώγου, ώστε να λειτουργεί συμπληρωματικά με αυτήν.
- ✓ Να έχουν ληφθεί όλα τα κατάλληλα μέτρα ώστε να εξυπηρετούνται πλήρως όλες οι ανάγκες των ΑΜΕΑ που θα επισκέπτονται την έκθεση.
- ✓ Να περιέχει - αν είναι δυνατόν - ειδική αίθουσα δραστηριοτήτων για παιδιά.

B.6.6 Ειδικές δραστηριότητες

Η τουριστική αξιοποίηση δράσεων, δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων που συμβαίνουν στο Δέλτα του Έβρου ή στη γύρω περιοχή, και η ένταξή τους κατά περίπτωση στο τουριστικό προϊόν Δέλτα Έβρου είναι άκρως επιθυμητή και εφικτή. Μέσα από συστηματική καταγραφή και παρακολούθηση μπορεί να γίνεται η ενημέρωση των επισκεπτών για τις δυνατότητες συμμετοχής τους σε άλλες, ειδικές δραστηριότητες, ανάλογα με την περίοδο επίσκεψης και το διαθέσιμο χρόνο τους. Η οργάνωση της υλοποίησης τέτοιων δράσεων πρέπει να ενταχθεί στον σχεδιασμό του ΦΔΔΕ. Ενδεικτικά, τέτοιες ειδικές δραστηριότητες θα μπορούσαν να είναι:

- Παρακολούθηση σύλληψης και δακτυλίωσης πουλιών.
- Παρακολούθηση μετρήσεων υδρόβιων πουλιών.

- Συμμετοχή σε πολιτιστικά γεγονότα και εκδηλώσεις.

Τα πιο γνωστά από τα ήθη και τα έθιμα, τα πανηγύρια και οι εκδηλώσεις που συνθέτουν το πολιτιστικό σκηνικό της περιοχής είναι (Ρήγας και συν. 2002):

Αγροτική Έκθεση Φερών. 12 – 14 Σεπτεμβρίου κάθε χρόνο στον ομώνυμο Δήμο.

Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών Άνθειας. Το πρώτο Σαββατοκύριακο του Αυγούστου στην Άνθεια, έδρα του Δήμου Τραϊανούπολης.

Κωνσταντίνια: Προς τιμήν των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, πολιούχων του Λουτρού, γίνονται κάθε χρόνο στις 20-21 Μαΐου θεατρικές παραστάσεις, παρουσίαση χορευτικών και μουσικών δρώμενων, εκθέσεις χειροτεχνίας των γυναικείων Συλλόγων, προσφορά εδεσμάτων και εμποροπανήγυρη.

Ποδηλατικός Γύρος Τραϊανούπολης. Το πρώτο δεκαήμερο του Μαΐου κάθε χρόνο και διοργανώνεται από τον Πολιτιστικό Σύλλογο «Σπάρτακο».

Σε όλους τους οικισμούς περιμετρικά του Δέλτα του Έβρου γίνονται και άλλες εκδηλώσεις, ιδιαίτερα με αφορμή διάφορους θρησκευτικούς εορτασμούς. Στο **Δήμο της Αλεξανδρούπολης** επίσης πραγματοποιούνται όλο το χρόνο πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως τα Ελευθέρια, θερινές συναυλίες, εκθέσεις ζωγραφικής, κτλ.

B.6.7 Η Περίπτωση της Παναγίας Κοσμοσώτειρας

Μέσα στον οικισμό των Φερών βρίσκονται τα κατάλοιπα του βασιλικού καстроμονάστηρου της Παναγίας της Κοσμοσώτειρας. που χτίστηκε από τον σεβαστοκράτωρα Ισαάκιο Κομνηνό γύρω στα 1151-1152 μ.Χ. Το καθολικό που σώζεται ακόμη σε πολύ καλή κατάσταση είναι το σημαντικότερο κομνηνείο μνημείο της Ελλάδας, ένα έργο αριστουργηματικής αρχιτεκτονικής.

Το μοναστήρι χτίστηκε σε μια θέση ύψιστης στρατηγικής, πολιτικής και οικονομικής σημασίας και τόσο η θέση του όσο και η ιστορία του είναι στενότερα και άρρηκτα συνδεδεμένα με το Δέλτα του Έβρου. Στο τυπικό της Μονής από 119 άρθρα που συντάξε ο ίδιος ο Ισαάκιος, περιλαμβάνονται εξαιρετικά πολύτιμες και μοναδικής αξίας πληροφορίες για την ευρύτερη περιοχή του Δέλτα.

Το μνημείο σχετίζεται λοιπόν στενότερα με το Δέλτα του Έβρου, αλλά παρόλα αυτά η ως τώρα διαχείριση των δυο θεμάτων τόσο από πλευράς γνωσιακής όσο και από την πλευρά της ξενάγησης και της τουριστικής αξιοποίησης γινόταν τελείως ξεχωριστά. Το μνημείο περιλαμβανόταν στα θέματα με τα οποία ασχολείτο το Τουριστικό Κέντρο Φερών και η αντιμετώπισή του ήταν κυρίως συμπληρωματική ως προς το Δέλτα του Έβρου το οποίο προσελκύει και τους περισσότερους επισκέπτες (βλέπε και 1^ο μέρος).

Στο νέο σύστημα ξενάγησης και ερμηνείας περιβάλλοντος που προτείνεται με την παρούσα μελέτη, η Παναγία Κοσμοσώτειρα πρέπει να θεωρηθεί ως αναπόσπαστο κομμάτι του Δέλτα του Έβρου, ή αντίστροφα το Δέλτα του Έβρου να αντιμετωπιστεί

ως αναπόσπαστο τμήμα της πολιτιστικής και πνευματικής ιστορίας της περιοχής στην οποία δεσπόζει η Παναγία η Κοσμοσώτεια. Το δέσιμο και η ανάδειξη της ενότητας του πνευματικού και του οικολογικού-περιβαλλοντικού έχει μόνο οφέλη να προσφέρει τόσο στους επισκέπτες, στους ντόπιους και ευρύτερα στην ελληνική κοινωνία. Εξάλλου, τέτοιου είδους συσχετισμοί ολοκληρώνουν με άριστο τρόπο τα μηνύματα που είναι επιθυμητό να λαμβάνει ο επισκέπτης της περιοχής. Άλλωστε η πρωτοποριακή «Πρωτοβουλία Δήλος» της Παγκόσμιας Επιτροπής για τις Προστατευόμενες Περιοχές της IUCN, κινείται εδώ και λίγα χρόνια ακριβώς προς την κατεύθυνση αυτή της ανάδειξης της ενότητας της ύλης και του πνεύματος, της φύσης και του πολιτισμού, του οργανικού κόσμου και της πνευματικότητας (Mallarach & Papayannis 2007).

B.6.8 Σχέδιο παρακολούθησης για τις επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας στον υγρότοπο.

Ως τώρα έχει υπάρξει μία μόνο μελέτη στο Δέλτα του Έβρου σχετικά με το βαθμό ενόχλησης στα υδρόβια πουλιά από διάφορες πηγές όχλησης, όπως π.χ. διερχόμενα αυτοκίνητα, παρουσία πεζών, κτηνοτροφικά ζώα, κλπ. (Ζωγράφου & Ακριώτης 2005, Zografou & Akriotis 2006).

Έχει αποδειχτεί ότι η μεγαλύτερη ενόχληση για τα υδρόβια πουλιά προκαλείται από ανθρώπους που κατεβαίνουν από αυτοκίνητα, από πεζούς που βαδίζουν στα αναχώματα και κυρίως από τα διερχόμενα μέσω των αποικιών φωλιάσματος κτηνοτροφικά ζώα. Εδώ μας απασχολούν οι δυο πρώτες περιπτώσεις μόνο.

Γενικώς, η εκπόνηση ενός σχεδίου για την εκτίμηση των επιπτώσεων της τουριστικής δραστηριότητας στο Δέλτα του Έβρου αυτή τη στιγμή κρίνεται πρόωρη. Και τούτο κυρίως διότι οι πηγές και οι περιπτώσεις ενόχλησης στο Δέλτα του Έβρου είναι δυνητικά και θα παραμείνουν τα επόμενα χρόνια τόσες πολλές και συχνά ταυτόχρονες που η απομόνωση της επίδρασης της τουριστικής δραστηριότητας είναι σχεδόν αδύνατη. Επιπλέον η εφαρμογή ενός τέτοιου σχεδίου θα σήμαινε σοβαρή οικονομική και επιχειρησιακή επιβάρυνση για τον ΦΔΔΕ σε μια περίοδο που οι αναγκαίοι για άλλες δράσεις πόροι είναι πολλοί. Από την άλλη, ακόμη και αν ένα τέτοιο σχέδιο υπήρχε και εφαρμοζόταν, θα υπήρχε σοβαρή δυσκολία να εφαρμοστούν μέτρα ανάσχεσης της ενόχλησης σε ένα χώρο όπως το Δέλτα του Έβρου όπου υφίστανται ελάχιστα περιθώρια ουσιαστικής διαχείρισης προς το παρόν.

Για όλους αυτούς τους λόγους η παρούσα μελέτη προτείνει να μην υπάρξει προς το παρόν προσπάθεια κατάρτισης τέτοιου σχεδίου.

B.6.9 Συμπεράσματα

Οι προτεινόμενοι βασικοί τρόποι τουριστικών δραστηριοτήτων δεν διαφέρουν ουσιαστικά από αυτό που γινόταν ως σήμερα. Η διαφορά έγκειται στο ότι γέες υποδομές και μέσα (παρατηρητήρια, κρυψώνες, ειδικές πινακίδες ερμηνείας περιβάλλοντος) εντάσσονται στο πρόγραμμα. Κυρίως δε στο ότι διαμορφώνονται νέοι, ενιαίοι, στόχοι και φιλοσοφία στο περιεχόμενο των εισαγωγικών και εκπαιδευτικών παρουσιάσεων, της ξενάγησης και της ερμηνείας του χώρου με στόχο

την κατανόηση της λειτουργίας του δελταϊκού οικοσυστήματος και την επίδραση του ανθρώπου σε αυτήν.

Δεν χρειάζεται να αλλάξουν πολλά πράγματα στο επίπεδο διαφήμισης και προσέλκυσης επισκεπτών εκτός του ότι μεγάλο μέρος τους πρέπει να δώσει έμφαση στην αύξηση των επισκεπτών τον χειμώνα.

Οι εκθέσεις οπτικοακουστικού υλικού που θα βρίσκονται στα δυο ΚΕ πρέπει να έχουν ισότιμο ενδιαφέρον. Πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε οι διάφορες πολιτιστικές, επιστημονικές και άλλες ειδικές εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή να αξιοποιούνται κατά περίπτωση τουριστικά. Ιδιαίτερη μνεία χρειάζεται για την Παναγία Κοσμοσώττειρα η παρουσία της οποίας πρέπει να ενταχθεί στην περιβαλλοντική ερμηνεία του Δέλτα του Έβρου και της ιστορίας της ευρύτερης περιοχής. Προς το παρόν δεν χρειάζεται ειδική μέριμνα για την παρακολούθηση των επιπτώσεων του τουρισμού στα προστατευτέα πολύτιμα στοιχεία του Δέλτα του Έβρου.

B.7 Οργάνωση και Διαδικασίες

B.7.1 Εισαγωγή

Μια νέα περίοδος ανατέλλει για την τουριστική αξιοποίηση του Δέλτα του Έβρου μετά την απόφαση του Δήμου Φερών να ενσωματώσει το τουριστικό τμήμα της ΔΕΤΑΦ στον μηχανισμό του ΦΔΔΕ που ασχολείται με τον τουρισμό στην Προστατευόμενη Περιοχή. Αυτή η εκδήλωση ειλικρινούς πολιτικής βούλησης για να πάει κάτι μπροστά στον τομέα αυτό, βρίσκει πολλά εμπόδια όσον αφορά τη διαχείριση του τουριστικού προϊόντος που λέγεται Δέλτα Έβρου.

Η ανά χείρας μελέτη είχε ως βασικό της στόχο να πείσει τους εμπλεκόμενους για την αναγκαιότητα της σύμπτυξης. Μετά την αναπροσαρμογή των στόχων της δεν θα μπορούσε ποτέ να μετατραπεί άμεσα σε μια μελέτη εφαρμογής. Έτσι, η παρούσα μελέτη δίνει τις βασικές κατευθύνσεις και - με δεδομένο ότι τα βασικά της συμπεράσματα θα γίνουν αποδεκτά από όλες τις πλευρές μετά τις σχετικές διαβουλεύσεις και θα ληφθούν οι αποφάσεις στρατηγικών (βλέπε πολιτικών) επιλογών- θα αποτελέσει τη βάση για την εκπόνηση μιας ή περισσότερων μελετών εφαρμογής οικοτουριστικής ανάπτυξης. Τέλος, με βάση αυτή τη μελέτη οικοτουριστικής ανάπτυξης μια σειρά μελετών εφαρμογής θα αναλάβουν πλέον να εξειδικεύσουν τις προτάσεις ώστε να εφαρμοστούν στην πράξη.

Αυτό μοιάζει σαν να προτείνουμε ότι θα πρέπει να σχεδιαστούν και να υποβληθούν νέες προτάσεις για μελέτες, κ.ο.κ. Όμως δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο. Προκειμένου να συνταχθεί το τελικό και συγκεκριμένο σχέδιο οικοτουριστικής ανάπτυξης (η βασική κεντρική μελέτη) από κάποιον ανάδοχο πρέπει *πρώτα* να ληφθούν σοβαρές αποφάσεις και δεσμεύσεις από τον ΦΔΔΕ και τους εμπλεκόμενους φορείς (Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Αυτοδιοίκηση, Υπηρεσίες Περιφέρειας, κλπ). Οι άγνωστες παράμετροι που απαιτούν πολιτικές αποφάσεις και δράσεις είναι πάρα πολλές για να επιτρέψουν συγκεκριμένα σχέδια, το ίδιο πολλές είναι οι δυνάμει καθυστερήσεις και τα κωλύματα που μπορούν να υπεισέλθουν. Έτσι, ουσιαστικά ο μόνος που μπορεί να αναλάβει την κεντρική αυτή μελέτη-σχέδιο τουρισμού είναι ο ίδιος ο ΦΔΔΕ.

Με άλλα λόγια, θεωρείται αναγκαίο ο ΦΔΔΕ να αναλάβει ο ίδιος ένα σχεδιασμό με ορίζοντα πενταετίας και αναλόγως με αυτόν να εισηγείται και να ζητά τις χρηματοδοτήσεις που χρειάζεται, αλλά να έχει και την απαραίτητη ευελιξία να αναπροσαρμόζει τις επιλογές του στις εκάστοτε συνθήκες. Ουσιαστικά, δηλαδή, τον κεντρικό σχεδιασμό οικοτουριστικής ανάπτυξης δεν μπορεί να τον κάνει κανείς μελετητής παρά μόνο ο ΦΔΔΕ.

Τονίζεται επί πλέον με έμφαση ότι η κεντρικής σημασίας μελέτη τουριστικής αξιοποίησης και διαχείρισης επισκεπτών πρέπει να είναι απόλυτα εναρμονισμένη με τα συμπεράσματα και τις επιλογές του γενικού Διαχειριστικού Σχεδίου για το ΕΘΥΠΑΕ το οποίο έχει ήδη δημοπρατηθεί, μια και ο τουρισμός και η διαχείριση των επισκεπτών αποτρλούν ένα αναπόσπαστο τμήμα της συνολικής διαχείρισης του πάρκου.

Παρόλα αυτά στο παρόν κεφάλαιο πραγματευόμαστε ορισμένα βασικά οργανωτικής φύσης θέματα εντοπίζοντας ανάγκες και προτείνοντας λύσεις όπου δυνατόν.

B.7.2 Σχεδιασμός προγράμματος προσέλκυσης επισκεπτών

Το πρόγραμμα προσέλκυσης επισκεπτών μπορεί να εκπονηθεί αφού αποφασιστούν τα κύρια χαρακτηριστικά του νέου συστήματος τουριστικής αξιοποίησης και αφού προχωρήσουν αρκετά οι εργασίες δημιουργίας και βελτίωσης των υποδομών και του προϊόντος.

Γενικώς ένα τέτοιο πρόγραμμα πρέπει να βασιστεί στους εξής πυλώνες:

Α. Υψηλή ποιότητα προγραμμάτων εξυπηρέτησης και ξενάγησης επισκεπτών (οι ευχαριστημένοι και ενθουσιασμένοι επισκέπτες παραμένουν οι καλύτεροι διαφημιστές).

Β. Ελκυστικός, ενημερωμένος και βοηθητικός διαδικτυακός τόπος.

Γ. Ελκυστικά, ενημερωμένα και βοηθητικά διαφημιστικά φυλλάδια: ένα γενικού περιεχομένου και μία σειρά φυλλαδίων ειδικότερων θεμάτων.

Δ. Νέα εκστρατεία ενημέρωσης των τουριστικών επιχειρήσεων Νομού Έβρου και Θράκης.

Ε. Συμμετοχή στις νομαρχιακές προσπάθειες προβολής του τουριστικού προϊόντος του νομού Έβρου.

ΣΤ. Δημιουργία ειδικού ντοκυμανταίρ με στόχο την προβολή της περιοχής του Δέλτα του Έβρου όλες τις εποχές.

B.7.3 Ραντεβού

Τα ραντεβού θα κλείνονται μέσω ενός τηλεφωνικού αριθμού από έναν υπάλληλο ο οποίος θα είναι επιφορτισμένος με αυτή τη δουλειά. Επισκέπτες που φθάνουν σε ένα από τα δυο ΚΕ και θέλουν να κλείσουν ραντεβού επίσκεψης για άλλη μέρα θα πρέπει επίσης να απευθύνονται στον συγκεκριμένο τηλεφωνικό αριθμό.

Οι επισκέπτες που θέλουν να επισκεφτούν μόνοι τους το ΕΘΥΠΔΕ θα ενημερώνονται για τις απαγορευμένες ζώνες και θα τους δίνεται χάρτης με τα σημεία παρατήρησης και τις διαδρομές που μπορούν να κάνουν με όχημα.

B.7.4 Καταγραφή στατιστικών στοιχείων και αξιολόγηση ικανοποίησης επισκεπτών

Προτείνεται να χρησιμοποιείται και από τα δύο ΚΕ το πρωτόκολλο καταγραφής επισκεπτών που χρησιμοποιείται ήδη από το ΦΔΔΕ. Αυτό θα συμπληρώνεται από το

προσωπικό του φορέα για κάθε ομάδα επισκεπτών αλλά και για τους μεμονωμένους επισκέπτες

Για την εκτίμηση της ικανοποίησης των επισκεπτών προτείνεται να υπάρχει ειδικό, ξεχωριστό πρωτόκολλο το οποίο θα συμπληρώνεται από το προσωπικό του ΦΔΔΕ δειγματοληπτικά, π.χ. ένα για κάθε 50 επισκέπτες. Η συμπλήρωση του συγκεκριμένου πρωτοκόλλου θα γίνεται με ένα είδος μίνι-συνέντευξης από τον επιλεγμένο επισκέπτη. Εναλλακτικά, το πρωτόκολλο ικανοποίησης των επισκεπτών μπορεί να συμπληρώνεται και από τον ίδιο τον επισκέπτη, αλλά και πάλι δειγματοληπτικά. Ένα πρότυπο πρωτοκόλλου για μια γενική εκτίμηση της ικανοποίησης των επισκεπτών παρατίθεται στο Προσάρτημα 3. Βεβαίως πρέπει να γίνει απολύτως σαφές ότι η εκτίμηση της ικανοποίησης των επισκεπτών δεν είναι δυνατόν να γίνεται σε γενικά και αόριστα πλαίσια. Πρέπει να τεθούν συγκεκριμένοι στόχοι και με βάση τους στόχους αυτούς να σχεδιαστεί ειδικό ερωτηματολόγιο ή γενικότερα μέθοδος, μέσω των οποίων μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα και με ορισμένο αριθμό ερωτωμένων θα επιχειρήσει να δώσει απαντήσεις αν οι στόχοι επιτυγχάνονται.

Τα στοιχεία και των δύο πρωτοκόλλων θα καταχωρούνται σε απλές ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων φτιαγμένες ειδικά για τον σκοπό αυτό. Η εργασία αυτή θα ανατεθεί σε ένα μέλος του προσωπικού του ΦΔΔΕ ενώ η συνολική στατιστική επεξεργασία, η εξαγωγή συμπερασμάτων και η παραγωγή της σχετικής αναφοράς θα γίνεται κάθε Ιανουάριο. Ο ίδιος αυτός υπάλληλος θα επιφορτιστεί με την εργασία παραχώρησης τέτοιων στοιχείων σε όποιον τα ζητήσει.

B.7.5 Η οργανωτική πλευρά σχεδιασμού και αξιοποίησης μέσων και υποδομών

Όπως έχει αναφερθεί και στο πρώτο μέρος της παρούσας μελέτης, η υποδομή του ΦΔΔΕ περιλαμβάνει δύο λεωφορεία των 15 θέσεων, δύο βάρκες χωρητικότητας 12 θέσεων και έξι βάρκες χωρητικότητας 7 θέσεων. Από τις βάρκες, χρησιμοποιούνται οι δύο μεγάλες και δύο από τις μικρότερες βάρκες μια που στο Κέντρο μόνο 4 υπάλληλοι έχουν την απαραίτητη άδεια για να τις οδηγήσουν. Τα λεωφορεία και τις βάρκες χειρίζονται κάποιοι από τους υπαλλήλους – ξεναγούς του Κέντρου για την ξενάγηση επισκεπτών. Οι βάρκες μάλιστα χρησιμοποιούνται και για άλλους σκοπούς του κέντρου (επιστημονική παρακολούθηση, επίπτευση Προστατευόμενης Περιοχής, κλπ.).

Με το νέο προτεινόμενο σχήμα υπάρχει ανάγκη να αποκτήσουν κι άλλοι υπάλληλοι άδεια οδήγησης σκάφους-βάρκας, ώστε να αξιοποιούνται όλες οι υφιστάμενες βάρκες. Επίσης, υπάρχει η ανάγκη να αγοραστούν ακόμη 2 λεωφορεία 14 θέσεων, 3 τηλεσκόπια και 3 τρίποδα καθώς και 5 ζεύγη κιάλια προς χρήση από ξεναγούς και επισκέπτες.

Σε περιπτώσεις αιχμής πρέπει να έχει προβλεφτεί η συνεργασία με ορισμένους βαρκάρηδες οι οποίοι θα έχουν λάβει την κατάλληλη εκπαίδευση - κατάρτιση και των οποίων οι βάρκες θα φέρουν όλο τον απαραίτητο και νομικά απαιτούμενο εξοπλισμό.

B.7.6 Εναλλακτικά σενάρια επίσκεψης

Δεν έχει νόημα να προταθούν εδώ έτοιμες λύσεις με συνδυασμούς εναλλακτικών σεναρίων επίσκεψης οι οποίες θα χρησιμοποιούνταν σε διαφορετικές περιπτώσεις επισκεπτών και συνθήκες επίσκεψης. Οι όροι, οι συνθήκες, οι ειδικές απαιτήσεις και τα ενδιαφέροντα των επισκεπτών μπορούν να ποικίλουν πάρα πολύ. Έτσι, αυτό που έχει σημασία είναι να υπάρχει ένα οργανωτικό υπόβαθρο το οποίο να μπορεί να προσαρμόζεται κάθε φορά με ευελιξία παρέχοντας το μεγαλύτερο δυνατό όφελος για όλους, στις *ad hoc* ανάγκες κάθε περίπτωσης. Έτσι, παραθέτουμε τα υφιστάμενα σημεία στάσης και επίσκεψης και τις δυνάμει εφικτές δραστηριότητες (βλέπε Προσάρτημα 1). Διαθέτοντας όλη αυτή την γκάμα επιλογών το προσωπικό του ΦΔΔΕ θα μπορεί κάθε φορά να φτιάχνει ειδικό κατά περίπτωση πρόγραμμα απόλυτα προσαρμοσμένο στις επικρατούσες συνθήκες.

B.7.7 Τιμολογιακή πολιτική

Φυσικά η τιμολογιακή πολιτική του ενιαίου φορέα ο οποίος θα προκύψει στο τέλος θα είναι ενιαία για τις υπηρεσίες και των 2 ΚΕ. Είναι απαραίτητο όμως να γίνει συνεννόηση ώστε να υπάρξει κοινή τιμολογιακή πολιτική και στην μεταβατική περίοδο των 2-3 ετών μέχρι να οριστικοποιηθεί και παγιωθεί η σύμπτυξη.

Ως σήμερα οι διαφορές στην τιμολογιακή πολιτική μεταξύ των δύο φορέων οφείλονταν σε τρεις λόγους:

- α. Το Τουριστικό Κέντρο Φερών δεν έχει δικά του λεωφορεία,
- β. Οι διαδρομές από τις Φέρες είναι μεγαλύτερες και άρα έχουν μεγαλύτερο κόστος,
- γ. Η ξενάγηση και η βαρκάδα από το Τουριστικό Κέντρο Φερών πραγματοποιείται από διαφορετικούς ανθρώπους, δηλαδή οι ξεναγοί είναι άλλοι από τους βαρκάρηδες· οι δε τελευταίοι είναι μάλιστα και εξωτερικοί συνεργάτες.

Για να υπάρξει, λοιπόν, κοινή τιμολογιακή πολιτική όταν οριστικοποιηθεί η σύμπτυξη των δυο φορέων πρέπει να έχουν διευθετηθεί τα ζητήματα α και γ. Επειδή, φυσικά, το β δεν μπορεί να αλλάξει, το κόστος των δραστηριοτήτων από τις Φέρες θα είναι πάντα κατά τι μεγαλύτερο.

Σε γενικές γραμμές πάντως και στη φάση αυτή θα μπορούσαμε να προτείνουμε τα εξής:

- Το εισιτήριο των ατόμων που επιβιβάζονται στα λεωφορεία πρέπει να είναι ατομικό και να μην υπερβαίνει τα 2-3 €, ενώ για τα σχολεία και κάποιες άλλες ειδικές ομάδες πρέπει να είναι 30-50% φθηνότερο.
- Οι μεμονωμένοι επισκέπτες και τα μικρά γκρουπ ατόμων πρέπει να πληρώνουν περίπου 10€ / άτομο, συμπεριλαμβανομένου του κόστους της βαρκάδας.

- Για όσους επισκέπτες κάνουν την περιήγηση - βαρκάδα από τις Φέρες οι τιμές πρέπει να είναι 30-50% ακριβότερες.

Εκκρεμεί βεβαίως η αγορά ή πλήρης παραχώρηση μικρού λεωφορείου στις Φέρες, αφού η έλλειψή του δημιουργεί σοβαρό πρόβλημα στην εξυπηρέτηση μικρών ομάδων επισκεπτών. Ως μερική προσωρινή λύση του προτείνεται η παραχώρηση εκ μέρους του Δήμου Φερών κάποιων εκ των μικρών λεωφορείων που διαθέτει (14 ή 25 θέσεων) τουλάχιστον για κάποια σαββατοκύριακα, τριήμερα και περιόδους αιχμής.

Άρρηκτα συνδεδεμένα με τη δομή του τελικού φορέα είναι και τα θέματα της ύπαρξης ή μη εξωτερικών συνεργατών βαρκάρηδων, της χρήσης ή μη σκαφών που ανήκουν στον ΦΔΔΕ, της ενοικίασης υπηρεσιών βαρκάρη (εν είδει Skipper), σε μόνιμη ή περιστασιακή βάση και υπό ποιους όρους.

Σίγουρο είναι ότι η πολιτική που πρέπει να ακολουθηθεί στο θέμα αυτό είναι το πλαίσιο και οι όροι συνεργασίας με βαρκάρηδες να είναι τέτοια ώστε να εξασφαλίζεται ουσιαστικό συμπληρωματικό εισόδημα για όσο γίνεται περισσότερους ανθρώπους. Επίσης στις συνεργασίες θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα σε ανθρώπους ντόπιους, γενικώς νεαρής ηλικίας, χρήστες ή γόνους χρηστών του Δέλτα του Έβρου και στους οποίους θα δοθούν κίνητρα για τη συνεχή τους κατάρτιση και βελτίωση.

Γενικώς τα θέματα τιμολογιακής πολιτικής και κοστολόγησης υπηρεσιών δεν μπορούν να διευθετηθούν από μια μελέτη σαν αυτή διότι εξαρτώνται από άλλες γενικότερες αποφάσεις σχετικές με θέματα υποδομών και εργασιακών σχέσεων. Έτσι, η τελική τους διευθέτηση - ακόμη και για τη μεταβατική περίοδο - πρέπει να γίνει με διαπραγματεύσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών καθώς και με ρυθμίσεις και συνεννοήσεις στο εσωτερικό του ΦΔΔΕ.

B.7.8 Εκπαίδευση, κατάρτιση και εμφάνιση προσωπικού

Τόσο οι υπάρχοντες αλλά και οι καινούργιοι ξεναγοί πρέπει να λάβουν την ίδια εκπαίδευση – κατά προτίμηση με μία σειρά σεμιναρίων ειδικά οργανωμένα για αυτούς. Ιδανικά, τα σεμινάρια θα περιλαμβάνουν τα εξής θέματα:

- ενημέρωση και επικαιροποίηση γνώσεων σχετικά με το ίδιο το αντικείμενο της ξενάγησης. Δηλαδή γνώσεις για την οικολογική λειτουργία και τις αξίες του Δέλτα του Έβρου, τη συνολική ιστορία της περιοχής αλλά και την ιστορία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά άλλων επισκέψιμων μνημείων,
- αποτελεσματικοί τρόποι ξενάγησης και επικοινωνία. Αυτό το κομμάτι θα περιέχει γνώσεις γύρω από την αφήγηση, την πρέπουσα στάση και συμπεριφορά απέναντι στους επισκέπτες, τις σύγχρονες μεθόδους ερμηνείας περιβάλλοντος, την ετοιμασία και εκτέλεση θεματικών παρουσιάσεων, την αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών, όπως τραυματισμοί, κρίσεις υγείας, ανατροπή βάρκας, ακραία καιρικά φαινόμενα, κλπ.

Από τα ίδια ακριβώς σεμινάρια πρέπει να περάσουν και οι συνεργαζόμενοι βαρκάρηδες. Μάλιστα ιδανικά θα πρέπει οι δυο ομάδες (ξεναγοί – βαρκάρηδες) να

παρακολουθήσουν τα ίδια ακριβώς σεμινάρια ώστε να υπάρξει όσμωση, ανταλλαγή απόψεων και εγκαθίδρυση κλίματος διαλόγου και εμπιστοσύνης, το οποίο σήμερα λείπει.

Για την ολοκλήρωση των σεμιναρίων πρέπει να απαιτείται κάποιο είδος αξιολόγησης των αποκτηθεισών γνώσεων, με βιωματικό τρόπο (π.χ. σχεδιασμός και πραγματοποίηση θεματικής παρουσίασης και αξιολόγηση της προσπάθειας από τους υπόλοιπους εκπαιδευόμενους).

Υπενθυμίζουμε ότι το μοντέλο ερμηνείας περιβάλλοντος που πρέπει να κυριαρχήσει είναι η περιγραφή και κατανόηση από τους επισκέπτες της λειτουργίας του δελταϊκού οικοσυστήματος και ο ρόλος των παρεμβάσεων και των δράσεων του ανθρώπου με τις επιπτώσεις της. Αυτή η θεματική προσέγγιση θα πρέπει να διέπει και τα θέματα των σεμιναρίων και τις παρεχόμενες σε αυτά γνώσεις.

Τέλος, σχετικά με το προσωπικό που εργάζεται ή συνεργάζεται με τον ΦΔΔΕ (ξεναγοί, υπάλληλοι, βαρκάρηδες) θεωρείται μεγάλης σημασίας και συμβολισμού να υπάρχει ένα ομοιόμορφο είδος ένδυσης (στολή) που θα φέρει τα χαρακτηριστικά σήματα του ΕΘΠΥΔΕ. Έχει, άλλωστε, αποδειχτεί σε διεθνές επίπεδο ότι κάτι τέτοιο βοηθάει να εμπεδώνεται στον επισκέπτη η εντύπωση ότι βρίσκεται σε χώρο οργανωμένο και με ειδικό καθεστώς διαχείρισης.

B.7.9 Συνδυασμός με άλλα τουριστικά αντικείμενα

Ενθαρρύνεται ο Φορέας Διαχείρισης να κάνει όλες τις απαραίτητες ενέργειες ώστε να υπάρχει συνεννόηση για την παραγωγή κοινού διαφημιστικού υλικού των γύρω περιοχών που επίσης προσελκύουν επισκέπτες. Έτσι, θα μπορούσε να δημιουργηθεί στους επισκέπτες η συνείδηση ενός ευρύτερου συνόλου με τις άλλες σπουδαίες περιοχές φυσικής κληρονομιάς του Νομού Έβρου, όπως το Δάσος της Δαδιάς. Σε αυτές θα μπορούσαν επίσης να προστεθούν η περιοχή των βουνών του νότιου Έβρου, τα Πομακοχώρια, η Σαμοθράκη, και το Τρίγωνο.

Επιπλέον, για ουσιαστικούς αλλά και διαφημιστικούς λόγους θα μπορούσαν να οριστούν κάποιες παρουσιάσεις του νέου τουριστικού συστήματος στο Δέλτα του Έβρου σε ξεναγούς και ανθρώπους που ασχολούνται με τον τουρισμό από όλο το νομό. Οι παρουσιάσεις αυτές θα γίνονταν σε εποχή μικρής επισκεψιμότητας, θα είχαν την μορφή «ημέρας ανοιχτών επισκέψεων» για τους ενδιαφερόμενους και θα μπορούσαν να γίνουν άπαξ (όταν μορφοποιηθεί κάπως το νέο, προτεινόμενο σύστημα), ή να οριστούν σε τακτά χρονικά διαστήματα (π.χ. μία φορά κάθε 2 χρόνια). Με τις παρουσιάσεις αυτές, οι ενδιαφερόμενοι θα γνώριζαν από κοντά τι σημαίνει «επίσκεψη στο Δέλτα του Έβρου», οπότε και θα μπορούσαν να ενημερώσουν με μεγαλύτερη ακρίβεια, αλλά και να διαφημίσουν πιο ένθερμα το τουριστικό αυτό προϊόν στους επισκέπτες του νομού με τους οποίους έρχονται οι ίδιοι σε επαφή. Τέλος, αυτές οι παρουσιάσεις θα ήταν μία άριστη αφορμή γνωριμίας και αλληλεπίδρασης ανθρώπων που δουλεύουν στον ίδιο τομέα και την ίδια περιοχή.

B.7.10 Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη δεν είχε εννοηθεί ως μελέτη εφαρμογής ενός νέου συστήματος τουριστικής αξιοποίησης του Δέλτα του Έβρου, αλλά είχε ως στόχο τη συμβολή στην προώθηση της λήψης πολιτικών στρατηγικών αποφάσεων για αυτή. Η πλέον βασική από τις αποφάσεις αυτές ελήφθη κατά τη διάρκεια της μελέτης και αφορούσε τη συμφωνία για τη σύμπτυξη των δυο κέντρων τουρισμού. Απομένει όμως να ληφθούν πολλές ακόμη αποφάσεις στρατηγικού χαρακτήρα για να αποφασιστεί ο ακριβής τρόπος τουριστικής αξιοποίησης που θα υιοθετηθεί για το Δέλτα του Έβρου.

Αφού ο Φορέας Διαχείρισης πάρει όλες εκείνες τις πρωτοβουλίες που χρειάζονται ώστε να ληφθούν οι αποφάσεις αυτές, πρέπει να συνταχθεί η γενική μελέτη εφαρμογής τουριστικής αξιοποίησης, που θα συνδυάζεται στενά και θα εναρμονίζεται απόλυτα με τις προτάσεις του υπό εκπόνηση Γενικού Διαχειριστικού Σχεδίου και θα αποτελεί το κεντρικό κείμενο που θα καθοδηγεί τις επιμέρους επιλογές. Την μελέτη αυτή που πρέπει οπωσδήποτε να έχει έντονα δυναμικό χαρακτήρα και δυνατότητα ευέλικτων προσαρμογών δεν μπορεί να συντάξει άλλος πέραν από τον ίδιο τον Φορέα Διαχείρισης. Με βάση αυτή τη μελέτη θα προκηρυχτούν άλλωστε και οι επιμέρους τεχνικές μελέτες εφαρμογής (π.χ. κατασκευή παρατηρητηρίων, μονοπατιών, πινακίδων, εκπαιδευτικών σεμιναρίων, κλπ).

Ιδιαίτερη προσπάθεια πρέπει να καταβληθεί από τον Φορέα Διαχείρισης ώστε να κάνει τις απαραίτητες ενέργειες και να εξασφαλίσει έναν στοιχειώδη σχεδιασμό για την ενδιάμεση μεταβατική περίοδο έως ότου τα δυο κέντρα συμπτυχθούν πλήρως. Ο σχεδιασμός αυτός αφορά το προσωπικό και την εκπαίδευσή του, τις διαδρομές, υποδομές και εξοπλισμό, την τιμολογιακή πολιτική και τη συγκέντρωση στατιστικών δεδομένων.

Βιβλιογραφία

Lundell Ylva. 2005. Access to the forests for disabled people. Rapport I. National Board of Forestry, Skogsstyrelsens förlag, Jönköping, Sweden.

Mallarach, J.-M. and Papayannis, Th. (eds). 2007. Protected areas and spirituality. Proceedings of the First Workshop of the Delos Initiative, Montserrat 2006. Gland, Switzerland: IUCN and Montserrat, Spain. Publicatiosn de l' Abadia de Montserrat. 326 pp.

Peterson, M. 2005. *Telling a new story: the state of the Parks*. Legacy 16 (1): 16-23.

Sofield, T. 2002. «Is the glass half-empty? No, it is half-full» στο: *Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείρισης Επισκεπτών στις Προστατευόμενες Περιοχές*, WWF Ελλάς, Αθήνα.

Stergioti, V. 2003. The communication efficiency of two environmental visitor centres in Greece in achieving their interpretation objectives. MSc Thesis. The Open University, Milton Keynes, UK,

Wight, P. 2002. «Alternatives to Carrying Capacity: visitor Management Strategies for Protected Areas» στο: *Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείρισης Επισκεπτών στις Προστατευόμενες Περιοχές*, WWF Ελλάς, Αθήνα.

WWF Ελλάς 2000. *Σχεδιασμός Δράσεων πιλοτικού χαρακτήρα για την Ανάπτυξη του Οικολογικού Τουρισμού*, Υπουργείο Ανάπτυξης - EOT, Αθήνα.

Zografou, C. & Akriotis, T. 2006. Evaluation of the impact of human disturbance at a colony of *Himantopus himantopus*. Poster. «10^ο Διεθνές Συνέδριο για την Οικολογία και τη Ζωογεωγραφία της Ελλάδας και των Γειτονικών Περιοχών», Ελληνική Ζωολογική Εταιρία. Ιούνιος, 26-30, 2006. Πάτρα.

Αποστόλου – Παλακίδου, Ε. 2000. «Πρόγραμμα χωρικής οργάνωσης οικοτουρισμού-Συνολική χωροθέτηση οικοτουριστικών δραστηριοτήτων στην περιοχή Δέλτα Έβρου και σύνδεσή τους με τουριστικό κύκλωμα ευρύτερης περιοχής». Σύνδεσμος Προστασίας και Ανάδειξης Δέλτα Έβρου». Α', Β' και Γ' Φάση + χάρτες.

Ζηλιασκόπουλος Χ., 1999 ή 1997;. Μελέτη βελτίωσης ενδιαιτημάτων ειδών πανίδας στο δέλτα του ποταμού Έβρου. Δασαρχείο Αλεξανδρούπολης, Αλεξανδρούπολη.

Ζωγράφου, Χ. & Ακριώτης, Τ. 2005. Η όχληση ως αρνητικός παράγων για την ορνιθοπανίδα στο Δέλτα του Έβρου. Επιστημονική Συνάντηση Εργασίας, 26-28 Μαΐου 2005: «Αποκατάσταση και Διαχείριση της λιμνοθάλασσας Δράνα και προστασία των ειδών πουλιών προτεραιότητας στο Δέλτα Έβρου. Λουτρός, Κέντρο Πληροφόρησης Δέλτα Έβρου, Τραϊανούπολη, Έβρος.

Καλοκάρδου, Ρ., Οικονόμου, Γ., Περγλέρος, Β., Αποστολίδης, Η., και Μπότσογλου, Π. (συμπράτοντα γραφεία μελετών). 1996-1999., Πρόγραμμα αντιμετώπισης ειδικών

περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστήματος λειτουργίας και διαχείρισης της προστατευμένης περιοχής Δέλτα Έβρου και της ευρύτερης περιοχής του. ΥΠΕΧΩΔΕ. Δ.νση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού. Αθήνα. 225 σελ.

Κατσακιώρη, Μ. 2001. Κατευθυντήριες γραμμές για τον σχεδιασμό έργων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης κοινού σε θέματα υδροτόπων. ΥΠΕΧΩΔΕ, MedWet και ΕΚΒΥ. Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων – Υδροτόπων, Θεσσαλονίκη.

Λογοθέτης, Γ. 1998. *Η Κυνηγετική Δραστηριότητα στο Δέλτα του Έβρου Ποταμού. Η οικολογική, οικονομική και κοινωνική σημασία της*. Κυνηγετικός Σύλλογος Αλεξανδρούπολης – Στ' Κυνηγετική Ομοσπονδία Μακεδονίας – Θράκης. Δράμα.

Παρασκευόπουλος, Α., Γεωργιάδης, Θ. & Κριάρης, Ν. 1993ή 1994; Μελέτη Διαχείρισης βιοτόπων του Δέλτα στις εκβολές του ποταμού Έβρου. Νομαρχιακό Ταμείο Έβρου. Αλεξανδρούπολη. 283 σελ.

Παρασκευόπουλος, Π., Καμπασάκαλη, Α., Βαγενάς, Α., Παρασκευόπουλος, Β. και Πλατής, Ν. 1997. Οικοτουριστική αξιοποίηση Δέλτα Έβρου. (στα πλαίσια προγράμματος Interreg I. Δημοσυνεταιριστική Έβρου ΑΕ, Αλεξανδρούπολη.

Ρήγας, Γ., Αθανασιάδης, Α., Μακρυγιάννη, Ε., Χατζηρβασάνης, Β. και Αράπης, Θ. 2002. Σχέδιο Διαχείρισης Επισκεπτών στο Δέλτα του Έβρου. LIFE 00NAT/GR/7198. LIFE – Φύση « Αποκατάσταση, προστασία και διαχείριση της λιμνοθάλασσας Δράνας στο Δέλτα Έβρου». ΟΙΚΟΣ – Διαχείριση Φυσικού Περιβάλλοντος ΕΠΕ - Αναπτυξιακή Εταιρία Έβρου Α.Ε. Αλεξανδρούπολη.

Τσάρτας, Π. 2001. «Ο τουρισμός σε ΠΠ: μορφές και παραδείγματα ανάπτυξης στην Ελλάδα και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες», στο *Τουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές στην Ελλάδα*, ΕΚΒΥ, Θεσσαλονίκη.

Χανδρινός, Γ (επιμ.) 1984. Έβρος .Υφυπ. Νέας Γενιάς και Αθλητισμού, Αθήνα.
Ergorlan Α.Ε. 2000. Σχέδιο ολοκληρωμένης βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης του Νομού Έβρου. Περιφέρεια Ανατολικής ΜΜακεδονίας και Θράκης.

Προσαρτήματα

Προσάρτημα 1

Κατάλογος προς αξιοποίηση σημείων στάσης και αξιοθέατων σε σχεδιασμό διαδρομών.

Στη χέρσο

A/A	ΣΤΑΣΕΙΣ - ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ
1	ΚΕ Λουτρού
2	Τραϊανούπολη – Λουτρά – Χάνα
3	Λόφος Αγίου Γεωργίου
4	Περιήγηση σε Άνθεια – Βάλτος - Αλμύρες.
5	λ/θ Δράνα (διάφορα σημεία για πουλιά)
6	Παρατηρητήριο Δράνας
7	Μπούκα Δράνας
8	Αλιευτικό Καταφύγιο Παλιομάριτσας (Μυδοτροφείο)
9	Λιβάδια Δημητριάδη
10	Αλιευτικές εγκαταστάσεις αλιέων σε λ/θ Παλούκια / Οικίσκος
11	«Δασικό Περίπτερο»
12	Αντλιοστάσια 1και 2
13	Παρόχθιο δάσος (αρμυρικών) Έβρου ποταμού
14	Παρατηρητήριο σε «Τηγάνια»-«Δασικό Περίπτερο»
15	ΚΕ Φυλάκιου Καραγώγου
16	Αναβαθμός Ευθυγράμμισης
17	Αρχαίος Δωρίσκος
18	Παναγιά Κοσμοσώτειρα
19	Υδραγωγείο Φερών
20	Υπολλείμματα Εγνατίας Οδού

Στις βαρκάδες

A/A	ΣΤΑΣΕΙΣ - ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ
1	Καραβιού Ξηράδι
2	Ασάνης
3	Λίμνη Νυμφών
4	Ευθυγράμμιση και καλύβες
5	Λίμνη Σπίτια (Αίνος)
6	Λίμνη Σκέπη
7	Καλύβες αλιέων
8	Λημιό – Κλάρες- εκβολή Ευθυγράμμισης
9	Σημείο αλιείας με βολκούς

Προσάρτημα 2

Πίνακας δράσεων που χρειάζεται να γίνουν άπαξ

A/A	ΔΡΑΣΕΙΣ
1	Γκρέμισμα και απομάκρυνση ερειπίων και άσχημων κατασκευών
2	Καθαρισμός από μπάζα και σκουπίδια
3	Δημιουργία και στελέχωση 2-4 εισόδων- εξόδων στο Δέλτα του Έβρου
4	Γκρέμισμα και απομάκρυνση πλειονότητας καλυβών
5	Χτίσιμο ελεγχόμενων από τον ΦΔΔΕ καλυβών στο Τοπσί
6	Ειδική νομική μελέτη καθοριστική των όρων σύμπτυξης και των όρων συνεργασίας στην μεταβατική περίοδο (εργαζόμενοι, Φυλάκιο Καραγώγου, Δασικό Περίπτερο.
7	Σύμπτυξη των δύο φορέων τουρισμού
8	Μελέτη για τη δημιουργία Κέντρου Περιβαλλοντικών Δραστηριοτήτων στη θέση Τοπσί - Νεραϊδοπόταμος στο Δέλτα του Έβρου.
9	Επιδιόρθωση κτιρίου ΦΔΔΕ σε Λουτρό
10	Χτίσιμο ξεχωριστού κτιρίου γραφείων του ΦΔΔΕ σε οικόπεδο Λουτρού (optional)
11	Πλήρης ανανέωση έκθεσης και μέσων ερμηνείας περιβάλλοντος στο ΚΕ Λουτρού (optional)
12	Διαμόρφωση του εξωτερικού χώρου του ΚΕ Λουτρού για να εξυπηρετεί άλλες ανάγκες των επισκεπτών (optional)
13	Μελέτη και διαμόρφωση κτιρίου και προαυλίου Φυλάκιου Καραγώγου ως ΚΕ
15	Μελέτη και υλοποίηση Μέσων Ενημέρωσης και Ερμηνείας Περιβάλλοντος και Ανοιχτού Μουσείου σε Φυλάκιο Καραγώγου
17	Μελέτη για την αναδιαμόρφωση και εξοπλισμό του Δασικού Περιπτέρου
18	Μελέτη και κατασκευή νέων οδικών πινακίδων
19	Μελέτη και κατασκευή επεξηγηματικών πινακίδων, προσανατολισμού και ερμηνείας περιβάλλοντος
20	Μελέτη και κατασκευή 2 ψηλών παρατηρητηρίων για πουλιά
21	Μελέτη και αναδιαμόρφωση της κρυψώνας στη θέση Δημητριάδης
22	Μελέτη και κατασκευή 2 χώρων στάθμευσης
23	Μελέτη και κατασκευή δυο προβλητών επιβίβασης-αποβίβασης σε βάρκες και διαμόρφωση των χώρων
24	Μελέτη και κατασκευή δυο εκπαιδευτικών μονοπατιών και σχετικών συνοδευτικών μέσων ερμηνείας περιβάλλοντος
25	Μελέτη και κατασκευή μικρής ενημερωτικής έκθεσης στο Τουριστικό Κέντρο Φερών για τη μεταβατική περίοδο.
26	Ετοιμασία βασικού σχεδίου και υλικού ξενάγησης και ερμηνείας περιβάλλοντος για τις διαδρομές με όχημα
27	Ετοιμασία βασικού σχεδίου και υλικού ξενάγησης και ερμηνείας περιβάλλοντος για τις διαδρομές με βάρκα
28	Σεμινάρια κατάρτισης ξεναγών και βαρκάρηδων σχετικά με το νέους στόχους και μοντέλο ερμηνείας περιβάλλοντος.

A/A	ΔΡΑΣΕΙΣ
29	Σεμινάρια κατάρτισης ξεναγών και βαρκάρηδων σε επικοινωνιακές τεχνικές
30	Ετοιμασία προτύπου εισαγωγικής παρουσίασης
31	Ετοιμασία προτύπων καταληκτικής παρουσίασης (για 4 θέματα αρχικά)

Πίνακας επαναλαμβανόμενων δράσεων

A/A	ΔΡΑΣΕΙΣ
1	Γκρέμισμα και απομάκρυνση ερειπίων και άσχημων κατασκευών
2	Καθαρισμοί και απομάκρυνση μάζων και σκουπιδιών
3	Λειτουργία 2-4 εισόδων- εξόδων στο Δέλτα του Έβρου
4	Αποτελεσματική λειτουργία Κέντρου Περιβαλλοντικών Δραστηριοτήτων στη θέση Τοπσί – Νεραϊδοπόταμος στο Δέλτα του Έβρου
5	Ενημέρωση τοπικών κοινωνιών και αρχών
6	Συνεχής κατάρτιση και επικαιροποίηση γνώσεων ξεναγών και βαρκάρηδων.

Πίνακας προϋποθέσεων για την ανάπτυξη ενός αναβαθμισμένου συστήματος τουριστικής αξιοποίησης του Δέλτα Έβρου.

A/A	ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ
1	Σωστά σχεδιασμένο πρόγραμμα τουριστικής ανάπτυξης συμφωνημένο από όλους τους εμπλεκόμενους
2	Σωστή και ολοκληρωμένη διαχείριση της ΠΠ ώστε να διαφυλάσσονται και να βελτιώνονται τα πολύτιμα στοιχεία της
3	Φορέας επαρκούς συντονισμού
4	Τοπική αποδοχή
5	Σύστημα ελεγχόμενης εισόδου-εξόδου
6	Σύστημα επαρκούς φύλαξης
7	Γενικό Διαχειριστικό Σχέδιο εγκεκριμένο και σεβαστό από όλους
8	Προσεκτική οργάνωση και σχεδιασμός για την μεταβατική περίοδο της σύμπτυξης των δυο φορέων

Ποιες είναι οι αναγκαίες συνθήκες για να εξασφαλιστούν οι παραπάνω προϋποθέσεις;

A/A	ΑΝΑΓΚΑΙΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ
1	Πολιτική βούληση
2	Συνεχής και έγκαιρη ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας
3	Αναμόρφωση της σχετικής νομοθεσίας
4	Στήριξη του ΦΔΔΕ από όλους

Αγορές υποδομών

A/A	ΥΠΟΔΟΜΕΣ
1	2 μικρά λεωφορεία 14 θέσεων
2	2 τηλεσκόπια
3	2 τρίποδα
4	5 ζεύγη κιάλια

Έντυπα, εκδόσεις, ηλεκτρονικά μέσα

A/A	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
1	Φτηνό βασικό φυλλάδιο και χάρτης προς χρήση από όλους τους επισκέπτες
2	Γενικό διαφημιστικό φυλλάδιο απευθυνόμενο στην τουριστική βιομηχανία
3	Ειδικό διαφημιστικό φυλλάδιο για την προώθηση του χειμωνιάτικου τουρισμού, απευθυνόμενο πάλι στην τουριστική βιομηχανία και έμφαση στον χειμώνα σε όλες τις άλλες διαφημιστικές δράσεις (π.χ. εκθέσεις, κλπ)
4	Προσαρμογή του Διαδικτυακού τόπου με μεγαλύτερη έμφαση στον επισκέπτη

Προσάρτημα 3

π

π π

: .....

Ανδρας	☐		Γυναίκα	☐

Ηλικία:	1-14 ☐	15-20 ☐	21-35 ☐	36-50 ☐	51-60 ☐	> 60 ☐

Τόπος Διαμονής:	.....

Εκπαιδευτικό Επίπεδο:	Ανώτατη (Μετ/κά, Διδ/κό) ☐	Ανώτατη (Πτυχίο ΑΕΙ) ☐	Ανώτερη ☐	Μέση ☐	Βασική ☐

Έχετε επισκεφτεί άλλη φορά Προστατευόμενη Περιοχή;	ΝΑΙ, στην Ελλάδα ☐	ΝΑΙ, στο εξωτερικό ☐	ΟΧΙ ☐
Αν ναι, ποια;	.....		

Πριν έρθετε στο Δέλτα του Έβρου πιστεύατε ότι:		
Θα ενημερωθώ σε κάποιο Κέντρο Ενημέρωσης	☐	☐
Θα δω κάποια έκθεση στο Κέντρο Ενημέρωσης	☐	☐
Θα περιηγηθώ ελεύθερος (χωρίς ξεναγό) μέσα στην Προστ/νη Περιοχή	☐	☐
Θα ξεναγηθώ μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή	☐	☐
Θα περπατήσω σε μονοπάτια μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή	☐	☐
Θα δω από κοντά (χωρίς ανάγκη για κυάλια) πουλιά	☐	☐
Θα δω από μακριά (με κυάλια) πουλιά	☐	☐
Θα δω από κοντά (χωρίς ανάγκη για κυάλια) ζώα	☐	☐
Θα δω από μακριά (με κυάλια) ζώα	☐	☐
Υπάρχει αυστηρή φύλαξη μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή	☐	☐
Δεν ήξερα τι να περιμένω – Δεν είχα κάποια συγκεκριμένη ιδέα	☐	☐

Διαδρομή που ακολουθήσατε μέσα στην Προστατευόμενη Περιοχή:		
1. ΚΕ Λουτρού – Δράνα – Μυδοτροφείο ☐	2. ΚΕ Φερών – Δασικό Περίπτερο ☐	3. ΚΕ Λουτρού – ΚΕ Φερών ☐

Κάνατε βαρκάδα;		ΝΑΙ ☐	ΟΧΙ ☐

Αν ναι, από ποιο αγκυροβόλι ξεκινήσατε;	Μυδοτροφείο ☐	Δασικό Περίπτερο ☐

Στο ΚΕ παρακολούθησατε:				
Έκθεση στο ΚΕ Λουτρού ☐	Έκθεση στο ΚΕ Φερών ☐	Προβολή σλάιντς ☐	Προβολή powerpoint ☐	Ειδικό πρόγραμμα ☐

Γράψτε τα τρία θέματα που σας έκαναν την πιο θετική εντύπωση από την επίσκεψή σας στο Δέλτα του Έβρου, είτε σχετικά με το ίδιο το Δέλτα είτε με την εμπειρία σας εδώ και τις υπηρεσίες που σας προσφέρθηκαν.

1. ....
.....
2. ....
.....
3. ....
.....

Γράψτε τα τρία θέματα που σας έκαναν την πιο αρνητική εντύπωση από την επίσκεψή σας στο Δέλτα του Έβρου, είτε σχετικά με το ίδιο το Δέλτα είτε με την εμπειρία σας εδώ και τις υπηρεσίες που σας προσφέρθηκαν

1. ....
.....
2. ....
.....
3. ....
.....

Το πιο σημαντικό πράγμα που έμαθα κατά την επίσκεψή μου στο Δέλτα του Έβρου είναι ότι:

.....
.....
.....

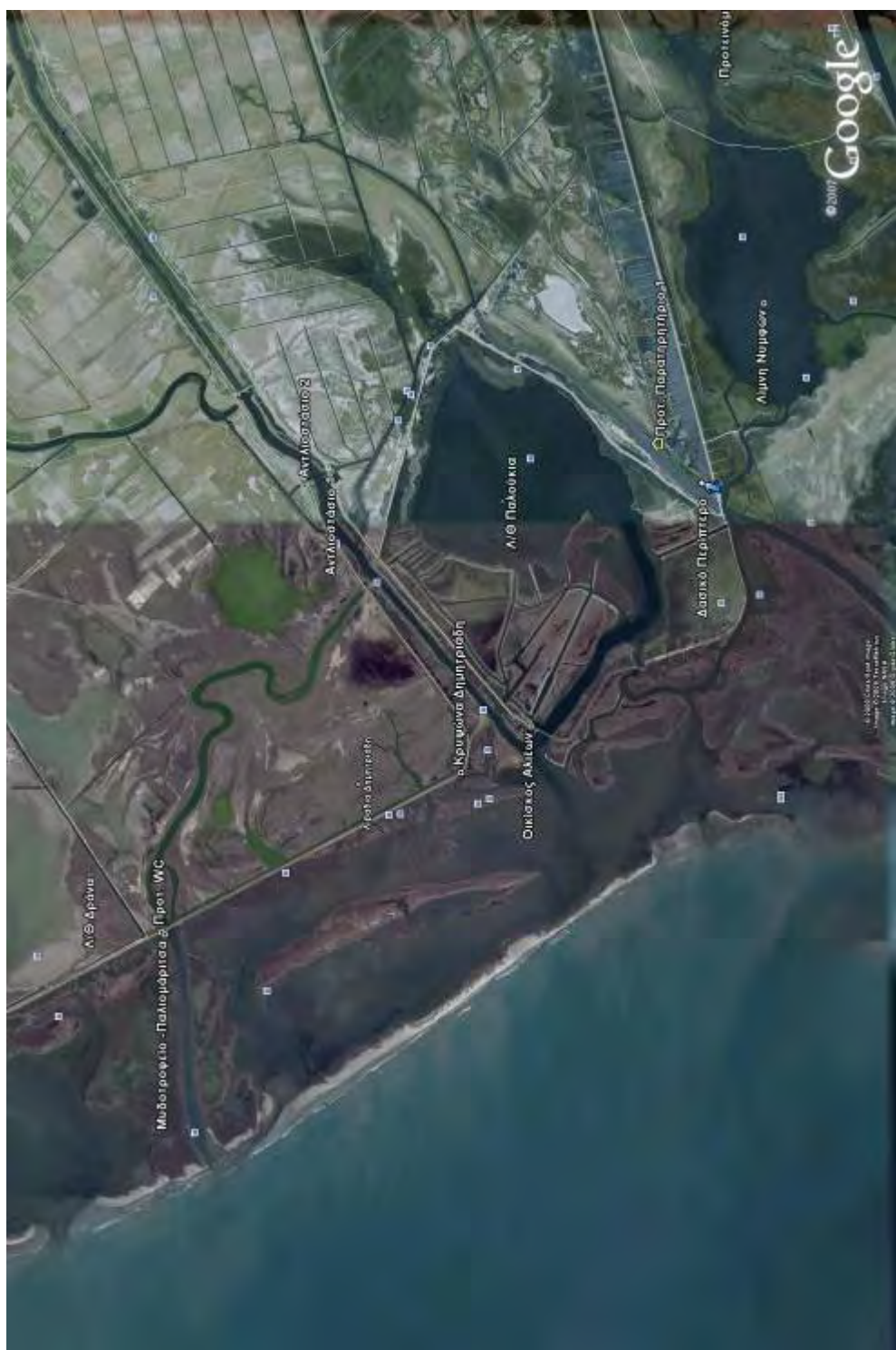
Προτάσεις:

.....
.....
.....
.....

Προσάρτημα 4

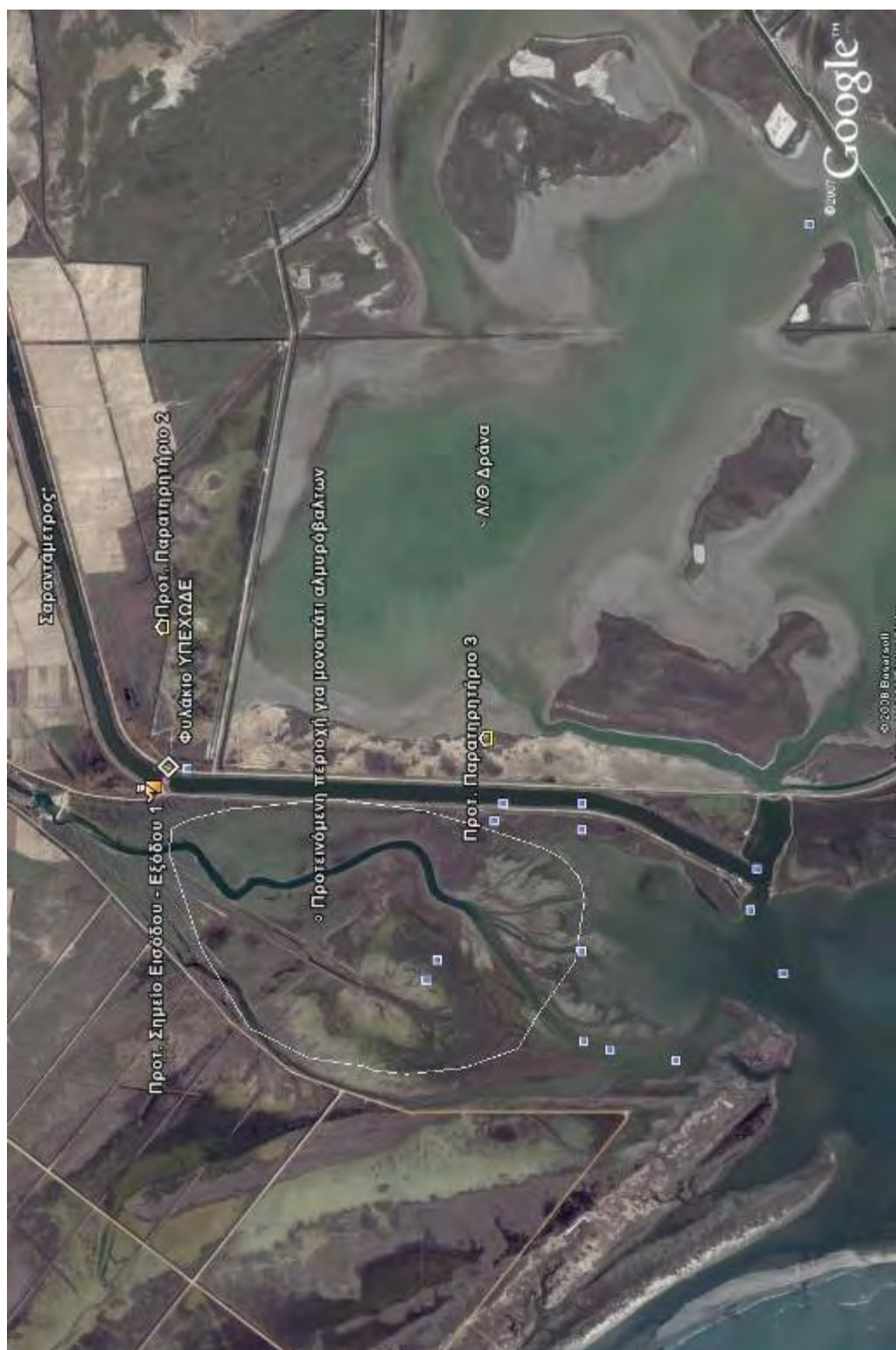

Χάρτης 7: Προτεινόμενες θέσεις υποδομών τουριστικής αξιοποίησης στην Α πλευρά του Δέλτα του Έβρου

Χάρτης 8: Προτεινόμενες θέσεις υποδομών τουριστικής αξιοποίησης στην κεντρική περιοχή του Δέλτα του Έβρου.

Χάρτης 9: Προτεινόμενες θέσεις υποδομών τουριστικής αξιοποίησης στη Δ περιοχή του Δέλτα του Έβρου.

Προσάρτημα 5

Χάρτης 10: Προτεινόμενες διαδρομές με όχημα. Α: Λουτρός - Άνθεια (γαλάζιο), Β: Λουτρός - Δημητριάδη - Φυλάκιο Εγνατία (κίτρινο), Γ: Φέρες - Δασ. Περίπτερο - Φυλάκιο Εγνατία (πράσινο).

